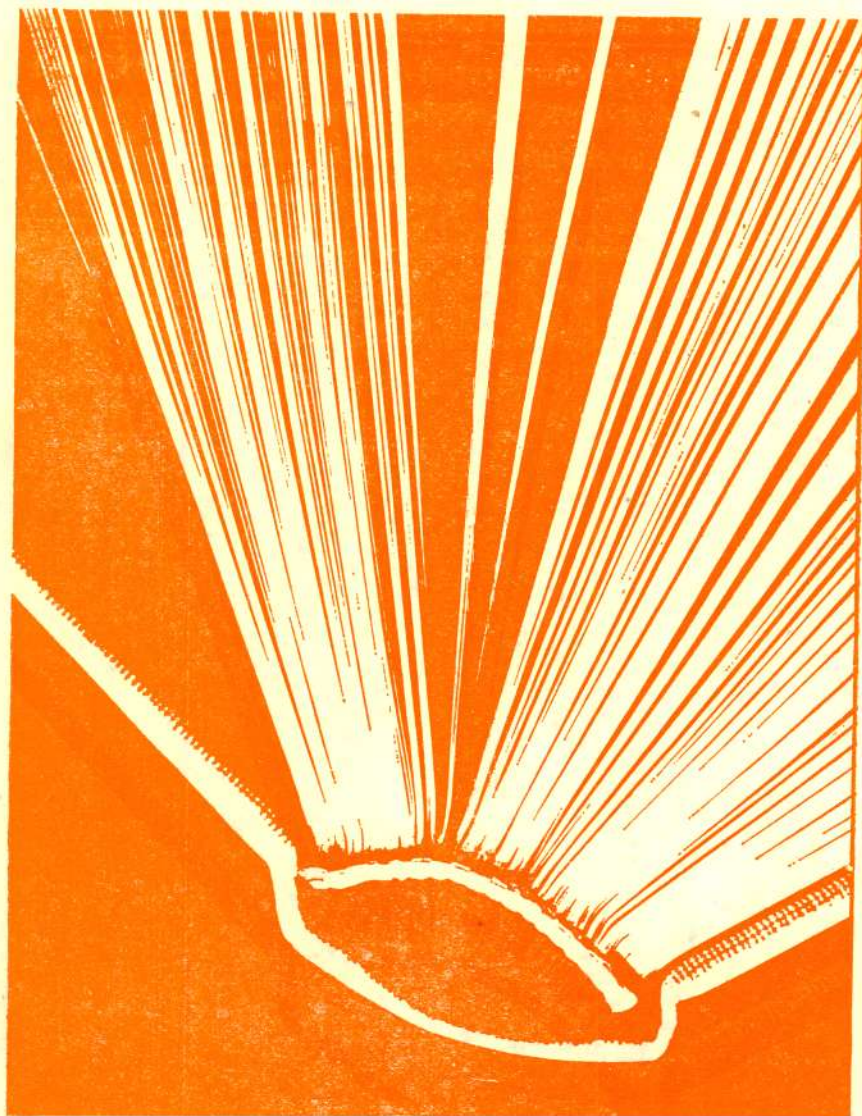

1 • 1991

ISSN 0235—0351

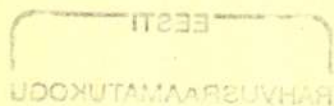
Eesti Rahvusraamatukogu tegevussuunad; maaraamatukogud vajavad kaitset; Johannes Aaviku keeleloomingu; Voldemar Milleri elutööst; kuidas aidata lugemise ja kirjutamisraskustega lapsi jpm.

RAAMATUKOGU

EESTI RAAMATUKOGUHOIDJATE ÜHING
EESTI RAHVUSRAAMATUKOGU

RAAMATUKOGU

NR 1
TALLINN 1991

Toimetuse kolleegium:

L. Lepik, H. Jürman, A. Norberg, E. Rannap, I. Tingre, T. Valm

Tegevtoimetaja Kai Maran

Keeletoimetaja Milvi Juske

Tehniline toimetaja Hilja Kotkas

Fotod Teet Malsroos

Address:

200106 Tallinn

Kiriku plats 1

Eesti Rahvusraamatukogu

«Raamatukogu» toimetus (tel. 44 05 21)

EESTI
RAHVUSRAAMATUKOGU

Selle aasta algus tõi minu tööteele barrikaadid ja meelde ohutunde. Esmakordselt ei tunnetanud ma, 50ndate lõpus sündinu, avalikku terrorit enam teoreetilise ega ajaloolise teemana, vaid see ähvardas kujuneda isiklikuks kogemuseks. Kuivõrd vääramatult inimene siiski oludest sõltub! mõtlesin õudusega. Alandatuna ei maksa ta enam iseenesegi silmis midagi.

Kuid stopp! Mis üldse teeb inimesed ja riigid suureks ja väikeseks? Ei mingi määratud mõõde. Ka väikeriikide paljukiidetud vaimujõud võib muutuda lihtsalt väikluseks, oma naba ümber tiirlemiseks, kibestunud poosiks. Tuleb meelde sõna «provintslus». Selles meeolus ei mõeldagi enam, et suurriikide juhtidel on niisama raske oma ideaale teoks teha kui väikeriikide omadelgi. Midagi ega kedagi ei saa oma ümbruskonnast välja kiskuda.

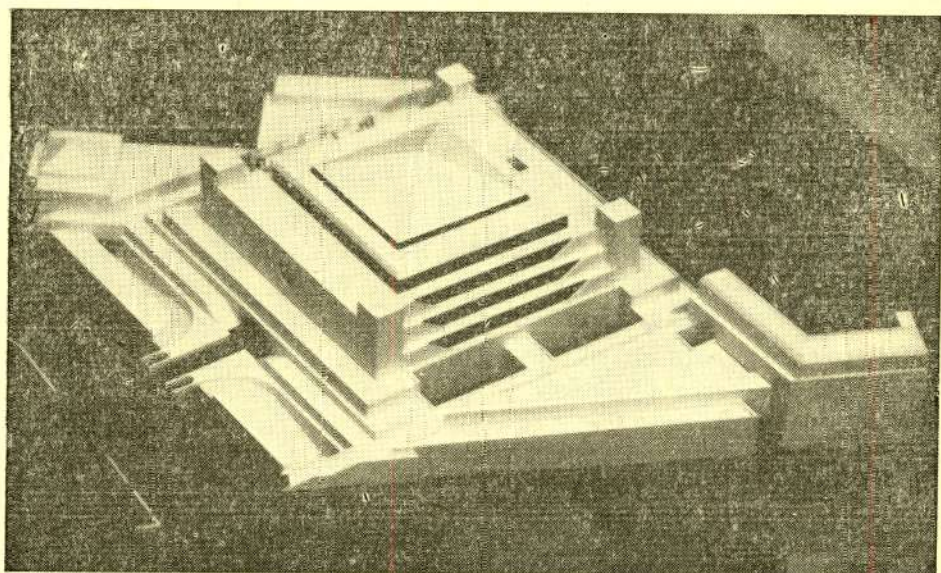
Kõik on üksteisest sõltuv ja KÕIK ON TEGELIKULT UKS. Vahest liialt palju oleme keskendunud vaenlase kujule ja liialt palju barrikaade on kerkinud isegi «väikese Eesti» kodanike vahele.

Võib-olla esmakordselt sõltub maailma poliitika ka meist. Kas me oskame end näha osana Euroopast, nagu järjepidevalt kinnitame? Osana maailmast? Kas püüame taibata, mis millest ja kuidas sõltub, ega rebi meeheitlikult vaid sassiläinud lõngakera enesepoolset otsa?

Arvan, et POLIITIKA pole mitte pulkkange hoiak või külmavereline manipuleerimisoskus, vaid TEISTEGA ARVESTAMISE KUNST.

KAI MARAN
Toimetaja

Eesti Rahvusraamatukogu uue hoone makett

EESTI VABARIIGI SEADUS

Eesti Rahvusraamatukogu (parlamendiraamatukogu) kohta

I. Üldsätted

Paragrahv 1. Eesti Rahvusraamatukogu on keskne Eesti üldkasutatav teadusraamatukogu, ühtlasi parlamendiraamatukogu.

Paragrahv 2. Eesti Rahvusraamatukogu juhindub oma tegevuses kehtivast seadusandlusest ja Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsustest, samuti UNESCO soovitustest rahvusraamatukogudele ja Eesti poolt sõlmitud rahvusvahelistest lepingutest.

Paragrahv 3. Eesti Rahvusraamatukogus asuvate ajaloolise ja muu kultuuriväärtusega raamatute ja teiste dokumentide arvestus, säilitamine ja kasutamine toimub korras, mis vastab ajaloo- ja kultuurimälestiste kaitse ning kasutamise üldtunnustatud põhimõtetele.

Paragrahv 4. Eesti Rahvusraamatukogu fondid ja andmebaasid on riigi kaitse all ja üldkasutatavad. Kasutamispääsanguid tehakse üksnes riiklike saladuste ja kodanike seadusega tagatud huvide kaitseks. Seejuures on erihoiu eeskirjad ja erihoiu objektide nimestikud avalikud.

Paragrahv 5. Eesti Rahvusraamatukogul on sundeksemplariõigus kõigile Eestis ilmuvaile trükistele, samuti kirjastamisõigus, oma kirjastus ja trükikoda.

Paragrahv 6. Eesti Rahvusraamatukogu on juriidiline isik, kellel on riigiväpi kujutisega pitsat, eelarve ja pangaarved (sealjuures välisriikides).

Paragrahv 7. Eesti Rahvusraamatukogu säilitab oma tegevuses parteilise erapooletuse.

II. Eesti Rahvusraamatukogu ülesanded

Paragrahv 8. Eesti Rahvusraamatukogu täidab järgmisi ülesandeid:

1) eesti keeles ja Eestis ilmunud raamatute ja muude dokumentide (*Estica*) ning Eestit käsitlevate või Eesti kohta informatsiooni sisaldavate dokumentide (*Estonica*) komplekteerimine, alaline säilitamine ja kättesaadavaks tegemine;

2) vastavate teadus- ja riigiasutuste kaasabil Eesti riikluse, majanduse ja kultuuri arenguks vajalike dokumentide komplekteerimine ja kättesaadavaks tegemine;

- 3) maailmakultuuri vahendamine;
- 4) rahvusbibliograafia ning trükitoodangu statistika koostamine ja avaldamine;
- 5) teistelt Eesti raamatukogudelt teadusliku, tehnilise ja kultuuri-väärtusega vähekasutatava kirjanduse vastuvõtmine ning säilitamine;
- 6) teaduslik uurimis- ja arendustegevus raamatukogunduse, bibliograafia, raamatuteaduse ning informaatika alal, samuti nendega piirnevates valdkondades.

Paragrahv 9. Eesti Rahvusraamatukogu ülesanded parlamendiraa-matukoguna on:

- 1) õiguslike, ajaloo- ja politoloogiaalaste, samuti muude ühiskonna-teaduslike dokumentide ning normatiivaktide komplekteerimine ja andmebaaside loomine riikliku infovajaduse rahuldamiseks;
- 2) Eesti õigusbibliograafia koostamine;
- 3) parlamendiarhiivi pidamine;
- 4) rahvasaadikute, riigiteenistujate ning riiklike ülesannete lahendamise-ga seotud teiste isikute infovajaduse rahuldamine (ka väljaspool Eestit), milleks kasutatakse nii Eesti kui ka teiste riikide raamatukogude ja infoasutuste inforessurse.

Paragrahv 10. Parlamendi teenindamisega seotud küsimused, mida ei käsitleta käesolevas seaduses, lahendatakse Eesti Vabariigi Ülemnõu-kogu Presiidiumi poolt kehtestatud korras.

Paragrahv 11. Eesti Rahvusraamatukogu poolt osutatavate teenuste hulka kuuluvad:

- 1) trükiste laenutamine lugemiseks kohapeal ja koopiate tegemine;
- 2) trükiste tellimine nii Eesti kui ka teiste riikide raamatukogudest;
- 3) ülevaadete ja nimestike koostamine vastavalt tellimusele;
- 4) valikteadistus soovitud teemal koos tarbija poolt valitud doku-mentidest koopiate edastamisega;
- 5) leidumus-, fakti- ja teemaotsingud nii kodu- kui ka välismaa alli-katest ja andmepankadest;
- 6) tekstide tõlkimine, trükkimine ja koopiate tegemine.

III. Eesti Rahvusraamatukogu juhtimine

Paragrahv 12. Eesti Rahvusraamatukogu tööd juhib peadirektor, kes vastutab kogu raamatukogu tegevuse eest.

Eesti Rahvusraamatukogu peadirektori kinnitab ametisse ja vabas-tab ametist Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidium.

Paragrahv 13. Eesti Rahvusraamatukogu tegevusega seotud põhi-mõtteliste küsimuste lahendamiseks ja tema tegevuse kontrollimiseks

moodustab Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidium Eesti Rahvusraamatukogu nõukogu ning kinnitab tema tegevuse alused.

Eesti Rahvusraamatukogu nõukogu koosseisu kuuluvad Eesti Vabariigi Ülemnõukogu, Eesti Teaduste Akadeemia, Eesti Vabariigi Haridusministeeriumi ja Eesti Vabariigi Kultuuriministeeriumi esindajad ning ametikoha järgi Eesti Rahvusraamatukogu peadirektor, kes ei või olla nõukogu esimees.

Paragrahv 14. Eesti Rahvusraamatukogu nõukogu kinnitab Eesti Rahvusraamatukogu põhikirja ja teised eeskirjad käesoleva seaduse rakendamiseks.

IV. Eesti Rahvusraamatukogu finantseerimine

Paragrahv 15. Eesti Rahvusraamatukogu ülesannete täitmiseks vajalik raha eraldatakse Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsuse alusel riigieelarvest.

Tasuliste teenuste ja muu kultuurialase majandustegevuse teel laekunud raha ei kuulu maksustamisele ning seda ei võeta arvesse Eesti Rahvusraamatukogu finantseerimisel riigieelarvest.

A. RUUTEL

Eesti Vabariigi Ülemnõukogu esimees

Tallinn, 15. novembril 1990

Rahvusraamatukogu seaduse vastuvõtmine on esimene samm infoühiskonna poole

Kommentaar Eesti Rahvusraamatukogu (parlamendiraamatukogu) seaduse kohta

Eesti Rahvusraamatukogu seaduse eelnõu sätestab selle institutsiooni koha ühiskonnas, reguleerides ühtlasi tema tegevust parlamendiraamatukoguna. Eelnõu on valminud Eesti Rahvusraamatukogu ja Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidiumi õigusekspertiisi osakonna ühistööna, olles loogiliseks jätkuks 18. oktoobril 1989 vastuvõetud Ülemnõukogu Presiidiumi otsusele, millega Rahvusraamatukogule pandi parlamendiraamatukogu ülesanded.

Nende dokumentide väljatöötamisega kaasnes ulatuslik eeltöö: analüüsiti paljude riikide, sh Eesti Vabariigi omaaegset raamatukogunduslikku seadustikku, selle toimemehhanismi, praktikat ja arengut. Osaleti Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu algatatud Eesti raamatukogude arengukontseptsiooni väljatöötamisel.

RAHVUSRAAMATUKOGU TÄHENDUS

Mõiste «rahvusraamatukogu» on määratletud UNESCO 16. istungjärgul (1970) vastuvõetud raamatukogude rahvusvahelises klassifikaatoris ja IFLA dokumentides. Rahvusraamatukogu on unikaalne riiklik institutsioon, mis on seatud koguma, põliselt säilitama ja kättesaadavaks tegema kõik sel maal, selle maa kohta ja selle rahva keeles ilmunud trükised ja muud dokumendid, olles ühtlasi oma riigi suurim üldkasutatav teadusraamatukogu.

Rahvusraamatukogu eriomasteks funktsioonideks on rahvusliku eneseteadvuse kujundamine, rahvuskultuuri põline säilitamine ja arendamine, pideva hariduse levitamine, informatsiooni kättesaadavaks tegemine ja selle integreerimine informeerituse saavutamiseks.

Rahvusraamatukogudel on riigi kultuuri- ja kommunikatsioonisüsteemis keskne koht, mis sageli on ühitatud teistegi üldriiklike vajaduste rahuldamisega. Tihti peavad nad riigi trükiteodangu statistikat, täidavad juriidilise keskraamatukogu ja parlamendiraamatukogu ülesandeid. Tüüpilisemad näited on *Library of Congress* USA-s ja *Diet Library* Jaapanis. Nimetatud ülesandeid täidab ka tänane Eesti Rahvusraamatukogu. See on seletatav nii traditsioonidega kui ka ökonoomsusega: riikliku infovajaduse arvestamine rahvusraamatukogude fondide komplekteerimisel ja tegutsemine infokeskusena võimaldab sel juhul ära hoida mitmeti dubleeriva tegevusega asutuste teket ja vähendab kulutusi parlamendile vajaliku informatsiooni hankimisel, säilitamisel ja töötlemisel. Suhteliselt lihtsam on lahendada ka informatsiooni levi-, kaitse-, omandi-, standardiseerimis- jm probleeme.

Rahvusraamatukogu fondid ja andmebaasid on rahvuslik omand mitte ainult materiaalses mõttes, kuigi ka seda ei maksa arvestamata jätta — üheainsa inkunaabli oksjonihind maailmaturul on keskmiselt üks miljon USA dollarit. Rahvusliku omandi mõiste on märksa laiem. Kui muud tüüpi raamatukogude (kõrgkoolide raamatukogud, teaduste akadeemiate raamatukogud jne) areng sõltub nende kõrgemalseisvate organite (omanike) arengust, siis rahvusraamatukogu vastav ekvivalent on riik ja rahvas. Selline positsioon seletab, miks demokraatlikes riikides on rahvusraamatukogud asetatud väga kõrgele. USA-s kooskõlastab Kongressi Raamatukogu tähtsamaid küsimusi ja kontrollib selle tegevust Kongressi komisjon, Jaapanis parlamendi mõlema koja saadikuist koosnev

komisjon jne. Rahvusraamatukogu juht määratakse ametisse tavaliselt riigi presidendi poolt, üldjuhul täidab ta ka presidendinõuniku ülesandeid.

Kas moodustada spetsiaalne parlamenti teenindav raamatukogu koos informatsiooni analüütiliselt töötleva talitusega (viimane võib alluda nii raamatukogule kui ka vahetult parlamendile) või anda need ülesanded rahvusraamatukogule, sõltub iga konkreetse riigi arengukäigust. Eraldi on need institutsioonid nt Soomes, kus Eduskunna raamatukogu ülesandeks on komplekteerida parlamenditööks vajalikku kirjandust, pidada parlamendiarhiivi, tegutseda õigusteadusliku keskraamatukoguna jne. Rahvusraamatukogu ülesandeid täidavad Helsinki Ülikooli Raamatukogu ja Tehnikaülikooli Raamatukogu. Rootsis vastavalt Kuninglik ja Parlamendiraamatukogu.

* * *

Praegune Eesti Rahvusraamatukogu loodi 1918. a riigiasutuste keskraamatukoguna, mille tegevust reguleeriti Riigiraamatukogu Seadusega. See oli põhiliselt parlamendiraamatukogu, millel olid ka mõned rahvusraamatukogule omased jooned (nt § 2 räägib arhiivkogu asutamisest eestikeelsetest ja Eestis ilmunud trükistest). Rahvusraamatukogu ülesandeid rahvuskirjanduse säilitamisel täitis Eesti Rahva Muuseumi Arhiivraamatukogu. Kui ajaloolist järjepidevust poleks 1940. a vägivaldselt katkestatud, oleks tõenäoliselt meilgi praegu välja arenenud kaks eraldi institutsiooni. Paraku läksid asjad teisiti. Riigiraamatukogu järglane — Eesti NSV Riiklik Avalik Raamatukogu, hiljem Kreutzwaldi-nim Riiklik Raamatukogu minetas oma tegevuse parlamendiraamatukoguna (selle järele kadus lihtsalt vajadus), hakates üha enam täitma rahvusraamatukogule omaseid ülesandeid. 1988. a nimetatigi ta Eesti Rahvusraamatukoguks.

TÖÖ PARLAMENDIRAAMATUKOGUNA

Viimaste aastate riikluse areng on aga taas ellu kutsunud vajaduse parlamendiraamatukogu järele. Ülemnõukogu Presiidiumi 1989. a 18. oktoobri otsusega pandigi Eesti Rahvusraamatukogule parlamendiraamatukogu kohustused, mille täitmiseks loodi raamatukogus parlamenditeenus. Teenistuse eesmärk on kaasa aidata Eesti rahvasaadikute ning riigivõimu- ja valitsusasutuste töötajate informeeritusele ja kompetentsusele. Teenistuse organisatsiooniline struktuur, koosseis ja töökorraldus on kinnitatud raamatukogu direktori 30. mai 1990 käskkirjaga, mille kohaselt arendatakse välja infoteenindus esialgu järgmistel erialadel:

- ajalugu ja poliitika;
- õigus;

- majandus;
- kultuur.

Vajaduse korral võib temaatikat laiendada.

Teenistuse tegevusse on kaasatud üksteist raamatukogu osakonda, põhikoordineerija on praegune infoosakond. Vajaduse korral luuakse ajutisi töögrupe või kaasatakse lepingulistel alustel spetsialiste mujalt.

Osutatavate teenuste hulka kuuluvad:

- kasutajate abistamine trükiste leidmisel;
- kirjanduse laenutamine ja kopeerimine;
- trükiste tellimine nii Eesti kui ka teiste riikide raamatukogudest;
- ülevaadete ja nimestike koostamine vastavalt tellimusele;
- valikteadistus soovitud teemal koos tarbija valitud dokumentidest koopiatega edastamisega;
- leidumus-, fakti- ja teemaotsingud nii kodu- kui ka välismaa allikatest ja andmepankadest;
- tekstide tõlkimine jne.

Parlamendiraamatukogu eriomaste ülesannete hulka kuulub ka õigusbibliograafiatega koostamine ja avaldamine. Alates möödunud aastast

Nõu peavad Eesti Rahvusraamatukogu direktor Ivi Eenmaa (paremal), Salzburgi ülikooli rahvusvahelise õiguse prof Henn-Jüri Uibopuu (vasakul) ja Rahvusraamatukogu töökorralduse osakonna juhataja Andres Ottenson (keskel)

ilmub «Eesti Juristis» Rahvusraamatukokku saabunud uut välismaist õiguskirjandust tutvustav rubriik. Aasta lõpul valmib Eesti Vabariigi *iuridica* trükikataloog.

Parlamenditeenistuse kasutusse on raamatukogu uues hoones kavandatud mugavad töötingimused erisaali, lugemiseboksides (ca 40), grupitööruumide jms näol. Uues hoones rakendatav raaltehnoloogia kiirendab kogu raamatukogu tööd ja võimaldab kasutada välismaiseid andmepanku. Võrdluseks võib öelda, et Soome Eduskunna raamatukogu kasutuses on 6 kodumaist ja 4 välismaist andmepanka (Soome andmepangad KATI, KOTI, KAUKO, KAUSI, FINLEX, HELECON, välismaised DIALOG, SDC, RÄTTSBANKEN, NEXIS/LEXIS — viimane pakub täistekste seadustest, õiguskasustest, artiklitest, infosõnastikest).

Eriti tuleks rõhku panna **info analüütilisele töötlemisele**, mis eeldab väga kõrge kvalifikatsiooniga spetsialistide koolitamist ja töösse rakendamist. USA Kongressi Raamatukogus töötab näiteks 800 analüütikut. Meil on koostöös Ülemnõukogu Presiidiumi õigusekspertiisi osakonnaga kavandatud esimesed meetmed: Rahvusraamatukogu baasil hakkab toimuma õigusekspertide täienduskoolitus.

Rahvusraamatukogu fondide koostist ja tehnoloogilisi arenguperspektiive arvestades oli talle parlamendiraamatukogu ülesannete panek loogiline. 1990. a algul oli Eesti Rahvusraamatukogu fondides ligi 4,4 miljonit trükiüksust kõigilt teadusaladelt. Esinduslik on ühiskonna- ja humanitaarteaduste alase kirjanduse kogu nii eesti, vene kui ka teistes võõrkeeltes. Väärtuslik on teatmekirjanduse kogu (entsüklopeediad, teatmikud, sõnastikud jm) ja umbes 60 000 köiteline Riigiraamatukogu fond, mille põhiosa moodustab paljudes riikides välja antud õiguskirjandus (monograafiad, seadustekogud, rahvusvahelise õiguse ning Rahvasteliidu dokumendid jm). Rahvusraamatukogus on ka Eesti kõige täielikum kogu Eesti Vabariigis aastail 1918—1940 ilmunud ametlikke väljaandeid ja *iuridicat*.

VÄLISKIRJANDUSE FONDIST

Põhiosa Eesti jaoks praegu nii vajalikust võõrkeelsest väliskirjandusest on saadud peamiselt välisvahetuse ja annetuste teel, sest plaanilisest valuutaeraldusest (2000 rbl) trükiste ostmiseks 1989. aastal piisas 53 tellitud ajakirja eest tasumiseks. Välisvahetuspartnereid on Rahvusraamatukogul nelisada neljakümnest riigist. Nende hulka kuuluvad maailma suurimad rahvus- ja parlamendiraamatukogud, ülikoolid, teadusasutused. Välisvahetuse teel õnnestus 1989. aastal muretseda ligi 14 500 trükist. Suure osa neist moodustab ühiskonnateaduslik kirjandus (politoloogia, ajalugu, *iuridica*, nt Skandinaaviamaade, Saksamaa Liitvabariigi, USA seadustekogud jm). Annetustena on saadud palju väljaspool rahvusterri-

tooriumi ilmunud eestikeelseid trükiseid, aga ka teaduslikku ja teatme-kirjandust. Täites **UNESCO väljaannete hoidla** ülesandeid Baltimaades, saab raamatukogu aastas üle 100 eksemplari UNESCO poolt avaldatud raamatuid, ajakirju ja jätkväljaandeid. Uuendamisel on 1938. a sõlmitud kehtiv leping USAga ametlike väljaannete vahetamiseks (selle lepingu järgi hakkavad meile laekuma kõik USA ametlikud väljaanded).

INFOASUTUSTE REFORM ON MAJANDUSREFORMI EELTINGIMUS

Väljaspool infoühiskonda ei saa olla mingit püsivamat demokraatiat. Infoühiskonna rajamisele suunatud Eesti riikluse areng on aga sattunud vastuollu paljude seni kehtivate normatiivaktidega, sealhulgas raamatukogundust reguleerivate normidega. See on tinginud vajaduse välja töötada põhimõtteliselt uued seadused. Arenenud riikide kogemustele tuginedes võib väita, et raamatukogude ja infoasutuste reform on ühiskonna-elu, ka majandusreformi eeltingimus. Raamatukogunduses tähendab see struktuurimuutus rahvaraamatukogude allutamist kohalikku võimkonda ja Rahvusraamatukogu allutamist Ülemnõukogu võimkonda. Mõistagi ei muutu Ülemnõukogu seeläbi Rahvusraamatukogu suhtes «kõrgemaiseisvaks organiks», kes peaks lahendama varustus-, majandus- jms probleeme. Rahvusraamatukogu hakkab alluma vahetult **seadusele**, suheldes kõigi riigivalitsemisorganitega nende pädevuse piires. Ülemnõukogu moodustatud Rahvusraamatukogu nõukogus aga kooskõlastatakse raamatukogu põhimõttelised küsimused: eelarveprojekt, suuremad majandustehingud jne. Nõukogul on ka kontrolliõigus, mis on igati loogiline, sest parlamendiraamatukoguna on Rahvusraamatukogu Ülemnõukogu üks tööorganeid, kelle halduses on parlamendi infopank ja arhiiv.

Analoogilised seaduseelnõud on ettevalmistamisel V. I. Lenini nim NSVL Riiklikus Raamatukogus, Leedu ja Läti rahvusraamatukogus ja mujal.

Kultuuri reguleerimine seadusandlikul teel on keeruline asi. Tavalised majandushoovad selles valdkonnas iseregulatsiooni ei toeta, sest põhiosas finantseeritakse kultuuri ikka riigi ja selle omavalitsusorganite eelarvest, mitmesugustest maksudest, trahvidest, fondidest ja sihtkapitalidest. Ilmselt on nii, et need seadused toimivad ainult siis, kui nad on tasakaalus kultuuri majandusmehhanismiga. Seepärast on kultuuriseadused ka üks raskemini stabiliseeritavaid seadusrühmi üldse. Neid muudetakse kõige sagedamini. Näiteks muudeti Eesti Avalike Raamatukogude Seadust 1924. aastast kuni 1938. aastani kuuel korral, Kultuurkapitali Seadust ja Muinasvarade Kaitse Seadust 1925. aastast 1938. aastani üheksal korral jne. Sama tendents ilmneb ka teistes riikides.

Sellest tülkast asjaolust hoolimata pole demokraatlikus maailmas kusagil mindud lihtsama vastupanu teed, jättes kultuuri reguleerimise

seadusest alamalseisvate aktide ja ametkondade äranägemise hoolde. Arvatavasti on selle põhjus peale infoühiskonna praktiliste vajaduste ja õigusriigiprintsiipide ka äratundmine, et kultuur on ainus keskkond, kus inimene on võimeline arenema, järelkult ka paremini tööd tegema. Eesti Rahvusraamatukogu seaduse vastuvõtmine on esimesi samme infoühiskonna suunas.

Töögrupi nimel
IVI EENMAA
Eesti Rahvusraamatukogu direktor

* * *

14. märtsil 1991. a kinnitas Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidium Eesti Rahvusraamatukogu nõukogu reglemendi ja liikmeskonna.

Eesti Rahvusraamatukogu nõukogusse kuuluvad:

Viktor Andrejev — ÜN; Küлло Arjakas — ÜN; Ivi Eenmaa — Rahvusraamatukogu; Malle Ermel — TÜ Raamatukogu; Mati Hint — TPedI; Dmitri Kaljo — TA; Kalju Koha — ÜN; Tiit Käbin — ÜN; Mart Laar — ÜN; Kalju Luts — Haridusministeerium; Enn Põldroos — ÜN; Evi Rannap — Raamatukoguhoidjate Ühing; Paul-Eerik Rummo — Kirjanike Liit; Ivi Tingre — Kultuuriministeerium; Mikk Titma — ÜN; Indrek Toome — ÜN; Ülo Vooglaid — TA.

Keel on kui teerist, millele võib läheneda eri teid pidi

**Johannes Aaviku 110. sünniaastapäevale pühendatud konverents:
«Keelereform ja raamat»**

«Keeleuuendus ja üldse õigekeelsus on enam kunst kui teadus. /—/ On keeleuuendus ja õigekeelsus enam kunst, siis ei saagi sääl palja teaduse abil töötada, vaid peab olema maitset ja esteetilist tunnet.» Nii on Johannes Aavik raamatus «Õigekeelsus ja keeleuuenduse põhimõtted» (Tartu, 1924) sõnastanud oma raja teel arenenud eesti keelepoole.

Seda rada mööda käima ja J. Aaviku kaunist keelemaastikku imetlema juhatasid kuulajaid ka 6.—8. detsembril toimunud konverentsi «Keelereform ja raamat» ettekanded. Meie üsna rabedal ajal kasvatas

Hetk avaistungilt: paremal Eesti Rahvusraamatukogu direktor Ivi Eenmaa, kõneleb Eesti TA Keele ja Kirjanduse Instituudi direktor Tõnu Seilenthal, vasakul Emakeele Seltsi esimees Henn Saari

see Rahvusraamatukogu, Keele ja Kirjanduse Instituudi ning Emakeele Seltsi korraldatud teadusüritus tasakaalunärvi, võimaldades põhjalikku tagasivaadet aegadesse, mil eesti kirjakeel alles hakkas kujunema, ja käsitles mitmest kandist tegureid, mis tema arengut on mõjutanud.

«Meid tõi kokku austus eesti kultuuriloo suurmehe vastu,» ütles avasõnas Eesti Rahvusraamatukogu direktor **Ivi Eenmaa**, «kuid suurmeeste elu on alati paljutahuline, mida aeg, see suur kohtunik ja unustaja, ühtsoodu rikastab ning lihvib. Ka Johannes Aavikust ei saa me enam mõelda ja kõnelda nii nagu aastal 1930 või ka nii nagu aastal 1960. Praegu ei ole ta meile enam lihtsalt fanaatiline keelereformaator, humanistlik ühiskonnategelane, kultuurivahendaja või õpilasi lummav ja kaasakiskuv õpetaja, vaid midagi märksa rohkemat. Nii ei ole praegune konverents ainult filoloogiline, ajalooline ega raamatukogunduslik üritus, vaid ta kannab endas tulevikku suunatud mõtet.»

Konverentsist võttis osa ligi 400 inimest Tallinnast ja Tartust, Kuressaarest ja Viljandist, Helsingist ja Turust, Oulust ja Joensuust, Jyväskyläst ja Petroskoist, Iževskist, Saranskist, Joškar-Olast, kaugest Columbusest Ameerikas, Vancouverist, Torontost ja mujaltki.

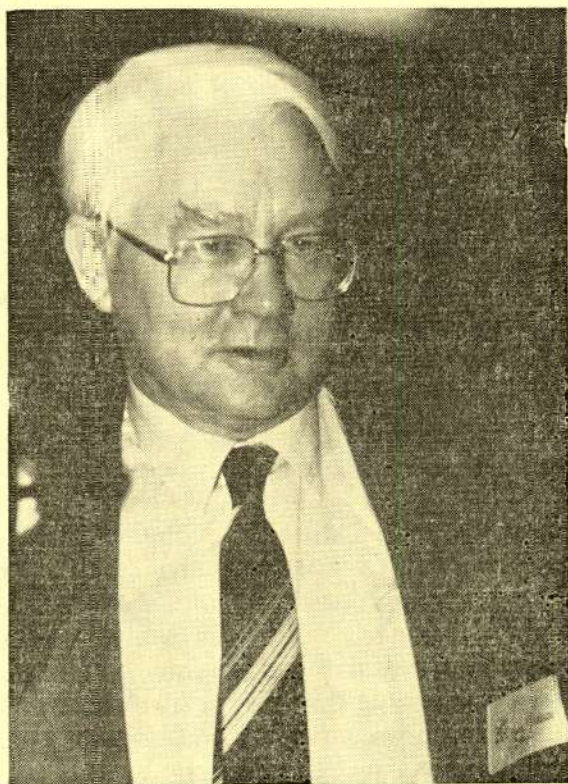
Et Johannes Aavik oli meil kuni viimaste aastateni tabuteema, siis kasutan võimalust anda konverentsi põhjal ülevaate J. Aaviku kujunemisest keeleteadlaseks ja tema keelepärandist.

EESKUJUKS SOOME

J. Aavik on öelnud, et just soome keele kaudu jõudis ta eesti keele juurde ja et just soome keeles avaldub ürgseimalt eesti keel. Prof **Paavo Pulkkinen** arutles oma ettekandes «Soome keel ja keelearendus Aaviku Soome perioodi ajal», mis siis õigupoolest võis kõita J. Aavikut soome keeles. Ta arvas, et Aavikul tekkis tahtmine soome sõnu ja ka grammatikajooni eesti keelde siirata osalt seepärast, et ta oli juba noorena soome keelega harjunud. «Igal juhul on võimatu väita, et soome keelt oleks selle aastasaja alguses saanud pidada igati eeskujulikuks arenenud kultuurkeeleks. Sella kui Aavik Helsingis viibis, kurtis näiteks noor keeleteadlane Heikki Ojansuu «Virittäjäs» (1907) soome keeleharimise halva olukorra üle: «Lohakas keeletarvitus, rühitus ja saamatus selles nagu ka muus on meil peaaegu tavaline.»»

Liialt palju oli rootsipärasusi, murdelisusi, ortograafilist segadust. Tõsi küll, soome keeleteadlasil oli juba Rootsi võimu ajal saanud põhiväärtuseks keele puhtus, püüd vabastada keel võõrkeelte mõjust ja tule-tada kultuursõnu omist murdeist. Kuid, nagu teame, oli Aaviku jaoks

Prof Paavo Pulkkinen

keele ilu kaugelt üle originaalsusest, nii pidi põhjus olema milleski muus. «Soome keele sõnavara oli kindlasti rikkam,» resümeerib P. Pulkkinen, ja «/—/ kuigi üldine soome keele tarvitus sajandi alguses oli üsna segane ja vigane, suutsid kõige paremad soomekeelsed tekstid siiski pakuda Aavikule ilusa, ilmeke, viimistletud keele ideaali. /—/ Helsinki ülikoolist sai Aavik oma akadeemilise hariduse ja soome keeles pani ta tähele hulgaliselt sõnu ja ka mõningaid grammatikaelemente, mis tema arvates näisid eesti keelele kasuks tulevat. Aga laia haardega keeleuenduse idee oli tema väga isiklik väljamõeldis. Soome keele tollane (või varasem) arendamistöö ei olnud võimeline seda oluliselt inspireerima.»

MIS AAVIKU KEELELOOMINGUST PÜSIMA ON JÄÄNUD

Tuleviku eesti keel pidi Aaviku meelest olema «harit ja peen, yhevõrdne öde maailma kultuurkeelte hulgas, peenejooneline ja mitmekylgne, mõnede inimkonna parimate kunstteoste kandja, omapärane ja yldinimlik yhtlasi, oo keerulise ja painduva lauseõpi ja kõlavate lõppudega keel, imeväärselt varjundirikas, nõretav sõnust ja kõnekäändudest, triumfeeriv ja uhke, diskreet ja intiim, äratundmatu ja särav tytar, tõusnud orjaikkest kängu rõhut emast, oma kodust lõhna, maa-aroomi alal hoidev, kuid samal ajal literaarne ja kunstlik *par excellence*, ses suhtes ainulaadne maailmas, — niisugusena kujutlen ja näen ja tervitan sind, oo tulevane parem eesti keel, parema tuleviku ja õnnelikuma, kaunima Eesti eeldus ning ehe!» («Keeleuenduse äärmised võimalused». Tartu, 1924).

Meil ei ole aega oodata, kirjutab J. Aavik, seepärast tuleb teadlikult keele arengut kiirendada. Aavik leidis, et keelt kui inimoimingu abinõu, riista, masinat võib sihiteadlikult muuta ja parandada teoreetiliselt piiramatult. «Aaviku ettepanekud tekitasid palju elevust-heakskiitu ja hukkamõistu, asjalikke poolt ja vastu sõnavõtte, aga ka huupi pilamist ja teravmeelitsemist koos karikatuuridega,» nentis oma ülevaatlikus ettekandes «Kuressaare koolipoisist keeleuendajaks» **Helgi Vihma**. «Aavik nägi oma keelelise tegevuse algusest peale eesti murdeis üht põhilist kirjakeele rikastamise allikat ja oli kollektiivse, teaduslikult korraldatud murdekogumise tulisemaid õhutajaid 20. sajandi algul. Temast sai esimese põhjaliku kogumisjuhendi autor, kes soomlaste ja prantslaste eeskujul soovitas kirjutada murdesõnad sedeleile, õpetas ja juhendas sedelite vormistamist. Selle juhendi alusel hakkas selts murdekeelendeid koguma ja nii sündis eesti murdeainese esimene sedelkartooteek. Oma «Uute sõnade sõnastiku» (1. tr 1919, 2. tr 1921) koostamisel ongi Aavik eelistanud murdesõnu, neid on enam kui pool sõnade koguarvust, järgnevad soome laenud, tuletised, tehissõnad, vanema kirjakeele ja rahvaluule sõnad. /—/ Aavik ei kartnud ka võõrkeelist laenamist,

pidades rahvusvahelisi termineid otstarbekaks. Sõnavara, eriti terminoloogia rikastamisel soovitas ta juhinduda järgmisist põhimõttest: 1) lause asemel võimalikult kaks sõna; 2) kahe lahus oleva sõna asemel võimalikult nominatiivselt liitunud kaksiksõna; 3) kaksiksõna asemel võimalikult ühejuureline derivaat; 4) derivaadi asemel võimalikult iseseisev juursõna. /—/ Sõnaloomingust vähem kandev ei ole Aaviku osa eesti kirjakeele grammatika täiustamisel. Eesti keele grammatika on Aavikult vastu võlnud üpris palju. Piirdugem siin olulisema loetlemisega.

Vormiõpetuses: 1) lühike mitmuse osastav (poisse, tube, ideid); 2) lühike sisseütlev (jõkke, sohu, toimetusse); 3) *i*-mitmus (vanul päevil, sügavais mõtteis); 4) *i*-ülivõrre (parim, rikkaim, kõrgeim); 5) *kse*-vormid (nähakse, lüüakse *pro* nähtakse, löödakse). **Tuetusõpetuses:** 1) eri liited varasema *-mine* asemel (küsimus, nõue, tagasitulek, pöörang *pro* küsimine, nõudmine, tagasitulemine, pööramine); 2) *-us* varasema *-tus* asemel (argus, halb); 3) *uma*-refleksiivid (hoiduma, murduma, rulluma) ja teised sihipäraselt elustet liited (*u-*, *e-*, *-mus*, *-tus*, *-ng*, *-skele-*, *-ele-*, *-hta-*, *-idasa*); 4) *tu*-karitiivid nimisõnaliselt tähenduses (tundmatu, tänamatu); 5) nimetavalise liitumise laiendamine (paberraha, aedlinn, rongkäik); 6) *-lik* ja *-line* liitmise reeglid. **Lauseõpetuses:** 1) degermaniseeritud sõnajärg; 2) lauselühendite reeglid; 3) *nud-* ja *tud-*kesksõna käändumatus; 4) objekti õigekeelsus; 5) osalus (Tallinnas on välismaalasi); 6) osaõeldistide (ta on oma ala suuremaid spetsialiste); 7) võõrliidete ärajätmine (kriis, kriitik, publik *pro* kriisis, kriitikus, publikum).

Omal ajal levinud *-nd* ja *-tet* *pro* *-nud*, *-tatud* (käind, parandet) tõrjuti ametliku keelekorralduse poolt tagasi.»

TÄNAPÄEVA EESTI KEELE SEISUND

Johannes Aaviku koolimineku eel viidi kool, kohus ja kogu asjaajamine üle vene keelele. Ametlikult nimetati eesti ja läti kirjakeelt murdeiks — местные говоры. Tänapäeva eesti keel ei ole küll nii avalikult tõrjutud seisus, kuid vene keele pealetung on jätnud oma jälje.

«Meie keel on praegu jälle reformieelses seisundis,» ütles Keele ja Kirjanduse Instituudi direktor **Tõnu Seilenthal** konverentsi avades, «meie keel vajab jälle muutmist ja kaitset.» Seda kinnitas ka **Uno Liivaku** oma repliigis: «Johannes Aavik ütles kunagi umbes nii: ta loodab, et kõik eesti haritlased paarikümne aasta pärast räägivad head kirjakeelt. Hiljaaegu anti mulle ühest instituudist ülesanne — nad said aru, et asi on halb — uurida projektide seletuskirju ja anda nende kohta keeleline hinnang. Lugesin kümmekond seletuskirja läbi ja jõudsin masendavale järeldusele. Diplomeeritud arhitektide ja inseneride emakeeleoskus ei vasta kaheksandagi klassi tasemele.»

Tänapäeva eesti keele analüüsile oli pühendatud mitu ettekannet. Ohio ülikooli professor **Ilse Lehist**e kõneles meie ajakirjanduse ja ka

Konverentsi juhatab Helgi Vihma

isikliku kirjavahetuse põhjal muutustest eesti keeles, mis raskendavad väliseestlastel kodueesti keelt mõista. I. Lehiste resümeeris, et äratuntavad venepärasused ei takistagi nii väga kommunikatsiooni kui just sõnad, mille tähendus vene keele mõjul erineb rahvusvahelisest.

Sellest, et keeles ei ole pisiasju, andis tunnistust elav vastukaja prof **Eduard Väari** ettekandele, kus ta arutles, miks Aaviku loodud *maks-* ja *nuks-* vorme omal ajal keelest välja püüti tõrjuda. Ja nimelt: «Nii keeleuenduse kui Aaviku keelendite vastu alustas kampaaniat M. Kindlam artikliga «Kas lihtne või keeruline keel?» («Looming». 1945, nr 11). Keele-

uuendusliikumise politiseeris ja sidus «kodanliku natsionalismiga» Max Laosson kirjutises «Mõningaid eesti kirjandusteaduse ja kirjanduskriitika küsimusi» («Eesti Bolševik». 1949, nr 12, 15). Seejärel kadusid keeleuuenduslikud vormid eesti kirjakeelest 15—20 aastaks.» Mis küll teatud inimestele tuli pähe ära keelata! ohkas saal ja leidis, et vahest oleks asja päästnud see, kui Laossoni eesnimi olnuks Nuks.

Mati Hint manitses konverentsiõhinas mitte unustama ka Aaviku vigu ja koguni ebakompetentsust. «Tänane päev kaldub ülistama sponstaansust tõsise töö asemel,» nentis M. Hint ja avaldas kahtlust, kas J. Aavik pärast ülikooli üldse keeleteaduslikku kirjandust luges. Igal juhul ignoreeris ta Euroopa keeleteaduse alust — märgilisust.

Aaviku kaitseks Mati Hindi vastu oli nähtavasti mõeldud **Mart Mägeri** ettekanne refleksiividest, kuid esineja oli ilmselt näinud musta ja valget seal, kus tegelikult olid vaid pooltoonid. Asi ei ole ju refleksiivide tarvitamises, vaid ületarvitamises. Ja selles piiripidamatus ületarvitamises on ilmselt süüdi tõesti vene keele mõju.

Ometi oleks ka täna vaja Aaviku-taolist meest, kes õhinaga asuks sõnaloo juurde. Psühholoog **Pille Talvik** nentis oma repliigis, et tänapäeva eesti keeles on valdkondi, kus uudissõnu hädasti vaja, näiteks lembekultuuris. Need, mis on, on sageli koledad. On ühiskondi, mis rajanevad vägivaldallal, ja neid, mis rajanevad armastusel. Kummasse tahame kuuluda?

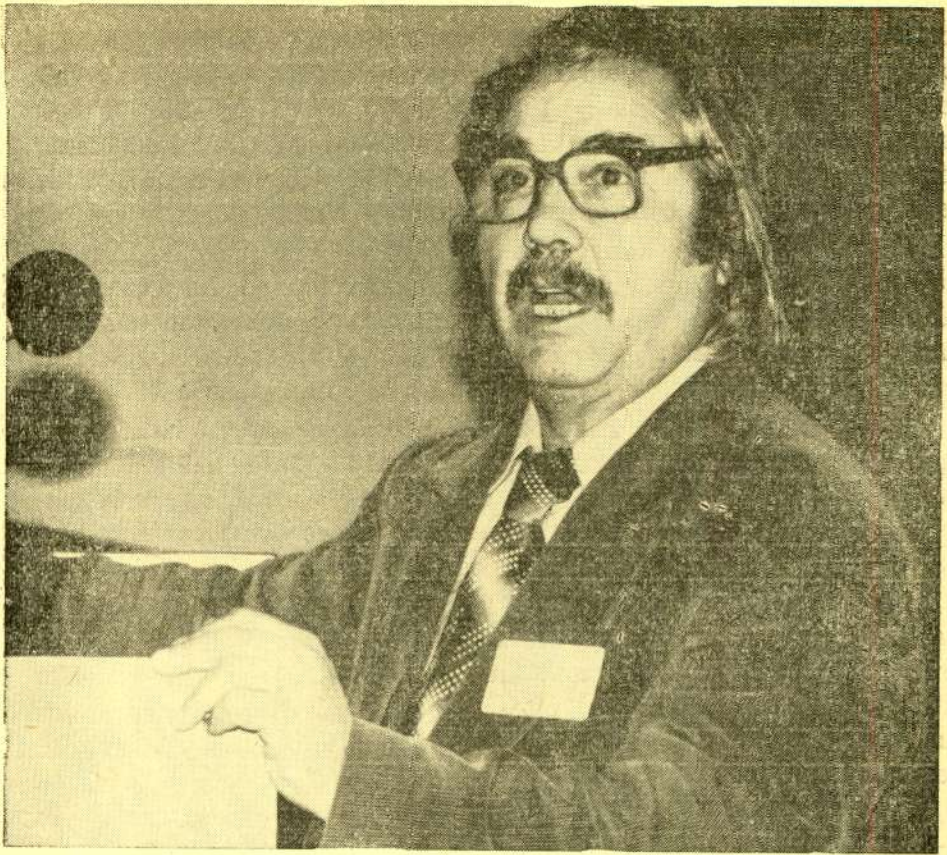
KEELEUUENDUSE EELNE MORDVA

«Arenemas on ersa ja mokša keelekultuur,» kinnitas konverentsil Mordvamaa rahvusraamatukogu direktor N. J. Tšinjajev. Ta tutvustas kohalolijatele rahvusliku taassünni ühingus «Mastorava» ette valmistatud ersa ja mokša keeleseaduse projekti.

«Enamik, umbes 70% mordvalasi ei oska lugeda ega kirjutada emakeeles,» ütles N. J. Tšinjajev «Raamatukogule» antud intervjuus. «Me pidime midagi ette võtma. Meie keeleseadus näeb ette kuulutada ersa ja mokša keel võrdselt vene keelega riigikeelteks. Emakeelesse tuleb suhtuda kui esivanemate hingemaailma ja kultuuripärandi kandjasse. Vabariik kindlustab ka teiste rahvuskeelte vaba arengu ja õppimisvõimalused. Kõik riigiteenistujad peavad valdama kas ersa ja vene või mokša ja vene keelt. Vabariik peab kindlustama emakeelse alg- ja keskhariduse.»

«Kas inimestel on veel vajadust emakeelt õppida?»

«Meil on praegu mitmel pool tärkamas huvi rahvuskultuuri vastu, mille aluseks on keel. Konkreetne näide. Minu lapselaps õpib gümnaasiumis, kus õpetatakse ka vanavanemate keeli. Lapsed lähevad kooli nagu väärtusliku allika juurde. Nende huvi on vaieldamatult suur. Mui-

Kõneleb Mordvamaa rahvusraamatukogu direktor N. Tšinjajev

dugi on ka teistsugust suhtumist. Administratiivtöötajate, isegi kooliõpetajate ja kultuuritöötajate hulgas on palju neid, kes ei pea emakeele oskust kuigi oluliseks.»

«Äsja kuulsime Matti Pääkköneni ja Heli Laanekase ettekannet, mis rääkisid vastavalt Soomes ja Eestis möödunud sajandil aset leidnud kahe kirjakeele omavahelisest võistlusest, millest lõpuks ikkagi vaid üks võitjana välja tuli. Kahe variantiderohke kirjakeele olemasolu peeti kultuuri arengule ülimalt ebasoodsaks. Kas teil ei nähta raskusi ersa ja mokša keele paralleelses kultiveerimises?»

«Me ei näe selles praegu probleemi, sest ersa ja mokša võivad oma keeles teineteisega vabalt suhelda. Praegu nende keelte vahel võistlust küll ei ole, arendame võrdselt mõlemat.»

«Kas selline konverents võib aidata teid eesmärgile jõuda?»

«Väga. Tutvumine väljapaistvate kultuuritegelastega annab meile kogemusi, kuidas oma rahvuskultuuri arendada. Meie sugulasrahvad saavad soome-ugri väikerahvaste probleeme teadvustada ka mujal maailmas.»

Et ersa ja mokša keeleseaduse projekti autorid said otsest innustust eesti keeleseadusest ja palusid meie spetsialistidelt abi, siis on siinkohal ehk asjakohane ära tuua Eesti Rahvusraamatukogu terminoloogiakomisjoni, Eesti keelekaitsekomisjoni ja Keeleameti seisukohad selles küsimuses.

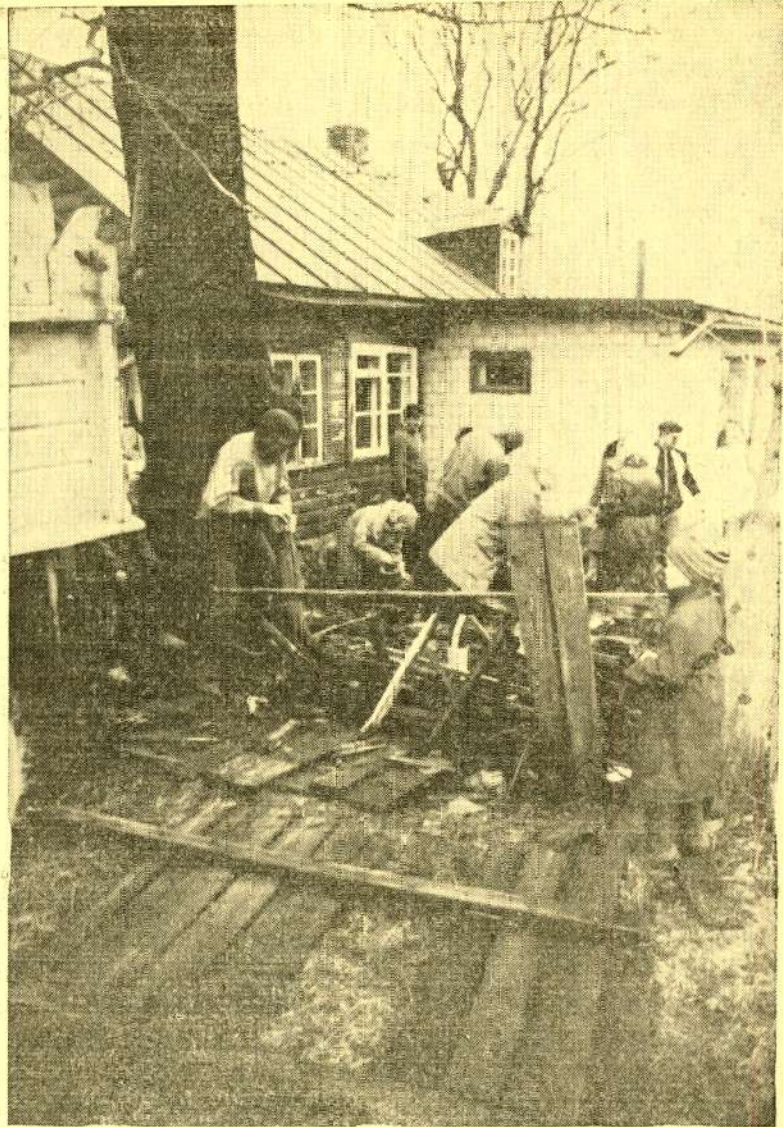
Ersa ja mokša keeleseaduse projekti peeti venestamisprotsessi lõpu alguseks. See loob säilinud haritlaskonnale võimaluse hakata üldse midagi nõudma, sest alustada tuleb nullist. On ju Mordva kõige venestatum soome-ugri vabariik, kus isegi keeleteadlased räägivad omavahel vene keeles. Seetõttu saab nende maksimum-eesmärk esialgu ollagi kahe keele oskuse nõudmine. Leiti, et kõige otstarbekam on paluda mordva keeleinimesed konsultatsiooniks Eestisse.

MIS JÄÄB MEENUTAMA AAVIKUT TEMA SÜNNISAAREL

Konverentsi kolmas tööpäev toimus Kuressaare lossis. Külastati ka Aaviku sünnipaika Randveres, kus juba kümme aastat on seisnud Aulin Rimmi tehtud mälestusmärk. Seal öeldi tänusõnu neile, kes on raskel ajal aidanud Aaviku mälestust jäädvustada, — Helgi Vihmale, Rein Jäele, Jaan Eilartile.

Pärisime Johannes Aaviku elutöö uurijalt H. Vihmalt, kas pikka aega küsimärgi all olnud Aavikute kodumaja edaspidine saatus on nüüd otsustatud.

«Kuresaar (Kuressaare) on Johannes Aaviku kodulinn alates tema seitsmendast eluaastast (sügis 1838) ja Vallimaa 7 (tookordne Sepä 9) on tema kodu alates 1898, mil ta siirdus lell Jakobi juurest elama oma vanematekodusse. Hiljem Helsingis, Tartus, Tallinnas elades veetis ta oma suvepuhkused koos õdedega ikka siin. Pärast õdede surma andis ta 1961. a lellepojale Joosepile loa minna elama tema majja Vallimaa tänavale ning hiljem lellepoegade Joosepi ja Pauli (elas Rootsis) pealekäimisel (oli teisigi vahetalitajaid) kinkis keeleteadlane oma kodumaja lellepojale Joosepile. Tingimuseks oli, et Joosep Aavik hoiab kui silmatema tema, Johannese asju — raamatuid, käsikirju, pilte (osa on Johannese enda joonistatud), mööblit, tarbeesemeid jm Johannes Aaviku muuseumi jaoks. Kuressaare linna generaalplaani järgi kuulus aga maja lammutamisele (nõnda lammutati maalikunstniku Eerik Haameri kodumaja) ja Aaviku suurde aeda hakati ehitama paljukorruuselisel elamut. Nii kultuurivaenulik olukord sundis mind kui Aaviku elutöö uurijat astuma eba-võrdsesse võitlusse selle maja päästmiseks (palvekirjad Teaduste Akadeemiale, EKP Keskkomiteele jne), kuni lõpuks sain EKP Keskkomiteest nõusoleku maja säilitada, mille alusel vormistati ametlik luba mälestustahvli paigaldamiseks Vallimaa 7 maja seinale teadlase 100. sünniaastapäeval. See avati J. Aaviku mälestuspäeval 6. detsembril 1980 kell 12.00

Saaremaa raamatuklubi, rohelised, segakoor «Lyra» ja H. Vihma
Rahvusraamatukogust 1939. a kevadel J. Aaviku koduaeda koristamas

ja suutis lõplikult peatada buldooseri Aaviku koduaias. Praeguse konve-
rentsi ajaks on maja juba Saaremaa Koduloomuuseumi hoole all. Hoone
kapitaalremondi tõttu on kaitseingel ajutiseks seinalt maha võetud.
Johannes Aaviku majamuuseumi avamine on kahtlemata eesti kultuuri-
loo oluline sündmus.»

KAI MARAN

Kodupaiga kultuuritraditsioonide hoidja ja arendaja

ERÜsse kuulub 20% kõigist raamatukogutöötajatest, maaraamatukogutöötajatest aga 40%, seega ligi $\frac{1}{3}$ kogu ühingu liikmeskonnast.

Mida ootab see suur seltskond oma ühingu, et kohe massiliselt sinna astuma hakati? Sellele küsimusele ning maaraamatukoguhoidjate muredele ja soovidele püüdsime vastust saada väikese küsitluse teel. Küsimustik saadeti kõigile 181le väikese raamatukogu töötajale, kes on ühingu liikmed. Neist tagastati 83. Ju on vastajad see ärksam pool, kes veel usub olukorra parandamise võimalusse, teised vist enam mitte. Vastajaid oli igast maakonnast. Aktiivsemad olid Põlva, Viljandi, Lääne-Virumaa, Tartu ja Võru maakonna raamatukogutöötajad. Valdav enamik vastanuist olid keskeri- ja kõrgharidusega vanuses 21—72 aastat. Suurem osa siiski kesk-ealised, seega arvatavalt staažikad töötajad.

KES PEAKS KAITSMA MAARAAMATUKOGUTÖÖTAJATE HUVE?

Mida siis arvatakse oma töö planeerimisest? Paistab, et nüüdseks on juba tunduvalt vähenenud käskude vool ka keskraamatukogudest, sest maal leitakse enamasti, et on võimalik oma raamatukogusse puutuva üle ise otsustada, ning seda ka tahetakse teha. Neid, kes edaspidigi eelistaksid korraldusi ülevalt poolt oma peaga mõtlemisele, oli küsitletute hulgas õnneks ainult kümnekond. Peaaegu kedagi ei rõõmusta valla alluvusse minek, see tekitab suurt ebakindlust tuleviku suhtes. Vastuseis on põhjendatav ka raamatukogutöötajate kaitse täieliku puudumisega. Kui ammust ajast ja kui mitmel tasandil on juba arutatud raamatukoguseaduse projekti, kuid vastuvõtmiseks pole ta vist ikkagi veel valmis. Praegu, kus sotsiaalsfääri lausa sunnitakse üle minema külanõukogude alluvusse, laskmata ära oodata isegi omavalitsusele üleminekut, satub kogu kultuur maal tõrjutud seis. Majandamiskogemusi praegustel külanõukogudel peaaegu ei ole, ainuke mõte on, kust raha saada või kuidas seda kokku hoida. Ja nii võidaksegi minna kohe kultuuriasutustele määratud raha kallale. Oht on ka veel selles, et tööpuuduse tõttu võidakse hakata raamatukogudesse tööle sokutama oma sugulasi ja tuttavaid. Seadust ju ei ole, mis keelaks raamatukogusse tööle võtta erihariduseta inimesi või mis ütleks, kui suure elanike arvu kohta peab raamatukogu

olema, et väikesi raamatukogusid kohe ei likvideeritaks. Kuni pole seadust, võidakse rahulikult palju halba korda saata ja kellelgi pole õigust vahele segada.

Valla alla minna muidugi tuleb, kuid kõik on veendunud, et raamatukogude komplekteerimine peab jääma keskkogu tööks. Üle poole vastanuist väidab, et nad võivad ise temaatiliste plaanide ja tellimislehtede alusel tellimusi esitada ja keskkogu arvestab sellega. Päriselt ise aga komplekteerima hakata ei taheta, sest praeguses olukorras maakogu lihtsalt ei saa kõike vajaminevat kätte.

Pooled vastanuist arvavad, et ka pärast valla alla minekut peaks metoodiline juhendamine jääma keskkogu hooleks. Küllaltki vajalikuks peetakse ka inventari saamist keskkogu kaudu. See on täiesti loomulik: ühiste inventarisummade puhul on võimalik vähemalt ühele raamatukogule korraga uued riulid osta, jaotamise korral saaks võib-olla ühe riuli üle kahe aasta. Milline siis raamatukogu lõpuks välja näeks?

Paljud leiavad, et kõik rahalised operatsioonid võiksid keskkogu kätte jääda, ka palga määramisel usaldatakse keskkogu rohkem. Ainult et mis siis üldse vallale üle läheb?

Meid huvitas ka see, kes peaks esmajärjekorras kaitsma raamatukogutöötajate huve, kelle peale loodetakse kõige enam. Lugesime üles kõikvõimalikud instantsid. Kui need pingeritta panna, siis valdav enamik seab esikohale keskkogu ja väga väikese vahega järgneb kohe Raamatukoguhoidjate Ühing. Vähesed arvavad, et peab kõigepealt ise toime tulema, ning siis järgnevad vald, kultuuriministeerium ja kõige lõpuks ametiühing. Eks see näitab ka suhtumist ühesse ja teisesse ning kohustab usaldust õigustama.

KÕIGE SUUREMAD TÕÖALASED MURED?

Ainult kuus 83st kostsid, et saavad ise kõigega hakkama, nii et häda nagu ei olegi. Üle poole vastanuist ei ole rahul materiaalse olukorraga. Ruumid on väikesed, külmad, remontimata, puudub korralik inventar. Mis siin imestada, kui paljudel raamatukogudel pole isegi telefoni või raadiot, rääkimata kirjutusmasinast, magnetofonist või mõnest päris moodsast tehnikavahendist. Suur mure on küttepuude saamisega ning nende saagimise ja lõhkumisega, mis naisterahval üksi üle jõu käib. Erialase töö poole pealt häirib kõige rohkem uudisraamatute hiline kättesaamine ja nende võimatult halb kõide, mida tuleb endal lõpmatuseni parandada. Kurdetakse ka lugejate vähesuse ja võlglaste üle, kelle karistamiseks ei ole tõhusaid abinõusid. Veel on mureks: kirjanikud ei taha ääremaile külla tulla; raamatute ja perioodika valik on väike; endal jääb vähe aega lugemiseks; tahetakse rohkem teada, mida teevad ametikaaslased mujal; tuntakse end väga üksikuna; puuduvad trükikaart ja korralikud liigieraldajad; kataloogidesse oleks vaja uuendusi sisse viia; raske on väikese palgaga toime tulla.

MILLES NÄHAKSE OMA RAAMATUKOGU MISSIOONI?

Kuidas saaks raamatukoguhoidja tunda end kindlana ja vajalikuna? Ka sellele küsimusele tuli väga mitmesuguseid vastusevariante. Eelkõige leiti, et raamatukoguhoidja peab hästi tundma nii lugejate vajadusi kui raamatuid. Ka peab raamatukogu olema kultuurikeskuseks, maainimese vaba aja sisustajaks. Olenevalt paikkonnast võiks ta olla ühtlasi muuseum, ringide ja seltside kooskäimise koht. Rohkem tuleks tegelda lastega. Ühesõnaga — raamatukogu peaks olema küla vaimuelu keskus. Väga tähtsaks peetakse kodu-uurimist. Raamatukogu peaks olema oma kodupaiga kultuuritraditsioonide säilitaja, hoidja ja arendaja.

Teisiti mõtlesid 83 vastajast ainult 3. Üks arvas, et meelelahutuse organiseerimine jäägu klubile, teine — et raamatukogutöötajal ei tohi olla palju muid ülesandeid, ja kolmas — et raamatukogu lahtioleku aega võiks lühendada 3—4 tunnile.

LOOTUSED POLE TÄITUNUD

Miks astuti ühingusse, mida see on andnud ja milles nähakse üldse ühingu ülesandeid? Maaraamatukoguhoidjad töötavad oma raamatukogus üksinda ning pole midagi imestada, et ühingusse astuma ajendas soov kolleegidega tihedamat kontakti leida, kuid samuti vajadus abi ja toetuse järele. Kümnekond oli astunud siiski ka kampaania korras. Ühingu juhatust peaks panema mõtlema tõsiasi: ainult 9 vastanut on rahul sellega, et nad on ühingusse astunud. Ligi pooled on ühingus pettunud, see ei ole nende lootusi täitnud. Palju on siiski ka neid, kes leiavad, et nad on ühingus alles liiga vähe aega olnud, et midagi arvata, või siis tunnistavad, et ei ole ise ühingu tegevuses osalenud, sest keskusesse pole alati võimalik sõita. Põhjust nähakse ka enda passiivsuses.

Kuidas olukorda parandada? Palusime avaldada mõtteid, mida peaks ette võtma Eesti ulatuses ja mida maakonna tasemel. Ka selle kohta oli palju arvamusi. Põhiliselt soovitakse seda, milleks ühingusse astuti — kontakte ametikaaslastega, ekskursioone teistesse raamatukogudesse, ka naabervabariikidesse kogemusi saama. Soovitakse ühiseid seminare, õppelaagreid, suvekoole, et avardada silmaringi, kohtuda huvitavate inimestega ja lahutada meelt. Veel soovitatakse aktiivsemalt sekkuda kirjastamispoliitikasse, nõuda kõite kvaliteedi parandamist, aidata lahendada majandusprobleeme, kaitsta raamatukogude huve, seista hea selle eest, et väikesi raamatukogusid ei suletaks. Samal ajal kõlab ka noote, et ühing on liialt orienteerunud Tallinnale, kõik suuremad üritused toimuvad seal ja maainimesed saavad ühingu suurtest tegudest ainult lehest lugeda. Leitakse, et juhatusel peaks olema tihedam side oma liikmeskonnaga. Pakutakse välja, et juhatuses võiks olla igast maakonnast esindaja, kes aitaks ka väikeste raamatukogude probleeme laiema avalikkuse ette tuua. Ei tohiks unustada sedagi, et maaraamatukogude töötajad on sunnitud 30 rubla eest kuus tegema ka koristaja ja kütja tööd, sest sel-

leks eraldi ametikohta pole ette nähtudki. Siia juurde kuulub loomulikult ka puude väljaveo ja saagimise-lõhkumise organiseerimine, mille eest tasu on naeruväärselt väike. Kõigi nende tööde eest kokku on palk 180—260 rubla kuus. Kas maksab siis ikkagi maaraamatukoguhoidjate tööd teisejärguliseks pidada? Neid tuleks hoopiski selles kultuurile nii vajalikus tänuväärses töös kõigil tasanditel igati kaitsta nagu vähegi võimalik.

Keskraamatukogud on püüdnudki seda teha, ega muidu oleks seatud keskkogu nende hulgas esikohale, kellelt abi loodetakse. Sama oodatakse ka maakonna ühingtult.

Eelmisel aastakoosolekul peeti vajalikuks luua väikeste raamatukogude toimkond. Suurem osa küsitletuist leidis toimkonna vajaliku olevat, $\frac{1}{4}$ arvas, et sellest pole mingit kasu. Pakuti välja ka oma maakonnast hulgaliselt kandidaate, kes võiksid sinna kuuluda.

Tunnen ennast süüdlasena, et toimkonda veel ei ole. Jäi see rohkem minu organiseerida, sest maakogus on tööd niigi küll. Sellepärast võtsin enda peale ka selle küsitluse.

Loodame, et nüüd, kus täielik selgus toimkonna vajalikkusest on käes ning teada ka maakogude soovid ja mured, saab selle kokkukutsumine lõpuks siiski teoks. Ja kui vähegi võimalik, tuleks eeloleval suvel ühine metsakool kõigile soovijatele ära pidada.

UUTMISE EDUKUSEST

Lugesin läbi oma uutmisajajärgu alguse artikli («Raamatukogu». September 1987. Lk. 4—14.), milles kirjutasin lahendamist ootavatest küsimustest. Mis suunas on siis 3,5 aasta jooksul olukord muutunud?

- Raamat hakkab raamatukogusse jõudma veelgi hiljem, sest postiteenused läksid väga kalliks. Nüüd hakkavad keskkogud raamatuid Tallinnast ära tooma oma autoga, aga mitte tihedamini kui üks kord kuus, sest bensiingi on kallis ning vähe on seda ka.
- Tänu väliseestlastele on vähemalt keskkogudes nüüd ka sellist kirjandust, mida paljudes kodudes siiski ei ole. Aga raamatute üha tõusva hinna tõttu pole ka raamatukogudesse varsti enam võimalik väärtuslikku defitsiitset kirjasõna hankida.
- Vist kõikjal tuleb ülaltpoolt nõudmisi märksa vähem. Mida hakkavad edaspidi nõudma külanõukogud ja vallad, on teadmata. Kardetakse juba ette, et tuleb juurde mitmesuguseid lisatöid.
- Majandusmured on isegi suurenenud. Üha jätkuva hinnatõusu tõttu pole enam isegi kütet vajalikul hulgal võimalik hankida — ei ole raha ega limiiti, rääkimata inventarist. Külanõukogud hakkavad varsti juba ka telefone välja lülitama, et raha kokku hoida. Mis veel remondist rääkida.
- Maaraamatukogu kontseptsiooni pole ikka veel.
- Sotsialistlik võistlus on õnneks täielikult kadunud.

TIJU PIHLAKAS
Jõgeva Maakonna Keskraamatukogu

Esimesed taastatud vallad Põlvamaal

TURVATUNDE LOOKS RAHVARAAMATUKOGUDE SEADUS

Vaatame hetkeks ajas tagasi. Laine Nilbe on olnud Põlvamaal raamatukogutööl 1946. aastast. Tema töötee hakul asus raamatukogu kooliklassis lukustatavas seinakapis. Tööpäev algas pärastlõunal, kui lapsed olid koju läinud. Raamatukoguhoidjal oli pool kohta. Ametis oli ka kultuuriinstruktor. Ega ta raamatukogutööd suuremat tundnud, aga ta sai asjast aru ja aitas raamatukogule sobivamad ruumid muretseda. Raskusi oli mööbliga. L. Nilbe mäletab, et esimesed korralikud riiulid sai ta Põlva rajooni kultuuri osakonna kaudu. Raamatukoguhoidja ise koostas eelarve, olid kontrollsummad, mida ei tohtinud ületada. Nii kestis see seitsmekümnendate keskpaigani. Pärast seda külanõukogu enam raamatukogu ellu ei sekkunud. Nojah, tööplaani ja -aruannet nõudis.

Nüüd on L. Nilbe kodukohast Vastse-Kuustest saanud esimene taastatud vald Põlvamaal. Esimene, kuid mitte enam ainus. Valla staatus on ka Mustajõe külanõukogul, mis taas Laheda valla nime kannab. Pidulik tseremoonia on seni pidamata Ihamarus, Kanepis, Moostes, Alakülas. Külanõukogust valla teele on nemadki asunud. Selle tee pikkust ei tea keegi täpselt. Päev? Aasta? Kaks? Aastat viis-kuus?

«Üleminekuperiood,» ütleb Põlva maakonna valitsuse kultuuri osakonna juhataja Paavo Järg. «Valdadele üleminekut tuleb igati tervitada, kohalikke asju keskusest korraldada ei saa.» Õige. Ometi annab HIRM endast märku. Mis saab siis, kui kultuuriasutuse olemasolu vallas ohtu satub? Põlva kultuuri osakonna põhimääruses on säte: kui on tarvis muuta asutuste struktuuri või paiknevust, tuleb nõu pidada kultuuri osakonnaga. See on vastus küsimusele. Kas ka tagatis? Tagatiseks võiks küllap olla rahvaraamatukogude seadus, kuid millal ükskord see valmis saab?

P. Järgi hinnangul on üleminek valdadele meie kandis valutult läinud. Vastutahtsi ei pea ükski vald kultuuriasutusi üle võtma, seni pole aga ka keegi keeldunud. P. Järg ei ole väga kindel prognoosima, kuid arvab siiski, et pooled tulevased vallad sel aastal kultuuri enda kanda võtavad.

Heitkem korraks pilk ka maakonna volikogu töömaile. Kultuuri- ja hariduskomisjoni uue esimehe, ajalehetoimetaja Peeter Aasa arvates pole komisjon veel tulusalt tööle hakanud. Kultuuriküsimuste arutelu peaks tulema kevadel, sinna kaasatakse ka erialainimesi. Tänapäevaks oleval heaks kiidetud seisukoht: valdadele üleminekuks mitte kiirustada.

VALLALE JÄÄB VAID 4—5% OMATEENITUD RAHAST

Niisiis, kultuuriosakond on vallale rahakoti üle andnud. Nendest summadest allapoole enam langeda ei tohi, selles olid vallavanemad üksmeelsed.

Olgu näiteks toodud Vastse-Kuuste valla kahe raamatukogu osa eelarvest 1991. aastaks:

jooksev remont	180 rubla
majanduskulud	146 rubla
komanderingud	60 rubla
inventar	400 rubla

Need summad on määratud kasutamiseks kahele. Eelarve on koostatud kultuuriosakonnalt saadud summade alusel. Esialgu pole raamatukogu veel midagi kaotanud. Edaspidi tuleb kindlasti puudu inventari- ja majandusrahast. Kultuuriosakonna ühiskatlast oli võimalik täiendavalt mõnigi päris kaalukas rahasumma saada, kõik raamatukogud ei vajanud igal aastal ühepalju inventari. Nüüd on keerulisem. Keda süüdistada? Tärkavaid valdu küll mitte. Vastse-Kuuste vallavanem Hele Oidermaa kurdab, kui raske on maakonnast majanduslikult sõltumatuks saada. Üleminek valdadele «Põlva moodi» pole see õige. Maakonnas puudub koordineerija. Tõsi küll, maakonnavalitsuse arendusnõunik justkui peaks selle probleemiga tegelema, pole aga jõudnud süveneda. Seni on vald maakonnas ikka vaid kerjaja osas. Valla kassasse laekub vaid üksikisiku tulumaks ja seegi mitte täielikult. Laekuma peaksid aga kõik maksud. Hele Oidermaa lubab kevade poole koos volikoguga kultuuri eelarve üle vaadata, ehk annab midagi kohendada.

Kanepi kauaaegne külanõukogu esimees Ulo Leib väidab, et vallale peaks jääma kolmandik oma inimeste loodud väärtustest. Seni on vald saanud vaid 4—5%. Riigikassa ootab täitmist, oma vajadused on maakonnal. Vald ei saavuta edu muul moel kui vihase võitlusega. Ü. Leib parandas viimast sõna: «võitluse» asemel peaks olema «väitlus». Kui valla kassa täitub, hakkab jätkuma ka kultuurile. Jääb vaid omalt poolt soovida, et kõigile kultuurikolletele, mis vallas täna olemas on.

Kui Vastse-Kuuste ja Kanepi vallas on otsus kultuuri oma hõlma alla võtmisest langetatud, siis Põlva külanõukogu esinaine Ene Umbra peab veel aru. Kultuuriasutuste ülevõtmine tähendaks praegu vaid palgaraha ühest taskust teise tõstmist, mingit sisulist muutust see kaasa ei tooks. Valdadel pole veel oma varustussüsteemi. Seniks kui uued süsteemid ei tööta, jäägu vanad lõhkumata.

Arvestuste kohaselt on tulevane Põlva vald elujõuline, tulu- ja maa-maksud, riigilõivud võimaldavad ära elada. Kuid see kõik võtab aega. Kas valla nimetuski end praegu õigustab? Rahvas näikse uue nimetuse tagant uut kvaliteeti otsivat, aga seda ei saa ju veel olla, sest vallad ei sünni otsusega, vaid arenevad järk-järgult ja aastate pikku.

KAS IKKAGI ISEENESE HOOLEKS?

Kui seni oleme asjale rohkem vallavanema vaatevinklist vaadanud, siis nüüd kuulakem natuke ka teist poolt. HIRM ilmutab end jälle. Kardetakse volikogu ebakompetentsust. Volikogus soovitakse näha kultuuri-sõbralikku ja ASJATUNDLIKKU inimest, kelle otseseks ja küllap ka tasuliseks kohustuseks jääks kultuuriasjadega tegelemine. Kultuurisekretäri (see pole kõige parem, vaid esimene pähe karanud ametinimetus) kohta tulevikus näevad ette ka vallavanemad.

Valla aila kuulumisest arvavad raamatukoguhoidjad, et muutunud on vaid tööandja. Ja et see pole muutunud ei paremuse ega halvemuse poole. Nii on esialgu. Kuid muresid on siiski. Häbematult vähe maksatakse puude kohaletoomise ja lõhkumise eest. Näiteks maksab ühe tihumeetri puude lõhkumine 50 kopikat, niisuguse raha eest ei tule keegi enam sellele tööle. Jah, küttemured on raamatukoguhoidjal igavesed. Lahe raamatukogu sai uued ilusad ruumid. Paraku rasked kütta. Kõrged trepid ja suured ahjud. Vald leidis võimaluse kütmise eest 30 rubla maksta. Tundub piasiasjana? Ei sugugi, arvestades noore valla kujunemiskaskusi.

Kiidjärve mõisaparki hakkab metskond kultuurikeskust ehitama. Sinna peaks uued ruumid saama ka Kiidjärve raamatukogu. L. Nilbe loodab, et need senisest väiksemad ei ole.

Nii hoitakse hinge sees ka valla äärealadel. Ka E. Umbra arvas, et vald peaks tuge pakkuma eelkõige kaugemale kandile, keskused on niigi tugevad. Oma tulevase valla viit raamatukogu hindas ta «hästi paigutatuks», mõnigi neist on omakandi ainuke kultuurikeskus.

On veel üks valdkond, mille kohta üks raamatukoguhoidja muiates ütleb: «Olen nagu kahe talu koer.» Raamatute muretsemise jätavad vallad meelsasti keskraamatukogu hooleks ses «praeguses raamatute kättesaadavuse situatsioonis». Ka peavad nad raamatukogundusega seotud spetsiifiliseks asjaks, millest omaenese tarkus üle ei käi, ja nõnda ootavad nad keskkogult ka meetoodilist abi. Nii. Aga HIRM hiilib jälle ligi. Meenuvad raamatukoguhoidjate sõnad valdadele ülemineku kohta, kuulnud alles hiljuti: «Ei hakka raamatukogu esimeses reas seisma! Ei mina looda vallalt küll enam midagi!»

Nentigem, et seis on küllalt ebamäärane. Kuid uskugem ehk siiski ühe ligi aasta vallaleiba söönud Vastse-Kuuste raamatukoguhoidja Mall Kõpu sõnu: «Ärge kartke valla alla minekut! Ja olgem kindlad, et halvemaks enam ei lähe. Ehk ainult kunagi paremaks. Vald näitab end tulevikus.» Ja tema hääles oli nii kõhklust kui ka usku.

KULLI OTS
Põlva Keskraamatukogu bibliograaf

Luu ühised teeviidad

HOIURAAMATUKOGUDE ÜLESANNETEST

Eesti Rahvusraamatukogu hakkab kolima uude majja Tõnismäel jüripäeval. Senistesse valdustesse tulevad uued peremehed — peahoonesse Kiriku platsil arvatavasti Välisministeerium, kõrvalmajade saatus on veel lahtine. Mis aga peab saama Lasnamäe depooramatukogust?

Vabariikliku hoiuraamatukogu hoone projekteeriti 1972. aastal. Siiani on Rahvusraamatukogu kasutanud seda põhiliselt oma raamatute hoidlana. «See oli meile sundkäik,» selgitab Rahvusraamatukogu depoo direktor **Rein Aru**. «Meie raamatukogu oli paar aastat ruumipuudusel suletud ning ainuke võimalus seda taasavada oli kasutada depooramatukogu ruume lisahoidlana. Praegu on küsimus selles, mis peab saama hoonest edaspidi. Kes võiksid seda kasutada? Vähesel määral on seal ka praegu hoiul Tehnikaülikooli, Teaduste Akadeemia ja Meditsiiniraamatukogu vähekasutatud trükiseid. Vahetuskogu on võtnud linnade keskkogudest raamatuid hoiule nii palju kui võimalik. Ja teine lahtine asi: mis ülesannetes peab depooramatukogu edasi tegutsema? On mõeldav, et kogu sinna saadetud kirjavara jääb depoo omandiks, kes neid siis ise vastu võtab, töötleb ja lugejaid teenindab. Sellisel juhul läheb raamatute äraandmisega muidugi kauem aega. Teine võimalus on, et raamatukogude omandiõigus säilib. Kataloogid jäävad vastavatesse raamatukogudesse ja nemad depoost tellides laenutavad neid ka välja.

Et depooramatukogu ei muutuks lihtsalt raamatute panipaigaks, oleks hea, kui kogu teave oleks arvuti andmepangas ja vajadusel kättesaadav. Nii see aga praegu veel pole.

Rahvusraamatukogu fondist jääb depoose vähemalt 100 000 trükist, suur osa neist on 1945—56 ilmunud venekeelsete raamatute sundeksemplarid.

Lisaks on kavatsus panna hoiuraamatukogusse praeguse Raamatupalati arhiiv, sest kuigi Raamatupalat on otsustatud liita Rahvusraamatukoguga, pole kahte arhiivi kas või õnnetusjuhtumeile mõeldes otstarbekas ühte hoonesse panna.»

* * *

Hoiuraamatukogude tegevusprintsüübid on alles väljatöötamisel teistegi Põhjamaades. Kuna praegu on paras aeg mõõtu võtta, avaldame siin Soome Hoiuraamatukogu direktori **Annu Jylhä-Pyyköneni** sellekohase artikli.

HOIURAAMATUKOGUD PÕHJAMAIL

Hoiuraamatukogu* mõistel ei ole täpset määratlust, siin mõistetakse selle all asutust, mis võtab vastu, hoiab, laenutab ja vahendab vähekasutatavaid trükiseid.

TAANI

Raamatukogude koostööl on Taanis vanad traditsioonid. Vajadusest luua hoiuraamatukogu on kõneldud alates 1940ndaist aastaist. 1968. aastal alustas rahvaraamatukogude hoiuraamatukogu oma tegevust. Hoiuraamatukogu asub 20 kilomeetri kaugusel Kopenhavnist ja tema kasutuses on 7000 m².

Hoiuraamatukogu ülesanne on võtta rahvaraamatukogudelt vastu trükiseid, hoida neid ning vahendada laenutustena ja koopiatena. Taani hoiuraamatukogu ülesandesse kuulub ka raamatute vahendamine alaliseks Taani raamatukogudesse ja riigiasutustesse (kliiring). Kui raamatukogud annavad raamatuid hoiuraamatukogusse, läheb sellele ka omandiõigus. Kogu teenindamine on tasuta. Hoiuraamatukogu tegevust finantseerib riik. Aastaeelarve oli 1990. aastal 7 milj Taani krooni.

Hoidlas on trükised jaotatud kolme rühma: teaduslikud raamatud, romaanid ja perioodilised väljaanded. Rühmades järjestatakse need tähestikpaigutuses. Kogu kohta on koostatud raalkataloog.

Taani teadusraamatukogudel ei ole veel samasugust hoiuraamatukogusüsteemi, kuid selle vajalikkus on parajasti selgitamisel.

ISLAND

Islandis ei ole hoiuraamatukogu ei teadus- ega rahvaraamatukogudel. See ei ole siiski Islandis uus probleem, seal on sageli arutatud võimalust ja vajadust luua hoiuraamatukogu Suur-Reykjaviki piirkonda.

1989. aasta lõpul moodustas Islandi haridus- ja kultuuriministerium töörühma, kelle ülesanne on lahendada raamatukogude probleeme. Töörühm suhtub positiivselt hoiuraamatukogu asutamise kavasse. Nüüd on asi peamiselt poliitikute otsustada.

Reykjavikis on teoksil uue suure raamatukoguhoone ehitamine. Ühe katuse alla paigutatakse rahvusraamatukogu ja ülikooli raamatukogu. Kui asutatakse hoiuraamatukogu, võiks seegi leida asupaiga samas hoones või ehitatakse selle tarvis omaette maja. Uus hoone valmib 1994. aastal.

* Selles tõlkes on kasutatud sõna «hoiuraamatukogu» senise deponitooriumi ehk depoo tähenduses.

NORRA

Hoiuraamatukogu asutamine on olnud mitu aastakümnet arutlusaineiks ka Norra teadus- ja rahvaraamatukogudes. 1989. aastal nimetati töörühm kavandama hoiuraamatukogu tegevust. See oleks rahvusraamatukogu osakond asukohaga pöörijoone lähedal Mo i Ranas. Projektiühma ettepanek on: kõik Norra raamatukogud võivad anda raamatuid hoiuraamatukogusse tingimusel, et omandiõigus läheb hoiuraamatukogule.

Hoiuraamatukogu olgu aktiivselt tegev Norra raamatukogude süsteemis. Ta peab leevendama raamatukogude ruumimuresid, soodustama raamatute kasutamist kliiringu kaudu, laenutama raamatuid ja tegema koopiai. Teenindus on tasuta. Kava kohaselt vajab hoiuraamatukogu umbes 10 000 m² pinda ja umbes 50 töötajast koosnevat personali.

1989. aasta novembris alustas hoiuraamatukogu Mo i Ranas tegevust, järgides projektirühma tingimusi. Hoiuraamatukogu on üürinud ajutised ruumid (250 m²) ning projekteeritakse uue raamatukoguhoone ehitamist.

ROOTSI

Rootsis ei ole ülemaalist hoiuraamatukogu. Riiklik hoiuraamatukogu Bolstas asutati 1962. aastal. See on Kuningliku Raamatukogu halduses, kuid teenindab vähekasutatavate raamatute hoiupaigana umbes 20 teadusraamatukogu Stockholmi—Uppsala piirkonnas.

Bolsta hoiuraamatukogu ei ole iseseisev raamatukogu oma kataloogidega. Igal raamatukogul, kes oma raamatuid Bolsta hoiuraamatukogusse toimetab, on seal oma riiulid, seega oma kogud. Niisiis ei ole dublettide eemaldamine võimalik.

Kavas on suunata hoiuraamatukogu rohkem teenindamisele. Probleemiks on muu hulgas see, et raamatukogudel, kes saadavad Bolstasse oma raamatuid, säilib nende suhtes omandiõigus.

Rahvaraamatukogude hoiuraamatukogude süsteem läks Rootsis käiku 1970ndail aastail, kui asutati kolm hoiuraamatukogu — Malmö, Stockholmi ja Umeå laenutuskeskuses. Kava kohaselt langes neile ülesanne toimida kaughoidlana ja kliiringu keskusena. Nende tegevus ei ole siiski peamiselt assigneeringute ebapiisavuse tõttu edukas olnud.

1989. aastal ilmus riigi kultuurinõukogu seletuskiri rahvaraamatukogude RVLst ja hoiustamistööst. Selles tehakse ettepanek lõpetada Malmö ja Stockholmi hoiuraamatukogu tegevus, koondada see Umeåsse ja arendada seal edasi.

SOOME

Soome sai esimese hoiuraamatukogu 1955. aastal. Urajärvil asuv vana mõisa laut võeti kasutusele hoiuraamatukoguna. See kuulub Helsinki Ülikoolile, kuid varasemal aastail oli sinna ruumidesse paigutatud 25 teadusraamatukogu raamatuid, nii nagu Rootsis Bolstas.

Tähtis otsus tehti Soomes 1989. aastal, kui asutati teadus- ja rahvaraamatukogude ühine riiklik hoiuraamatukogu.

Seadus hoiuraamatukogu kohta astus jõusse märtsis 1989. Seaduses on öeldud: «Teadus- ja rahvaraamatukogudest üleantava kirjavara hoidmiseks ja kasutada andmiseks on Haridusministeeriumile alluv Hoiuraamatukogu. Hoiuraamatukogule võidakse määrusega anda ka muid ülesandeid, mis on kooskõlas tema tegevusalaga. Hoiuraamatukogusse üleantavad raamatud tulevad tema omandusse ja valdusse.»

Hoiuraamatukogu asub Kesk-Soomes, Kuopios, 400 km Helsinkist põhja pool. Meie personal koosneb praegu umbes 20 inimesest. Hoiuraamatukogu võtab vastu raamatuid kõigist Soome raamatukogudest. Üldjuhul võetakse üks eksemplar iga väljaande igast trükist. Soomes on praegu 6 sundeksemplariraamatukogu, mis säilitavad kogu Soomes ilmuva trükitoodangu. Hoiuraamatukogu võtab vastu kodumaiseid raamatuid, kuid tema tähtsus seisneb eriti selles, et ta hoiab ka Soome hangitud välismaiseid trükiseid.

Kataloogimine algas 1989. aasta oktoobris, praegu on umbes 100 000 köidet raamatuid ja 2 laudakilomeetrit perioodikat kataloogitud ning riiale paigutatud. Raamatud paigutatakse peamiselt lükandriiale *numerus currens* põhimõttel.

Raamatud kataloogitakse miinimumtasemel raalsüsteemi. Süsteemina on kasutusel VTLS (*Virginia Tech Library System*). Selle süsteemiga luuakse Soome kõrgkooliraamatukogude koondkataloog. Kataloogitakse kõik trükised peale väitekirjade, mis paigutatakse autorite järgi oma koguna. Praegusel ajal on meie tähtsaim ülesanne leevendada Soome raamatukogude ruumikitsikust, võtta vastu vähekasutatud kirjandust ja kataloogida see nii kiiresti kui võimalik. Väga tähtis on ka laenutuste ja koopiade vahendamine.

Hoiuraamatukogu seaduses on öeldud, et Hoiuraamatukogule võidakse anda muidki ülesandeid, näiteks raamatute vahendamine (kliiring) nii Soome raamatukogudele kui ka teistesse riikidesse. Audiovisuaalseadmete ja ka ajalehtede hoid on samuti küsimused, mis ootavad Soomes riiklikku lahendust.

EELDUSED HOIURAAMATUKOGU EDUKAKS TÖÖKS

— Hoiuraamatukogu peaks olema iseseisev asutus: otsustamine ja tegevus toimugu samas kohas. Juhtkond võiks koosneda eri raamatukogutüüpide ja keelerühmade esindajatest.

— Loovutatud raamatute omandiõigus tuleb anda Hoiuraamatukogule, kes võib siis oma äranägemise järgi panna raamatud kogusse, vahendada kliiringu korras teistesse raamatukogudesse, müüa või anda vanapaberiks.

— Hea teeninduse tagab *on-line*-otsiv raalkataloogisüsteem, mis sisaldab andmeid Hoiuraamatukogu kogudest ja mille abil võib toimuda laenutamine.

HOIURAAMATUKOGUST SAADAV KASU

Hoiuraamatukogust saadav kasu sõltub teenindatava piirkonna suuruselt. Nii väikestes riikides nagu Põhjamaad on minu arvates kõigi raamatukogude ühine riiklik hoiuraamatukogu parim lahendus.

Maurice B. Line on ühes küsitluses öelnud: «Ei ole tähtis, et raamatukogus oleks palju raamatuid, vaid tähtis on, et raamatukogul oleks relevantseid raamatuid.» Nüüd võivad raamatukogud rahumeeli kustutada need raamatud, mis on aegunud või mida muul põhjusel ei kasutata. Tarviduse korral võib ju neid hankida lugejale hoiuraamatukogust.

Raamatute eemaldamisel on vanad traditsioonid rahvaraamatukogudes, kuid need puuduvad peaaegu täiesti teadusraamatukogudes. Võib nentida, et raamatute eemaldamisel tulevad mängu meeleolud. Uhelgi Põhjamaal ei ole kirjapandud riiklikku eemaldamispoliitikat. Praegu aga kõneldakse vajadusest määratleda ühised teeviidad ja kooskõlastada kogudest kustutamine osana kogude haldamisest. Loodetavasti hakatakse raamatukogudes mõistma, et kogude korraldamisega kaasaskäiv eemaldamistöö peab olema loomulik osa raamatukogu tegevusest.

Eeldused riikliku eemaldamispoliitika loomiseks on head näiteks Soomes, kus peale riikliku Hoiuraamatukogu on 10 eri teadusala keskraamatukogu ja 6 sundeksemplariraamatukogu, kus säilitatakse Soomes avaldatud raamatuid.

Soome kõrgkooliraamatukogudesse ja ka teistesse teadusraamatukogudesse seatakse praegu sama VTLS raalsüsteemi, millest kujundatakse koondsüsteem. Mõnes süsteemi kuuluvas raamatukogus on kataloogimisel kasutatud muud raalsüsteemi, mõnes aga on kataloogimine toimunud käsitsi. Uuele süsteemile üleminekul ollakse valiku ees, kui ei soovita samal ajal mitut tüüpi katalooge. Kataloogiandmed vanade raamatute kohta tuleb kas ümber seada — seega andmed kantakse üle uude raalsüsteemi — või raamatud kogudest eemaldada. Selles valiku olukorras on kustutamine aktuaalne ka neis raamatukogudes, mis ei kannata ruumipuuduse all.

Paljud raamatukogud soovivad, et Hoiuraamatukogu annaks nõu ja juhiseid hoiustamise ja eemaldamise küsimustes. Kui põhimõtted on otsustatud, võib Hoiuraamatukogu nõuandjana palju kasu tuua.

Hoiuraamatukogule võidakse ka anda ülesanne vahendada oma trükiseid, näiteks keskseid perioodilisi väljaandeid ja õpikuid teistesse maadesse. Seda laadi tegevuse käivitamine osana Hoiuraamatukogu tööst on selgitamisel välisministeeriumis.

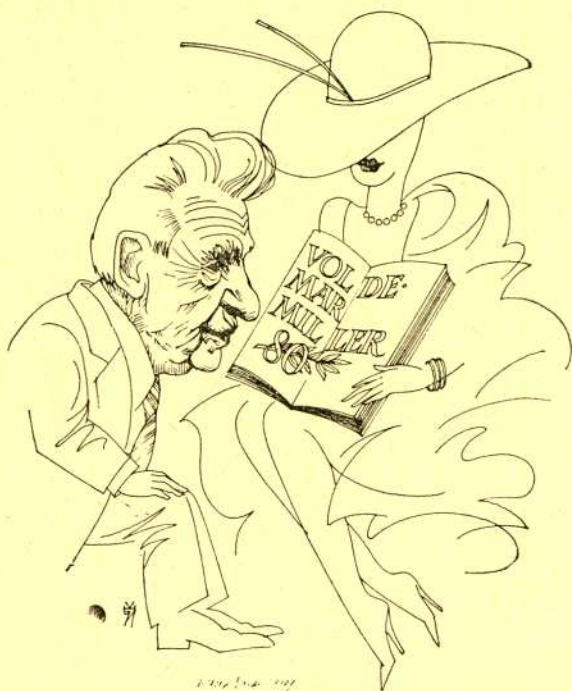
Miks ülemaalsed hoiuraamatukogud ei ole üldlevinud, ehkki teatavasti eri tüüpi raamatukogude väikesed hoiusüsteemid ei ole õnnestunud lahendus? Küsimusele on palju vastuseid. Kui pooled võtavad osa kulude jaotamisest, võib olla raske ülemaalist hoiuraamatukogu teoks teha. Probleme võib põhjustada ka omandiõigus. Neist takistustest tuleks siiski üle saada, sest ühtne hoiusüsteem on pingutust väärt.

ANNU JYLHÄ-PYYKÖNEN

Soome Hoiuraamatukogu direktor
Lühendatult tõlkinud Hans Jürman.

MEIE ÖNNESOOV

8. veebruaril tähistati Eesti Rahvusraamatukogus ettekandekoosolekuga eesti raamatuteaduse ja arhiivinduse *Grand Old Mani* VOLDEMAR MILLERI 80. sünnipäeva.

Kõneldi V. Milleri elutööst — arhiivis, raamatuteaduses, Teaduste Akadeemia Raamatukogu *Baltica*-osakonnas, kodu-uurimises ja lastekirjanduses.

V. Miller ise ütleb, et ta on jäänud kutsumuselt arhivaariks, kuigi elu on teda kokku viinud paljude ametitega. Nii alustati ka juubeli-koosolekul ülevaatega V. Milleri arhivaaritööst.

ARHIVAAR

Voldemar Miller on ise pidanud oma väga mitmekülgsest tegevusest arhivaaritööd üheks olulisemaks. Ta alustas ajutise töøjõuna Riigi Keskarhiivis 1938. a. Samal ajal õppis ta Tartu Ülikoolis ajalugu ja nii oli võimalus omandada üheaegselt teoreetilisi teadmisi ja praktilisi kogemusi: arhiivi direktor Otto Liiv luges ülikoolis arhiivinduskursust ning Wilhelm Ederberg õpetas arhiivis lugema vanu dokumente. Arhiivifondide korrastamisel oskas Voldemar Miller näha palju köitvaid teemasid,

mis andsid ainet huvitavatele artiklitele ja raadioloengutele. Baltisaks-
laste Eestist lahkudes tehti V. Millerile ettepanek olla arhiivinduse eks-
perdiks tollis. Tänu tema põhimõttekindlusele jäi nii mõnigi eesti kul-
tuuriloos oluline dokument siit välja viimata. Pärast 1940. a juunipööret
tuli tohutul hulgal nõukogude võimu poolt likvideeritud asutuste, ette-
võtete ja organisatsioonide dokumente arhiivi hoiule võtta. Kui sõda
Eestisse jõudis, tehti kõik selleks, et arhiividokumente hävingust päästa.
25. septembril 1944 määrati V. Miller juhataja Riigi Keskarhiivi Tartu
filiaali (alates 1948 Riiklik Ajaloo Keskarhiiv). Kõigepealt tuli välja sel-
gitada sõjakahjude ulatus, seada korda kannatada saanud arhiivihooone,
leida tööjõud ning hakata evakueeritud arhivaale tagasi tooma ja kor-
rastama. Jätkati likvideeritud asutuste dokumentide vastuvõtmist arhiivi
— sõjajärgsetel aastatel polnud peale arhivaaride kedagi, kes oleks
vanade dokumentide vastu huvi tundnud. Arhiivi juhatajana tuli V. Mil-
leril pidevalt võidelda nii Moskvast tulnud asjatundmatute korralduste-
kui ka kohalike käsutäitjate rumalate otsuste vastu. See nõudis arhiivi-
töö põhjalikul tundmisel põhinevale enesekindlusele lisaks ka veel lausa
hulljulgust. Täendas ju neil aastail kõrgemalt poolt tulnud otsustes
kahtleminegi juba sabotaaži. Kõigest hoolimata suutis V. Miller päästa
tulevastele põlvedele hulgaliselt hävitamisele määratud väga väärtus-
likke arhivaale. Siiski jõudis massiliste vallandamiste laine lõpuks ka
V. Millerini. Tema teenistuskaardile on 5. jaanuaril 1950 tehtud sisse-
kanne: «Освобожден от должности из-за невозможности дальнейшего
использования.»

Mitme järgneva aasta jooksul tuli V. Milleril leiba teenida kaevu-
rina. Oma südames jäi ta arhivaariks ka edaspidi. 1954. a vormistati
V. Miller Riikliku Ajaloo Keskarhiivi uurijaks. Ja nii on arhiivivarad
ning arhiivides toimuv talle tänaseni arutlemis- ja kirjutamisainet pak-
kunud.

PEEP PILLAK

RAAMATUAJALOOLANE

Eesti raamatu ajaloole kui teaduslikule distsipliinile pandi alus
1930ndatel aastatel. /—/

Rääkides eesti raamatu uurimisest sõjajärgsetel aastatel, peame tun-
nistama, et uurimistöö elavnemine 70ndatel aastatel on kindlalt seotud
V. Milleri nimega. Kui 30ndad aastad olid Fr. Puksoo ajastu, siis 70nda-
tel algas V. Milleri ajastu ja kestab tänaseni. /—/ V. Miller on eeskätt
üldistaja ja teoreetik. Tegemist on ilmselt mõtlemise eripäraga, sest üks-
kõik millega Miller ka ei tegeleks — ja tegelnud on ta väga paljude
asjadega —, ikka asub ta põhjusi ja seoseid otsima ning seaduspärasusi
tuletama. /—/

1970. a ilmus «Sirbis ja Vasaras» V. Milleri oivaline artikkel «Raamat eesti kultuuriloos».

Mäletan seniajani selgesti selle lugemisest jäänud rabavat muljet. Ehitusplokkide ja pisidetailide asemel nägin ma äkitselt laitmatu arhitektuuriga sümpaatset hoonet, milles igale detailile oli leitud sobiv koht ning õige otstarve. Kõik näis nii lihtne, loomulik ja endastmõistetav, et tundus lausa uskumatuna, et mitte keegi, tõepoolest mitte keegi seda kõike juba varem polnud märganud.

Seejärel kerkis päevakorda uue eesti raamatu lühiajaloo koostamine ning V. Miller kui üks asja algatajaid asus täpsustama eesti raamatu ajaloo ainet ja uurimisobjekti.

Selleks tuli tal eeskätt kummutada nn ortodoksse eestikeelsuse printsiipi, mille kohaselt eesti raamatu ajalugu pidi käsitlema üksnes eestikeelset raamatut. Sel ajal vaieldi rahvusraamatu mõiste üle ka üleliidulises erialakirjanduses ning konverentsidel. Vastukaaluks keeletunnusele pakuti keskusest ainumääravaks territoriaalsuseprintsiipi, mis oleks automaatselt ära lõiganud mujal ilmunud eestikeelse raamatu, kuulutades selle rahvuskultuuri väliseks. Muidugi oli tegemist kõige ehtsama ideoloogilise võitlusega rangelt teaduslikus vormis. Põikpäine Baltikum V. Milleriga eesotsas väitis keskusega polemiseerides, et üksnes territoriumist lähtudes kaotaksid baltlased oma varasemad rahvuskeelsed raamatud, mis üldjuhul on trükitud mujal. Keelest lähtudes aga läheks kaduma rahvuslik teaduskirjandus, mis ülikitsa kasutajaskonna tõttu on väikerahvastel valdavalt võõrkeelne. Vaidlustes sündis ja pääses maksusele kompleksuseprintsiip, mis arvestab nii trükiste keelt, ilmumiskohta kui ka autorite rahvuskuuluvust. Eestikeelse raamatu areng on selles kontseptsioonis seostatud kohaliku *Baltica* raamatuga, millela üldist arengut poleks võimalik seletada.

Hiljem realiseerusid need seisukohad paljudes uurimustes ning on nüüdseks saanud endastmõistetavaks.

1975. a täitus 450 aastat esimese seni teada oleva eestikeelse raamatu trükkimisest ja hävitamisest Lüübekis. See aasta kuulutati raamataastaks, et ergutada kultuuriloolist mõtet, rääkida eestlaste kõrgest raamatukultuurist ning kinnitada sellega rahva vaimu ja eneseusku. Sügaval seisakuajal oli see üpris kangelaslik üritus, mille hingeks ja üheks põhiraskuse kandjaks sai V. Miller. Kuigi sel puhul ilmus temalt rohkesti artikleid ja käsitlusi, ei peegelda need ligilähedaseltki tema tegelikku töökoormat — innustajana, nõuandjana, abistajana, oodatud esinejana suurematel ja väiksematel koosolekutel ja kogunemistel. /—/

Raamatuaastal oleks pidanud esialgsete kavatsuste kohaselt ilmuma ka arengulooline ülevaade «Eesti raamat 1525—1975». Käsikiri (25 autori-poognat) valmis 1974. a, kuid jäi tsensuurivärvatesse kinni ja ilmus alles 1978. a. Selle väljaande kavandas algusest lõpuni V. Miller. Tema komplekteeris ka autorite kollektiivi ning kirjutas ise vanema raamatu

Juubilari õnnitleb kirjanik Jaan Kross

osa. Sissejuhatavas osas on V. Miller sõnastanud oma põhimõttelised seisukohad eesti raamatust ja selle uurimisest ning raamatuajaloo kohast üldises kultuuriloos:

«Raamatuajalugu ei saa mõista ega käsitleda, mõistmata maa üldist arengut. Maa majanduslikus, sotsiaalses, eriti aga kultuurilises arengus jääb omakorda palju mõistmata ja õigesti lahti mõtestamata, kui ei tunta raamatut ja tema arengulugu.»

Meile, eestlastele, on selle tõe tunnetamine ehk olulisemgi kui mõnele teisele rahvale, sest meie raamat on palju sajandeid olnud eeskätt rahvaraamat ning toetunud kõige laiemale kandepinnale, tehes kaasa kogu maa üldise arengu selle tõusude ja langustega.

Taas tõusid eesti raamatu ja trükinduse probleemid tõsisemalt päevakorda 80ndate aastate algul, millal täitis 350 aastat esimeste trükikodade asutamisest Tartus ja Tallinnas. Ja jälle oli Voldemar Miller see, kes kavandas ulatusliku ülevaate trükinduse arenguloost. Kirjutas ise ja innustas teisi. Käsikiri valmiski, kuid jäi avaldamata — 80ndate algul oli seda laadi asjade avaldamine juba päris võimatu.

Voldemar Milleril pole kunagi õppetooli olnud. Sellegipoolest on tal palju õpilasi. Kõik praegused raamatuajaloolased on nii või teisiti tema õpilased, tema koolkond. Ta on õpetanud mõtlema, nägema üksikus üldist, lihtsas keerulist ja näiliselt keerulises lihtsat. Otsima ja nägema nähtuste sügavaid seemisi seoseid ning käsitlema neid komplekselt.

Ta on andnud meile tohutult palju ning meie omakorda oleme püüdnud anda seda osaltki edasi oma õpilastele. /—/

MARE LOTT

BALTICA UURIJA

Neid, kes Voldemar Millerit lähemalt tunnevad, on alati hämmastanud tema võime näha probleeme seal, kus teised midagi ei märka, ja probleemide sasipuntraid lahti harutada lihtsateks tõdedeks, mille peale teised pole tulnud. Ta ei oska ettekerkinud küsimustest üle libiseda ega mööda minna, nagu meie seda paraku pahatihti teeme, vaid ta lausa peab nad käsile võtma ning endale ja teistele selgeks tegema. Nii oli see ka *Baltica* mõistega. Ma ei tea, kas Voldemar Milleril oli varem ka tulnud *Baltica* küsimusega silmitsi seista, aga kui ta 1952. a tuli Teaduste Akadeemia Raamatukogusse ja asus tööle selle nn Toompea osakonnas, leidis ta sealt eest tähelepanuväärse *Baltica*-kogu, millega tal tuli hakata tegelema. See oli Teaduste Akadeemia presiidiumi maja keldris asuv endine Eestimaa Kirjanduse Ühingu (*Estländische Literarische Gesellschaft*) kogu, mis justsamal, 1951. a oli üle antud Teaduste Akadeemia Raamatukogule (ja mille baasil 1968. a moodustati praegune *Baltica*-osakond). See 1825. a asutatud raamatukogu ei olnud seni kelleski erilisi probleeme tekitanud, välja arvatud puhtpraktilised: ruumid, riulid, küte, valgustus. Milleril tekkis aga kohemaid hoopis teistlaadi, teoreetiline küsimus: kõik räägivad *Balticast* — aga mis asi see *Baltica* siis lõppude lõpuks ikkagi on? Ja temale omase põhjalikkusega asus Voldemar Miller seda küsimust lahendama. /—/

Voldemar Milleri andmetel kujunes *Baltica* kirjandusliigi nimetusena välja 1880ndatel aastatel. Tooksin selle kinnituseks omapoolse näite: 1885. ja 1886. a ilmus Tallinnas kaks bibliograafianimestikku pealkirjaga «*Rossica & Baltica*», millest esimene sisaldas eraldi osana 1884. a ilmunud *Baltica*-kirjanduse alfabeetilise loetelu (teises oli liigitus temaatiline). Sellest, teadaolevalt esimesest *Balticana* pealkirjastatud nimestikust nähtub ka, mida tollal *Balticaks* peeti: 1) balti autorite teosed, 2) Balti provintsidest ilmunud ja siin trükitud väljaanded, 3) kirjandus Baltimaade kohta, ilmumiskohale ja autorile vaatamata. Nimestik sisaldab teoseid ainult saksa, prantsuse ja inglise keeles. Keeleprintsip jättis seega *Baltica* mõistest välja nii rahvuskeelse kui venekeelse kirjanduse. Balti provintsidest ilmunud ja neid käsitlevate venekeelsete väljaannete osa ei ole aga nii väike, kui seda varasemate käsitluste ja nende põhjal komplekteeritud *Baltica*-kogude järgi arvati. Venekeelseid raamatuid hakati Baltimail trükkima küll alles 19. sajandi algul ja kuni sajandi keskpaigani jäi nende osatähtsus tõesti väikeseks, kuid sajandi teisel poolel toimus murrang seoses tsaarivalitsuse venestuspoliitika rakendamisega Baltimail. Umbkaudselt võime (kuni rahvusbibliograafia vastava kõite ilmumiseni) arvata, et venekeelset kirjandust ilmus 19. sajandi lõpul ja 20. sajandi alguses niisama palju kui saksakeelset või veel rohkemgi (kui võtta arvesse ka ametkondlikud trükised). Selle väljajätmine *Baltica* mõistest oli vale. /—/

Jõudnud tõdemusele, et venekeelse kirjanduse väljajätmine *Baltica* mõiste varasemast määrangust oli viga, asus Voldemar Miller aktiivselt täiendama Teaduste Akadeemia Raamatukogu *Baltica*-fondi venekeelse kirjandusega — raamatute, perioodiliste väljaannete ja eriti ametkondlike trükistega, saavutades sel alal lühikese ajaga silmapaistvaid tulemusi. Kogu puuduvat venekeelset *Balticat* siiski tagantjärele komplekteerida ei ole seni veel õnnestunud, eriti ajalehtede osas, nii et töö jätkub.

Voldemar Milleri panus *Baltica* mõiste avamisel ja defineerimisel on olnud väga suur. See on leidnud hindamist ka naabervabariikides ja saanud komplekteerimisjuhiseks sealsetes teadusraamatukogudes.

Lõpetada tahaksin aga ühe omapoolse ketserliku mõtteavaldusega. Voldemar Miller näeb vene- ja võõrkeelses *Balticas* muu hulgas ka vahendajat üksteise keelt mitteoskavate teadlaste, kultuuri- ja majandustegelaste vahel kontaktide loomisel. Sellega oleks nagu keeleprintsipi järele esile nihkunud. Territoriaalsuseprintsipi järjekindlalt rakendades tuleks *Balticaks* lugeda hoopis vastavad väljaanded kõikides keeltes, ka rahvuskeeltes. Tõepoolest — miks Boris Raikovi «Karl Ernst Baer 1792—1876. Sein Leben und Werk» (Leipzig, 1968) on *Baltica*, aga Paul Ariste eestikeelne «Ferdinand Johann Wiedemann» (Tallinn, 1973) ei ole? Või miks «Läänemere maade kohalikkude seaduste kogu» (Tallinn, 1899) ei ole *Baltica*, aga «Свод гражданских узаконений губерний Прибалтийских» (СПб, 1891) on? Või et Theodor Panteniuse romaan «Allein und frei» (Bielefeld u. Leipzig, 1898) on *Baltica*, aga selle eestikeelne tõlge «Uksi ja vaba» (Tartu, 1909—1911) ei ole *Baltica*. See on ju absurdne! Sest *Baltica* ei ole ju ainult formaalne, vaid ka sisuline mõiste, ütleksin — esmajoones sisuline. Teeksin Voldemar Millerile ettepaneku: võtke see asi veel kord käsile ja pange i-le punkt peale! Jõudu tööle!

KYRA ROBERT

KODU-UURIJA

Kodukultuuri arendamisega tegeles Eesti Vabariigis Ulemaaline Eesti Noorsoo Ühendus. Sellesse töökasse ja aatellisse noorteorganisatsiooni kuulusid mitmed hilisemad tuntud kodu-uurijad, nende hulgas ka Voldemar Miller.

Kirjandusnimestiku järgi ilmus Voldemar Milleri sulest 1941. aastani 50 artiklit (seda arvu ei saa lõplikuks pidada). Need on erineva pikkuse ja sisutihedusega, alates mõne sündmuse kirjeldusest ja lõpetades mitme joonealuse uurimusliku looga. Milleri artiklid ilmusid põhiliselt ajalehtedes «Meie Maa», «Tänapäev» ja «Virumaa Teataja». /—/

Mõni aasta tagasi leidsin ajakirjast «Eesti Noorus» (nr 4, 1936) V. Milleri artikli «Koduümbrus kõnelema» (Milleri bibliograafiabrošüüris seda ei ole). Olin üllatunud, kui aktuaalsena kõlab see praegugi.

«Üheks juhtnööriks on meie vabaharidustööl olnud alati, et ta /—/ liidaks inimese tugevamini oma koduga, maaga ja tööga. Samuti ei tohi uus põlv alahinnata vanade töid ja saavutusi. /—/

Et /—/ inimest kõita oma kodu külge, peab ta tundma oma kodu /—/, oma vanemaid, oma päritolu, sugu ja perekondlikku arengut. /—/ Traditsioon on kõige kindlam side.

Kõigepealt tuleks noortel õppida tundma oma valla ja küla, kooli ja kiriku saamise ja arenemise lugu. Vanarahva suulises traditsioonis on veel mälestusi. /—/ Neid traditsioone peaks noored koguma ja üles tähendama. Pea iga valla piirides on muinasloolisi mälestusmärke, seal maalinn, ohvrikivi, ohvriallik, lossivaremed, eelajalooline, katku- või sõjaaegne kalmistu. /—/ Pea igas vallas on oma suurmees. Ühest pärineb kunstnik, teisest kirjanik, kolmandast teadlane-poliitik, sõjaväelane, näitleja jne. On säilinud talu ja hooned, kus ta sai esmakordselt näha ilmavalgust. Kalmistul on mõne suurmehe haud. Kui nii teada ja huvituda neist nähteist, muutub kogu ümbrus elavaks.»

V. Miller viitab aadli sugupuule ja ütleb, et «meilgi on igal oma sugupuu, mis ulatub aastasadu tagasi. Ainult meie ei tea seda ega pole jälginud oma isade liini tagasi ajaloo hämarusse. /—/ Meil on võimalik sugupõlve jälgida vanarahva mälestuste, kirikuraamatute, revisjonilehtede järgi. /—/ Vanad kirjad ja dokumendid, vanad mälestused üleskirjutatuina, sugutabelid moodustavad varsti perekonnaarhiivi. Siia veel lisandada ajaloolist traditsiooni 1905. aastast, sõja- ja okupatsiooniajast ja varsti on kaunis auväärne kogu suure väärtusega materjalist.» Artikli lõpuosas on järeldus: «Tugev riik püsib tugeva perekonna najal.»

1930. a alanud ja 1934. a jätkunud ajalooõpingud ülikoolis laiendasid silmaringi. 1937. a võeti V. Miller tööle Riigi Keskarhiivi. Arhiivis töötamine võimaldas süvendatult uurida Eesti minevikku. /—/

Milleri poolt avaldatu on lihtne, sisukas ja arusaadav ka vähese haridusega kultuurihuvilisele inimesele. /—/

Kultuurivarade kaitse on alati olnud üks kodu-uurimise tööloike. Töö kultuurivarade eksperdina baltisakslaste ümberasumisel 1939. a vajaks eraldi ettekannet. Vaevalt Miller isegi päris täpselt teab, kui palju ürikuid jäi tänu temale Saksamaale viimata või mahajäetud mõisates hävinemata.

Kokkuvõtteks võib öelda, et Eesti Vabariigi perioodil kujunesid välja Voldemar Milleri peamised kodu-uurimuslikud põhimõtted, millest mainigem olulisemaid: uurida perekonna, kooli, küla ajalugu, panna koduümbrus kõnelema, hoida ja kaitsta möödunud aegade mälestus-

märke, hinnata möödunud põlvede töid ja saavutusi, kirjutada üles vanade inimeste mälestusi, kasutada kodu-uurimuslikus töös raadiot ja ajakirjandust. Olulise jõuna selles aatetöös nägi tänane juubilar noori.

Paljud põhimõtted leidsid rakendamist ja edasiarendamist paarküm- mend aastat hiljem, mil V. Millerist sai saatuse tahtel Tallinna Linna- muuseumi kodu-uurimise ringi esimees ja elustunud kodu-uurimise üks alustalasid, seda tänase päevani.

KAUPO DEEMANT

KOOI KODU-UURIJA

Härra Milleri mitmetahuliste tegevusalade hulgas on veel üks olu- line, laiemale üldsusele vähem teada harrastus — kooli kodu-uurimine. Viimase 20 aasta jooksul on juubilar pühendanud sellele palju aega ja energiat, pidades seda tulevikku suunatud tööks.

V. Milleri kontakt kooli kodu-uurimisega algas juhuslikult. Ta tuli asendama teist teadlast 3. vabariiklikule koolinoorte kodu-uurimise kon- verentsile ning sealpeale algas tihe koostöö kooli kodu-uurijatega. V. Millerist sai õpilaskonverentside žürii esimees ning kooli kodu-uuri- mise vaimne patroon ja innustaja. See koostöö on olnud viljakas. /—/ Õpilaste kodu-uurimistegevuse arengut näitab osavõtt vabariiklikest konverentsidest. 3. konverentsil, kus V. Miller esmakordselt osales, kanti ette 18 õpilastööd, möödunud, 1990. a peetud 22. konverentsil 121. Kõige rohkem oli õpilastöid 20. konverentsil — 173. Kokku on 22 konverentsi jooksul õpilased esitanud 2301 kodu-uurimistööd. Vabariiklikule konve- rentsile on igal aastal eelnenud kohalikud kodu-uurimispäevad, kus pare- mate tööde koostajad on saanud õiguse osaleda vabariiklikul konve- rentsil. Sagedaséks esinejaks kohalikel üritustel on olnud V. Miller. /—/

Mõistagi on nii arvukate ettekannetega vabariikliku konverentsi korraldamine suur töö. Ning siin pälvib tänase juubilari kaasabi suurt tunnustust. Žürii esimehena on ta aidanud leida õpilastöödele retsensente teadlaste, kodu-uurijate jt asjatundjate seast. Ise on ta retsenseerinud ligi 100 õpilastööd väga mitmesugustel teemadel. /—/ See on olnud tõhus meetodiline abi.

Suure väärtusega on V. Milleri esinemised õpetajatest kodu-uurijate seminaridel, tema arvukad artiklid ning 1986. a ilmunud meetodiline abimaterjal õpetajatele «Õpilaste kodu-uurimistööde juhendamisest».

Oma ettekannetes ja artiklites on V. Miller korduvalt teiste teemade seas käsitletud ka raamatukogu, bibliograafia ning teatmeteoste kasuta- mist kodu-uurimistöös. Oluline roll on V. Milleril olnud ka õpetajate suveseminaridel. Need on toimunud Eesti väikesaartel (Ruhnu, Abruka, Vilsandi, Keinastu, Manilaid jt). Saarte miljöö on pakkunud võimalusi

mõnusateks vestlusteks ja aruteludeks, kus V. Miller on alati olnud hinnatud lektor ja konsultant.

Kooli kodu-uurimise tulemused kajastuvad ka trükisõnas. Kogumikes «Õpilaste kodu-uurimistöid», mida on ilmunud aastatel 1972—1990 13 väljaannet, on avaldatud valik vabariiklikel kodu-uurimiskonverentsidel ettekantud õpilasuurimustest. Kogumiku toimetuskolleegiumis on kaalukas sõna V. Milleril. Kooli kodu-uurimise teemade ring on lai. See ilmneb ka kogumikes avaldatud konverentsiettekannete nimestikes. Uudsete teemade leidmiseks ning uurimiseks on V. Miller koostanud soovitusi ning küsimustikke, näiteks küsimustik «Eestis aastatel 1920—1940 täiendushariduse uurimiseks» ning «Ülemaalse Eesti Noorsoo Ühenduse osakonna tegevuse uurimiseks kohapeal» jt. Need on olnud õpetajatele ja õpilastele tõhusaks juhendiks, mille põhjal on oma kodukohas kogutud väärtuslikku kultuuriloolist ainet.

Õpilaste kodu-uurimiskonverentsidel on õpetajad ja õpilased tunda saanud V. Milleri sooja ja sõbralikku suhtumist. Ka viltuläinud algajaid uurijaid on ta hea sõnaga õigele rajale juhatanud. /—/

LAINES LINNUS

LASTEKIRJANIK

/—/ V. Millerilt on ilmunud 3 lasteraamatut: «Kiki» (1966), «Merehundi jutud» (1984) ja «Tilleprintsess» (1989). Lisaks nendele lastelookesi nii «Noorte Hääle» jutunurgas kui ka «Tähekeses». /—/ Ma arvan, et paljud minuealised ja nooremad võivad öelda: «Kiki» kuulub oma südamlike kodu- ja lasteaialookestega esimeste lemmikraamatute hulka.

/—/ Lugeses raamatut, võib üht-teist arvata ka tema looja kohta. Kui aga uskuda eesti rahvakirjaniku Jaan Krossi sõnu, siis «Merehundi jutud» on V. Milleriga suuremas seoses kui kõik muu ta tegevuses. V. Milleri «Merehundi jutte» lugedes kerkib eelkõige silme ette päikesest pruuniks põlenud näoga vana meremees, kes mõnusalt piipu popsi-des vaatab heatahtlikult kavalate naerukurdudes silmadega oma kuulajaid. Tema olekust õhkub ilma ning inimesi näinud reisimehe rahu /—/. Neis lugedes on põnevust, uusi teadmisi teistest maadest, mitmesuguste rahvaste kombeist ja tõekspidamistest.

/—/ «Tilleprintsess», nagu pealkirigi aimata laseb, on muinasjuturaamat.

Soovime lugupeetud juubilarile palju jõudu ja tervist ning veel arvukalt lehekülgi tema TÕÕ raamatusse!

REET ROOSI
Eesti Lasteraamatukogu

* * *

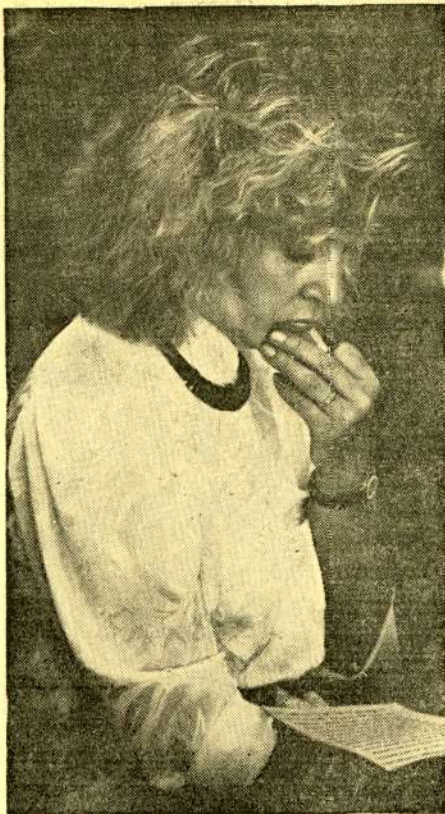
Sõna on juubilaril

«Aitäh, et mind lohutasite ja suutsite eluvaimu uuesti sisse puhuda. Ettekandeid kuulates hakkasin isegi uskuma, et mu töö pole asjatu olnud. Igatahes annab see uut jõudu. See asi, millest täna tahan rääkida, on mul meeles mõlkunud juba 45 aastat,» alustas V. MILLER oma sõnavõttu. «Me teeme ühiseid asju, aga üksteist ei tunne. Dokumentide kogumise ja säilitamisega tegelevad paljud arhiivid, muuseumid ja raamatukogud. Terviklikku informatsiooni neis leiduva kohta aga pole. Arvelevõtmise printsiibidki on erinevad, mõnikord aga puuduvad hoopis. Olen pidanud paljusid uurijaid lausa kättpidi ühe hoiukoha juurest teise juurde juhtima. Kui tahame oma kultuuri edasi arendada, peame leidma tee, kuidas nende tööd koordineerida, vastasel juhul lihtsalt pillame oma jõudu.»

V. Miller tegi ettepaneku: nüüd, kus raamatukoguhoidjatel, arhivaaridel ja muuseumitöötajatel on kõigil oma ühing, tuleks kokku kutsuda nende ühishõupidamine ja luua omavahel kontakt, et üksteise tööga pisutki kurssi saada.

Teiseks: tarvis oleks koostada oma eesti koondteatmeteos kõigi raamatukogude, muuseumide, arhiivide, õppeasutuste fondidest.

Ettekandekoosolekul osalenute heade soovidega juubilarile ühineb ka «Raamatukogu» toimetis.

**ERÜ
ESIMENE
AASTAPREEMIA**

ANNE RANDELE

Eesti Lasteraamatukogu direktress Anne Rande asus meie raamatukogu juhatama 1987. a 23. veebruaril, seega varsti neli aastat tagasi.

Kuigi «Anne aeg» meie raamatukogus ühtib ligikaudu uue ajaarvamisega, pole nii mõnigi meist veel siiani üle saanud sellest ametialasest ja ka puhtinimlikust «šokist», mida uue juhi tulek põhjustas. See oli esmakordne kokkupuude ebatavalise raamatukogutöötajaga, kes tekitas kohe toreda värske tuulepuhangu. Tänapäevaks on Anne Rande tuntud ja teatud inimene ELRs ja teistes Eesti lasteraamatukogudes ning ühtaegu ka üks ERÜ aktiivsemaid liikmeid ja toimekamaid teejuhte erialaste kontaktide loomisel välismaailmaga.

Kuid ega me kadedad ole! Tänu Anne Randlele ei saa Eesti Lasteraamatukogu olemasolu ja autoriteeti eitada mitte keegi ei meil ega mujal, kellega on vähegi kokkupuuteid olnud. Selle viimaseks ja ületamatuks näiteks võiks tuua kas või I rahvusvahelised lasteraamatukogupäevad Eestis 1990. aasta septembris.

Arusaadavalt ei saa meie raamatukogu lubada endale Anne Rande ühekülgset ülistamist. Ent kahtlemata on Anne Rande näol tegemist ühe eesti raamatukogunduse liidriga ja — mis peamine! — sedapuhku aabitsaandjate hulgast.

Kolleegid Eesti Lasteraamatukogust

Friedrich Puksoo

aasta 1990—1991

Eesti raamatuteadlasele, raamatukogunduse arendajale, bibliograafile ja Tartu Ülikooli Raamatukogu kauaaegsele juhatajale Friedrich Puksoole on aasta vältel tavalisest rohkem tähelepanu osutatud. Sel aastal sündis mõnigi traditsioon.

Fr. Puksoo auks korraldati kaks iseseisvat **konverentsi**. Tema 100. sünniaastapäeva tähistati 23. jaanuaril 1990 TÜ Raamatukogus teaduskonverentsiga. Peeti 8 ettekannet (K. Noodla, R. Raude, P. Lotman, M. Lott, R. Saukas, M. Ermel, M. Rand, L. Peep), millest 7 käsitlesid Fr. Puksoo elu ja tegevust ning selle üksiktahke.

Teise konverentsi korraldas Eesti TA Raamatukogu 18. oktoobril 1990, Fr. Puksoo surma-aastapäeval. Esitatud 9 ettekandest (M. Lott, R. Raude, K. Noodla, K. Robert, V. Miller, M. Ermel, J. Kari, E. Annus, A. Tamme) 3 kordasid Tartus kõneldut. Külalisi oli arvukalt nii Tartus kui Tallinnas, kummaski eri kuulajaskond.

3. veebruaril 1990 pidasid oma II konverentsi eesti bibliofiilid, peatudes ka Fr. Puksool ja bibliofiilial (K. Noodla).

Noored raamatukogundusse pürgijad TPedIst koos ERÜga meenutasid nimekat eelkäijat oma kontsert-aktusel 5. veebruaril.

10. veebruaril toimus Fr. Puksoo mälestuspäev Räpina mail, korraldajaiks Linte raamatukogu ja kultuurimaja ning «Ranna» majand. Külalishke vastuvõtt sai osaks Fr. Puksoo kodutalus Sillaotsal Naha külas. Möödunud aegu meenutasid K. Noodla, V. Ritslaid, V. Saluveer.

Ulatuslikke **raamatunäitusi** võis eelmisel aastal vaadata suuremates raamatukogudes: 19. jaanuarist Eesti Rahvusraamatukogus, 23. jaanuarist TÜ Raamatukogus, 18. oktoobrist Eesti TA Raamatukogus. Rahvaraamatukogude näitustest ajakirjanduses informatsiooni ei olnud.

Tähtpäeva puhul ilmus 6 **trükist**:

Friedrich Puksoo 1890—1969. Tartu, 1990. Raamatus sisalduvate uurimuste autorid on K. Noodla ja I. Loosme, personaalnimestiku koostajad K. Noodla ja K. Pruul. Kogumikku retsenseerivad M. Lott ja H. Tankler «Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu Aastaraamatus 1989» (Tallinn, 1990).

XIII teaduskonverents «**100 aastat Friedrich Puksoo sünnist**», 23. jaan 1990 (TÜ Raamatukogus: Kutse kavaga. Tartu, 1990).

Tartu Ülikooli Raamatukogu 13. teaduskonverents «**100 aastat Friedrich Puksoo sünnist**», 23. I 1990: Ettekannete teesid. Tartu, 1990.

Eesti TA Raamatukogu IX konverents «**Friedrich Puksoo mälestuseks**» (18. okt 1990: Kutse kavaga). Tallinn, 1990.

Eesti TA Raamatukogu IX konverents «**Friedrich Puksoo mälestuseks**», 18. okt 1990: Ettekannete teesid. Tallinn, 1990.

Friedrich Puksoo 1890—1969: Näitus TÜ Raamatukogus, jaan—veebr 1990. (Voldik. Tartu, 1990.)

Aasta lõpul ilmus veel 7. trükis — artiklikogumik: **Tartu Ülikooli Raamatukogu 1918—1940**. Tartu, 1990 (TÜ Toim. Vihik 910: Raamatukogu töid; 8). Üheteistkümnes uurimuses käsitletakse komplekteerimist, katalooge, lugejateenindust ja bibliograafiatööd ning näituste korraldamist Eesti-aegses ülikooli raamatukogus, kus kogu tööd juhatas Fr. Puksoo.

Põgusalt on Fr. Puksoost juttu raamatus **E. Hion. Pilte kultuuriloo taustal**: Kõnelusi Helene Johaniga. Tallinn, 1990.

Eesti **ajakirjanduses** avaldati ülevaateid Fr. Puksoost, üks ka tema isast («Koit», nr 36), ning informatsiooni toimunust: «Haridus», nr 3 (O. Toomet), «Keel ja Kirjandus», nr 1 (K. Noodla), «Looming», nr 2 ja 7 (O. Kuningas, kroonika), «Raamatukogu», nr 1 (M. Lott), «Tähtpäevakalender», nr 1 (kirjanduse loetelus 17 nimelust). Ajalehtedest võis Puksooga seonduvat leida 17 korral: «Ambur», nr 1 ja 2 (I. Loosme, E. Teder, V. Paatsi), «Edasi», nr 18 ja 27 (I. Loosme, A. Rekker), ERÜ: ... infoleht, nr 2/3 (informatsioon), «Kodumaa», nr 3 (O. Kuningas), «Koit», nr 9, 16, 20, 36 (K. Noodla, H. Sreiberg, S. Vill, V. Saluveer), «Noorte Häääl», nr 2 (info Puksoo preemia asutamisest), «Reede», nr 4 (2 artiklit — O. Toomet, H. Jürman), «Viruskundra», nr 3 (E. Kamberg). Väliseestlaste «Teatajas» (3. II. 90) refereeritakse O. Kuninga «Loomingus» ilmunud artiklit eesti vaimuinimestest Narva ja Valga laagrites, esitatakse ka Fr. Puksoo foto.

Enamik avaldatust on oma ala asjatundjate sulest. Fr. Puksoo uurija K. Noodla on rõhutanud raamatuteadlase suurt täpsust faktidega ümberkäimisel ning seepärast on tal mõningaid pretensioone autoreile ja toimetajaile (O. Toomet, A. Rekker, «Reede» kirjandusosakonnast M. Jõgi).

Kahjuks ei valgustatud humanitaarala üliõpilasi ajalehtedes «Pedagoogiline Instituut» ja «*Universitas Tartuensis*».

Puksoo aasta tõi päevakorda ka tema **tööde avaldamise**. Eesti Raamatuühingu faksiimiletrükisena ilmus: **Fr. Puksoo. Kirja- ja raamatuajalugu**. Bibliograafia. Raamatukogude ajalugu. Tallinn, 1989 (originaal 1926). Eesti Teadlaste Liidu kirjastusgrupi «Ekspert» väljaandel avaldati kordusena **Eesti kroonika 1939**. Tallinn, 1990 («Elav Teadus», 98). Sarja toimetusse kuulusid Fr. Puksoo kõrval A. Annist, D. Palgi, J. Köpp, J. Lang, J. Roos, P. Tarvel, Fr. Tuglas ja J. Uluots.

Elevust tekitas **Fr. Puksoo preemia** asutamine Eesti Raamatuühingu poolt Puksoo kodukoha «Ranna» majandi toetusel. Esimesteks laureaateideks said Kaja Noodla ja Vaime Kabur. Laureate austati 23. jaanuaril 1990 Tartus peetud konverentsil.

Fr. Puksood on jäädvustatud ka **kunstis**. TÜ Raamatukogu fuajees on võimalik vaadata tema bareljeefi, mille autoriks on Tartu kunstnik Stanislav Netšvolodov. Naha külas tähistab Fr. Puksoo sünnitalu mälestustahvel, mis paigutati sinna 13. aprillil 1980 ja on nüüdseks uuendatud.

Tallinna konverentsil tegi K. Noodla ettepaneku hakata igal aastal korraldama **Puksoo päeva**. Mõtte võttis lahkelt vastu TÜ Raamatukogu direktor M. Ermel. Korraldamine jääb ülikooli raamatukogu hooleks igal aastal 23. jaanuaril.

Nii toimuski esimene Fr. Puksoo päev tema 101. sünniaastapäeval Tartus.

Puksoo päeva avasõnad ütles M. Ermel. Pidulikuks sündmuseks oli tänavuste laureaatide teatavakstegemine žürii esinaise M. Loti lühikommentaariga. Värskeid laureaate, teenekaid ja tuntud uurijaid Voldemar Millerit ja Endel Annust, õnnitleti südamlikult. Esiletõstmise vääriliseks osutusid Kyra Roberti ja Niina Vorobjova viimase aja tööd. Põhiettekande «Fr. Puksoo raamatukogust» tegi K. Noodla. Huvitavalt ja isikupäraselt jagasid mälestusi koos töötatud ja oldud aastatest Tallinnas pärast Puksoo laagriaastaid K. Robert ja V. Miller. Ülevaate Fr. Puksoo aastast andis allakirjutanu.

Ettekandekoosolekul viibis 87 kuulajat Tallinnast, Tartust ja Tartumaalt. Hulgaliselt oli kogunenud ka ERÜ Tartumaa Kogu liikmeid, ei puudunud korp! Sakala esindajad ega Fr. Puksoo sugulased. Raamatulett pakkus mõndagi huvitavat TÜ Raamatukogu väljaandeist ja uudisteo-seid nagu «Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu Aastaraamat 1989» jt.

Terve päeva põles küünal Fr. Puksoo bareljeefi juures.

Lugupidamisavaldusena asetati lilled ja süüdati küünlad Fr. Puksoo ja tema abikaasa Pärja Palk-Puksoo kalmul Raadil.

Väga huvitav oli sõit Naha külla, kus kõiki sõbralikult vastu võeti ja suurepäraselt kostitati. Umbruskonna noored õpetajad löid luule ja muusika põimikuga toreda tausta värskele laureaatile preemiate ja faksiimiletrükiste kätteandmiseks. Sõnasaajad V. Raun, M. Lott, «Ranna» majandi esindaja jt kõnelesid premeeritute töö tähtsusest ja selliste preemiate vajalikkusest: ka nüüd tunnustatakse maalt pärit haritlaste pürgimist eesti kultuuri ja hariduse tippu.

MAARE KUMNIK
Tartu Ülikooli Raamatukogu

Friedrich Puksoo oli minu õpetaja ja kolleeg

Mul on temast palju mälestusi hinge jäänud ja ma tahaksin neid teiega jagada.

Friedrich Puksoo oli Tartu ringkondades väga tuntud inimene. Ta oli pikk mees, pisut kühmus, sõna otseses mõttes teadlase tüüp. Aristokraatlik intelligent. Ta riietus alati äärmiselt elegantselt. Oli kõigi ja kõige suhtes tähelepanelik, kunagi ei kõndinud ta kellestki ükskõikselt mööda, tema käepigistus oli tugev ja kindel ja pilk sugesttiivne.

Pärast Tartu Aleksandri Gümnaasiumi lõpetamist astus Puksoo 1909. aastal Tartu Ülikooli klassikalist filoloogiat õppima. See aeg oli rikas haridusjanuste noormeeste poolest, see oli meie ühiskonnaelu tõusuaeg. Oli tekkinud juba piisavalt palju jõukaid perekondi, kes oma poegi ülikooli õppima võisid saata. Puksoo lõpetas ülikooli 1914. aastal, kõik eksamid sooritatud hindede «neli» ja «viis».

TÖÖ TARTU ÜLIKOOI RAAMATUKOGUS

Kohta saada polnud ülikooli lõpetanuil tollal kerge. Tööd leidis Puksoo kreeka ja ladina keele õpetajana mitmes Venemaa gümnaasiumis. 1919. aastal valiti ta Tartu Ülikooli Raamatukogu raamatukoguhoidja

kandidaadiks. Enne pärisraamatukoguhoidja (meie mõistes raamatukogu juhataja) tiitli saamist pidi Puksoo end veel täiendama Soomes, peamiselt Helsinki Ülikooli Raamatukogus. Raamatukoguhoidja kohale kinnitati ta 1. jaanuaril 1920.

Tema tegevus sel ametikohal oli väga laiahaardeline, mina tahan tähelepanu juhtida vaid paarile asjaolule. Puksoo sattus kohe olukorda, kus tal tuli näidata end võimeka organisaatorina. 1920. a saadeti Voronežist tagasi ülikooli raamatukogu vara, mis Esimese maailmasõja alguses sinna varjule oli viidud. Suureks abiks oli talle fondide korraldamisel Venemaalt opteerunud bibliograaf Udo Ivask. Puksoo võttis endale suure vastutuse — Tartu Toomkiriku varemetele projekteeriti tema juhendite järgi juurdeehitus. Tema võttis tarvitusele avariikulid — kõik teatmeteosed ja käsiraamatud pidid olema lugejaile käepärast. Väga šarmantse mulje jättis tema juhtnööride järgi välja ehitatud uus lugemissaal. Tihti peale mõjuvad lugemissaalid riulite range paigutuse tõttu jäigalt. Uues saalis olid aga riulid paigutatud amfiteatri-kujuliselt, lauad olid seatud rühmiti. Väga mõnus oli seal istuda. Teine asi oli see, et Puksoo seadis ülikooli raamatukogus sisse märksõnade kataloogi. Informaatikas on see ju põhimeetod ja tänapäeval osatakse seda kõrgelt hinnata. Kuigi näiteks meie «Raamatute kroonikas» on märksõnade printsiip siiaaani rakendamata.

Puksoo rahulikkus ja sõbralikkus sisendas kindlasti raamatukogu töötajatele ja külastajatele raamatuarmastust.

SELTSIELU

Nüüd ma räägin, kuidas Puksoo ühiskondlikust elust osa võttis. Ta oli paljude seltside, ka Õpetatud Eesti Seltsi jt liige. ERUs oli ta üks aktiivsemaid tegelasi. Ta oli väga töökas, armastas aga ka peenes seltskonnas liikuda ja kõik lõbud kaasa teha. Esimest korda nägin ma Puksood ERÜ I kongressil 1923. a veebruaris. Aleksander Sibul, Friedrich Puksoo ja Ivan Abarenko olid selle põhilised korraldajad. Puksoolt oli kaks ettekannet, mille sisu tasub praegugi teada: üks oli raamatukoguhoidja ettevalmistusest ja inimese sobivusest sellele tööle ning teine rahva- ja teadusraamatukogudest (mõlemad on avaldatud ajakirja «Raamatukogu» 1923. a 1. numbris). Puksoo leidis, et raamatukoguhoidjaks peab sündima — peab olema eeldusi võita lugejate usaldus. Raamatukoguhoidja peab olema entsüklopedist. Mina ütlesin siin teise sõna — ta peab olema bibliognost. Ta peab tundma raamatut, teadusi ja kirjanlust ning kindlate tunnuste põhjal oskama ära määrata iga raamatu osa vaimuelus. Raamatukoguhoidja peab olema hea suhtleja ja teadma inimeste vajadusi. Puksoo kõneles kongressil, et jääb vist küll ainult unistuseks luua meie väikeses vabariigis raamatukoguhoidjate kool. Polnud

nii suurt majanduslikku jõudu. Palgalised kohad olid ainult Tartu ja Tallinna suuremates raamatukogudes. Näiteks ülikooli raamatukogus töötas kõigest 12—13 inimest, Tallinna Keskraamatukogus 16—18, Tartu Linna Keskraamatukogus 5—6. Külaraamatukoguhoidjad töötasid palgata, mõni sai kümme krooni aastas. 73% raamatukoguhoidjaist töötas ilma palgata oma töö kõrvalt. Puksoo küsis, mida siis teha, et hariduse taset tõsta, ja vastas: tuleb hakata kursusi korraldama. Nii hakatigi 1924. a korraldama 3—4päevaseid kursusi. Sinna tuldi meelsasti, ehkki oma tasku peal. Mina ise viisin läbi palju kursusi ja need olid mulle lausa elamuslikud. Inimesed õppisid mõnuga. Puksoo ise luges raamatuajalugu ja bibliograafiat Tallinnas ja Tartus. 1929. a olime mõlemad lektoriks Kuressaares. Ma ei ütleks, et tänapäeval oldaks tuimad, aga sel ajal olid inimesed küll lausa sajabrotsendiliselt entusiastlikud. Minu loengud olid enamasti lugejateeninduse probleemidest ja lugemispsühholoogiast. Puksoo ettekanne rahva- ja teadusraamatukogudest oli oluline selle poolest, et ta hakkas esimesena raamatukogusid tüpiseerima. Rahvusraamatukogu peaks olema ka Eesti Vabariigis nagu igas teiseski riigis, arvas Puksoo. Raamatukogud jaotas ta rahvaraamatukogudeks ja teadusraamatukogudeks. Teadusraamatukogude alla kuuluvad rahvusraamatukogu, teadus-asutuste ja eriraamatukogud katedrite ja teaduslike seltside juures.

Tahan öelda oma arvamuse ka Kreutzwaldi nim Riikliku Raamatukogu rahvusraamatukoguks nimetamise kohta. Mõnele oli see vastuvõetamatu. Toetun siin jällegi ERÜ I kongressile, kus Riigiraamatukogu juhataja Nikolai Päts rääkis just sellest, et igas riigis peab olema rahvusraamatukogu ja nii ka Eesti Vabariigis. See peab aga asuma pealinnas, nagu on näiteks Prantsusmaal, Inglismaal või USAs. Ja tema tegi ka ettepaneku, et rahvusraamatukogu võiks kujuneda välja üldkasutatavast raamatukogust, milleks Tallinnas oli Keskraamatukogu. See mõte kogus poolehoidjaid ja 1938. a loodi Tallinna Keskraamatukogusse arhiivkogu. N. Päts ei rääkinud tollal Riigiraamatukogu nimetamisest rahvusraamatukoguks, sest see oli mõeldud kasutamiseks vaid kitsale ringile. Tahaksin selle probleemi kokku võtta niimoodi: rahvusraamatukogu nimetuse andmine ei olnud mingi süütegu, vaid täiesti loogiline järeldus. Ka mina oma tegevuses olen sellest põhimõttest lähtunud. 1944. a, kui olin määratud vabariikliku raamatukogu juhatajaks, valmistasin ette rahvusraamatukogu põhikirja. Arutasime seda asja haridusministri Jüri Nuudiga ja taotlesime rahvusraamatukogu asukohaks Tallinna. Meile tuldi vastu ja NSVL MN määrusega anti meile Riikliku Avaliku Raamatukogu nimetus, mis sisuliselt tähendabki rahvusraamatukogu. Kuid miks siis rahvusraamatukoguks poleks võinud olla Eesti Rahva Muuseumi Arhiivkogu? Tegin ettepaneku, et Arhiivkogu jääks ka rahvusraamatukoguks Tallinna filiaalina, aga sellega ei olnud muuseumi rahvasnõus ja nii jäi ta edasi ametkondlikuks raamatukoguks. Tal on läbi ajaloo olnud küll kogumise funktsioon, kuid ta pole üldkasutatav.

Puksoo oli ka üks neist, kes 1935. a raamatuaasta algatas. Sel aastal taotlesime ka muuta avalike raamatukogude seadust, mis oli kehtestatud 1925. a ja oli väga bürokraatlik. Raamatukoguhoidjate palkadest polnud seal juttugi ja jäi ka lahtiseks, kes neid siis tasustab. Omavalitsused seda enda peale ei võtnud.

TEADUSTÖÖ

Tähtsaks küljeks Puksoo elutöös oli tema teadustegevus. Puksoole ei meeldinud muuseas termin «raamatuteadlane». Mina selle kaitseks tarvitaksin terminit «biblioloog». «Eesti raamatu ajaloo» koostamisega (ilmus 1933) nägi Puksoo palju vaeva. Tema töötamisviis oli — ma ütleksin — boheemlik, mul endal on ka niisugune. Ta tegi väljakirjutusi juhuslikele paberitükkidele. Muidugi oli tal see materjal kõik peas, nii et süstematiseerimine oli igati võimalik. Ta töötas väga pingeliselt. Kirjastused ei võtnud seda raamatut trükkida, sest tiraaž tulnuks liiga väike. Sellise raamatu ostjaskond oleks olnud väike ja raamatukogutöötajate rahakott poleks lubanud seda osta. Siis otsustas ERÜ juhatus eesotsas A. Sibulaga ise selle välja anda. Küsimus oli selles, kas saab üldse honorari maksta. Puksoo sai suhteliselt väikese honorari, aga ikkagi sai — 280 krooni, millest osa tasuti eksemplarides.

ERÜ kõik organisatsioonilised küsimused kooskõlastasime A. Sibulaga Tallinnas. Sibul on säilitanud sellekohase kirjavahetuse, kokku 305 kirja. Kirjapakis on ka mitukümmend kirja Puksoolt ajast, mil ta «Eesti raamatu ajalugu» koostas. Tema ettepanekute alusel võiks lausa raamatu väljaandmise meetodika koostada! Puksoo oli nii-öelda teadusliku mõtlemisega, Sibul aga rohkem organisaator — teadis alati, mis nupule vajutada. Meie siis kogu aeg toetusimegi Sibula praktilistele nõuannetele.

Nüüd mõni sõna eesti rahvusbibliograafia koostamisest. Selle rajajaks loeme Puksood. Ta sai ülikooli ametnikelt loa, et üks raamatukogutöötaja võis jääda tegelema rahvusbibliograafia koostamisega. Rahvusbibliograafia koostatakse teatavasti sundeksemplari alusel. Selle koostajaks ülikooli raamatukogus sai Metslang. Ta oli väga erudeeritud ja suutis selle töö üksipäini ära teha.

Minu elus on Friedrich Puksoo mänginud tähtsat rolli. Ta on olnud minu õpetaja Tartu Ülikoolis ja kolleeg ülikooli raamatukogus. Hindan teda tugeva vaimse isiksusena, kellega oli mõnus arutada olulisi probleeme.

HELENE JOHANI

MÄLESTUSI

Ajast enne raamatukoguhoidjaks saamist II

Püüdes tagantjärele anda lugejapoolset hinnangut Tallinna Keskraamatukogule ja selle harukogudele (Noorteraamatukogule ja Koplis asuvale II Haruraamatukogule), ei saa ma oma koolipoisi- ja tudengi-põlve mälestustele tuginedes ütelda teisiti, kui et töö seal oli tollel ajal väga hästi korraldatud. Võib-olla on siin pisut noorusaja idealiseerimist, kuid seda teadlikult maha suruda ma ei saa ja meenutan tänutundega, mida olen sealt saanud.

Raamatukogu töökorraldus ei muutunud 1940. a suvel ega järgnevail aastail, ehkki tuli Nõukogude võim ja 1941. a sügisel Saksa okupatsioon. Esimesed ümberkorraldused algasid aasta või paar pärast sõja lõppu. 1940. a sügisel muidugi praagiti välja nõukogudevaenulikuks peetud raamatud. Ja 1941. a sügisel korjati ära suurem osa Eestis 1940.—1941. a ilmunut ning palju venekeelseid raamatuid, kuid ka üks jagu inglise ja prantsuse kirjandust sattus kahtlaste kilda. Suur hulk autoreid oma ilukirjandusliku loominguga pandi põlu alla: Johannes Barbarus, Johannes Semper (välja arvatud tema kirjandusteaduslikud tööd), August Alle, Jaan Kärner, August Jakobson, Erni Hiir ja teisigi. Keskraamatukogu trükikataloogidest oli hästi näha, millele oli kriips peale tõmmatud. Keskraamatukogu laenutusosakonnas olid ka väga mõnusad märksõnakataloogid, millest kaartide väljanoppimine ei hakanud nii väga silma (need kataloogid likvideeriti 1940ndate aastate lõpul, kui mindi üle süstemaatilistele kataloogidele).

Mäletan veel, et Saksa okupatsiooni ajal jätkasid raamatukogud laenutustööd peaaegu katkestuseta: augustis olin võtnud endale uurida Karl August Hermann'i «Eesti kirjanduse ajaloo» ja selle kasutamise tähtaega pikendasin juba teise võimu ajal. Ent 1944. a septembri lõpust läks veel kuu või paar, enne kui Keskraamatukogu hakkas taas koju laenutama.

Keskraamatukogu hoone tagaosas alumisel korrusel oli suur saal täis ajalehepulte, kus lehti tuli vaadata ja lugeda püsti seistes. Sellel ruumil oli eraldi sissekäik õuel. Küllastuste arvestus käis uksele kinnitatud «lugeja» abil. Iga kord, kui uks avati, lükkas see seadeldis numbri edasi. Seda muidugi teada ei saanud, kas inimene vaatas üht või kümnet lehte või tuli lihtsalt külmaga ennast soojendada.

Koolipoisina teadsin, et on olemas Riigiraamatukogu, mis on ameti-meeste, aga mitte minusuguste tarvis. Kokkupuuted sellega algasid Saksa

okupatsiooni ajal, kui see kandis Eesti Omavalitsuse Tallinna Keskarhiivi raamatukoguosakonna nime.

1941. a kevadel sain keskkooli lõputunnistuse. Saksa võim pani üliõpilaste vastuvõtu Tartu Ülikoolis (peale arsti-, loomaarsti- ja põllumajandusteaduskonna) seisma. Olin alalise töötaja, kuni 1942. a kevadel *Arbeitsamt* (töökörs) pakkus teenistust ajutise töötajana Tallinna Keskarhiivis. Seal tuli mul teha enamasti mehaanilist tööd — kolida arhivaale ühest kohast teise. Kuid sellel ametikohal sain ka tutvust teha raamatukoguga ja sealt lugemist hankida. Laenutus vormistati kaheks rebitavale laenutusedelile: üks pool näitas, et raamat on minu käes, teised pooled osutasid mulle laenutatud raamatuile.

Raamatukogu asus Toompea lossis, akendega tagumise siseõue poole. Kõrval oli 1930ndail aastail spetsiaalselt arhiivile ehitatud hoone, raamatukogu oli (nagu praegugi) lossi vanemas osas. Minul oli töötaks küll vaid sügiseni, sest oktoobris sain ikkagi Tartus õppimist alustada.

Värske tudengina tuli kohe tutvust teha ülikooli raamatukoguga Toomel. Selle ruumide atmosfäär mõjus aukartust äratavalt. Laenasin sealt endale raamatuid kaasa, kuid rõduga lugemissaal jäi mulle küll püsivaimaks lugemis- ja õppimiskohaks Tartus kümneks aastaks (olin üliõpilane 1942—1952). Filosoofiateaduskonna (hiljem ajaloo-keeleteaduskond) tudengid käisid hoolega ülikooli peahoone kolmandal korrusel seminariraamatukogus. Mina käisin ka, kuid harva. Miks nii, seda ei mõista seletada muuga kui harjumusega ronida Toomemäest üles, astuda raamatukogu uksest sisse ja minna muusade vahelt trepist üles teisele korrusele, kus olid kataloogid, laenutusosakond ja lugemissaal.

1942. a hilissügisel tegin tutvust Tartu Linna Keskraamatukoguga. Selle töökorraldus sarnanes Tallinna Keskraamatukogu omaga. Kuid oli ka erinevusi. Tallinnas oli kasutusel Eesti rahvaraamatukogudele 1920ndail aastail tehtud kümnendliigitus, siin oli rahvusvaheline kümnendliigitus ja pealiigid osalt teisiti. Saksa okupatsiooni ajal tuli mõlemal pool eestikeelseid raamatuid juurde napilt, nii nagu kirjastuste toodangki oli sõjaeelse ajaga võrreldes imeväike.

1943. a sügisel ma enam Tartusse ei läinud, otsisin teenistust Tallinnas. Rinne hakkas liginema ja ülikooli töö tõmbus taas kokku. Varasügisel tegin läbi nädalase (või kümnepäevase?) raamatukoguhoidjate kursuse Tallinna Keskraamatukogu majas. Kursusel peeti silmas kutseeksameile seatud nõudeid, mis kehtisid 1930ndate aastate lõpul. Lektoritest ja eksamineerijatest on mees Aleksander Sibul, Friedrich Puksoo, Ants Roos, Johannes Aavik, vist ka Keskraamatukogust Armida Kettam ja Mall Jürma. Sain paberi kursuse läbitegemise kohta, kuid kutsetunnistuseks oli tarvis veel aastast tööd raamatukogus. Seda mul polnud. Nii jäigi see kursus abstraktsevõitu eneseharimiseks, kuid ega ta mööda külge maha jooksnud, midagi talletasin hilisema jaoks.

Lugejapoolset vaatlust jätkus mul veel paariks aastaks. Sel ajal hakati korrapäraselt raamatunäitusi tegema. Varem oli neid ka olnud,

kuid üliharva. Kirjandusüritustest mäletan Friedebert Tuglase loengusarja (3—4 loengut) Eduard Vildest, mis peeti 1946.—1947. a Tallinna Keskraamatukogus. Paari loengut käisin ka ise kuulamas. Ja Tallinna Keskraamatukogu vist kõigi aegade kõige massilisem kirjandusüritus (mind seal polnud) sai teoks Oskar Lutsu 50. sünnipäeva tähistamisel 1947. a algul.

1947. a mais ilmus raamat «Raamatukogutöö tehnika ja metoodika». Otsin selle ka endale. Umbes samal ajal algasid taotlused asutada Piritalle haruraamatukogu. Ja nüüd hakkasin iga päev nägema raamatukogu mitte enam lugeja, vaid juba raamatukoguhoidja vaatekohast.

Pirita raamatukogu (Tallinna VIII Haruraamatukogu, hiljem Tallinna Mererajooni II Raamatukogu) sündis 1947. a suvel. Tallinna Keskraamatukogu tahtis oma võrku laiendada, Pirita ja ümberkaudne elanikkond oli hakanud pärast sõda kasvama ja vajas mõndagi, mida seni polnud. Asja algatajaid tean nimetada mitut: Aleksander Sibul, Keskraamatukogu kauaaegne direktor, Albin Strutzkin, endine postiametnik, suur Pirita patrioot, kes oli alati valmis kodukandi heaks kõike tegema, minu abituuriumi kevadsemestri eesti keele õpetaja Aleksander Siitam, kes oli Sibula asetäitja. Mu isa oli tol ajal Pirita apteegi juhataja ja küllap Strutzkin oli see, kes asjad sirgeks rääkis, et apteegi ofitsiini kõrval olevas toas tuleks avada raamatukogu. Siitam tuli kord mais või juunis koos Tallinna Linna TSN TK Kultuuriosakonna inspektori Olev Eensaluga olukorda uurima. Käisime ka endist väikest Kagge suvekohvikut vaatamas. Seal oli ruumi rohkem, kuid talveks poleks saanud sinna jääda. Ja sedasi saigi Piritalle Merivälja tee 16 raamatukogu, mis jäi neisse ruumidesse 1952. aastani.

Minu ettevalmistus raamatukoguhoidja ametiks oli autodidaktiline, nagu ta on selleks jäänud tänapäevani. Eesti filoloogia õpingud Tartu Ülikoolis olid pooleli, kuid nende seos raamatukogundusega on vägagi osaline. Paar aastat hiljem käisin küll Helene Johani juures Toompeal maad kuulamas, kas oleks võimalik Tartus eesti keele ja kirjanduse kõrval ka raamatukogunduse kursust läbi teha. Kuid see kava jäi sinna paika, sest see oleks toonud eesti filoloogia erialale veel lisakoormuse. Ja kaugüliõpilasena ma niikuinii kulutasin õppesessioonideks kõik oma palgalised suvepuhkused (vahel tuli võtta ka palgata puhkust lisaks).

16. juunist 1947 määras Sibul mu esialgu Tallinna I Haruraamatukogu (Tartu mnt 72, sealsamas kus praegugi) juhataja kohale. See oli tegelikult praktikaks ja raamatukogutöösse sisseelamiseks. Osa päevast istusin Keskraamatukogu komplekteerimisosakonnas, et Pirita raamatukogu jaoks raamatuid valmis seada.

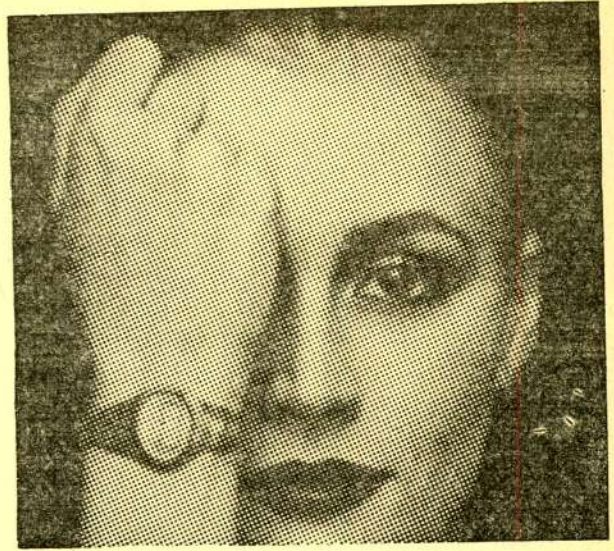
Üldiselt käis töö raamatukogus paari aastakümne jooksul kinnistunud rada mööda. Mina olin vististi Eestis esimene, kes hakkas uut raamatukogu seadma «Raamatukogutöö tehnika ja metoodika» (Tallinn, 1947) ja Leida Püssi «Autoritabelite» (Tallinn, 1946) järgi. Mõni aasta hiljem seati ka mujal asjad ümber.

Septembris määrati mind Tallinna VIII Haruraamatukogu juhatajaks ja 18. septembril 1947 tegi Pirita raamatukogu lugejaile ukse lahti. Õigupoolest oli koosseisus ka raamatukoguhoidja, kuid see ametikoht kasutati ära Keskraamatukogus, ja kui ma paar-kolm korda aastas Tartusse sessioonile läksin, anti sealt majast asendaja. Esimese aasta lõpuks kogunes vaid pisut üle 40 lugeja — küllap pani siin piiri see, et nüüd nõuti ka haruraamatukogudes tagatist. Aga mitusada sai laenu-tusi, seda peab vaatama päevikust, kui see veel alles on (paraku ei hoo-lita raamatukogudes selliste dokumentide säilitamisest). Kuid seda mäle-tan täpselt, et avamispäevaks oli inventeeritud 990 raamatut — kümme nõutud tuhandest puudu. Siin oli äsja ilmunud kirjandust (raamat nr 1 oli hiljuti teises trükis ilmunud Jossif Vissarionovitš Stalini lühike elu-lugu), kuid ka varasemal aastail ilmunud eesti autorite teoseid Kesk-raamatukogu varudest (A. H. Tammsaare, F. Tuglas, Oskar Luts jt). Komplekteerimine käis Keskraamatukogu komplekteerimisosakonna kaudu, teised haruraamatukogud said valmis raamatud, mina töötlesin ise. Ülaltpoolt aga nõuti detsentraliseerimist ja vähehaaval Sibul seadiski asjad nii, et harukogud hakkasid ise Tallinna Bibkolektoris ja raamatu-kauplustes käima ning ise uusi raamatuid töötlema. Seetõttu läks tea-dagi kaduma koondülevaade koostisest, mis seni oli komplekteerimis-osakonna kataloogis olemas kõigi raamatukogude kohta. Kuid administ-ratiivselt allusid kõik raamatukogud Keskraamatukogule, kuni 1952. a anti haruraamatukogud Tallinna rajoonide haridusosakondade alluvusse. Sel viisil likvideeriti tsentraliseeritud töökorraldus Tallinnas üsna täpselt kahekümneks aastaks. Palk, komplekteerimis- ja muud rahad tulid nüüd haridusosakonnast, kuid raamatukogutarkust sealt ei saadud, selle jaoks oli ikka Keskraamatukogu.

* * *

Igaühel on tark ja kasulik möödunu ja tehtu üle pisut mõtiskella. Noorel inimesel on seljataga aastaid vähe, pensioniikka jõudnud see-vastu mitmeidkümneid. Mälestuste kirjutamine ei ole üle poole sajandi-liste eesõigus, ka äsja keskkooli lõpetanu võiks kirjutada ülevaate oma kooliteest. Ja see ülevaade tuleks märksa tihedam ja täpsem kui siis, kui ta teeks seda neli-viiskümmend aastat hiljem. Siis on aeg palju hajutanud ja pole põhjust uskuda, et säilinud üksikasjad on just kõige tähtsamad. Ent ikkagi ergutatakse mälestusi kirja panema üle eluekvaatori jõudnuid. Peab siis mälestuste kirjutamist lugema vanaduse tun-nuseks? Pigem on siin ajendiks minevikuigatsus, usk, et vanasti oli kõik enamasti ikka parem ja nüüd on palju halvem kui enne. Kui inimene suudaks alati tunnetada, et kõik on liikumises, ja mõista õigesti, mis selles liikumises on edasiviivat ja mis tagasikiskuvat, siis ta vist üldse ei vananeks!

HANS JÜRMAN
Eesti Rahvusraamatukogu

Kuidas hoida silmi II

HARJUTUSED NÄOLIHASTE LÕÖGASTAMISEKS

Oskus näolihaseid valitseda ei tule iseenesest, seda aitavad omandada harjutused, mida võib teha alati, kui tunnete väsimust silmades või raskust silmalaugudes ja otsmiku piirkonnas. Need harjutused on järgmised.

⊙ Vaadates peeglisse, hakake tõstma pikkamisi üheaegselt mõlema silma ülemist laugu. Harjutuse käigus lülitage tegevusse ka kulmud.

⊙ Koondage tähelepanu ühele silmale ning tõstke ja langetage aeglaselt laugu, sundides samaaegselt teise silma passiivseks pealtvaatajaks. Siis korrake sama teise silmaga.

⊙ Tõstke üht kulmu ja langetage, siis teist.

⊙ Nüüd proovige üht kulmu tõsta ja teist samal ajal langetada. Need harjutused ei ole lihtsalt peegli ees grimassitamine, vaid parandavad vereringet, masseerivad pisaranäärmeid ja -kanaleid, mistõttu on eriti kasulikud hommikul.

⊙ Tõstke kulmud kõrgele ja pilgutage kiiresti silmalauge (10 korda). Seejärel, langetades kulmud, sulgege silmad ja puhake, pöörates pead sujuvalt ühele ja teisele poole 5—6 korda. Esimesel päeval piisab ühest pilgutamiseseeriast, järgmistel päevadel suurendage seeriade arvu ühe võrra, iga kord enne uut seeriat puhates. Kui kümme järjestikust see-

riat ei kutsu esile pinget silmades, siis tähendab see, et ülejäänud päeva vältel on silmamuna niiskumise kiirus täiesti normaalne.

⊙ Sulgege silmad ja kujutlege, et teie nina on veel pikem kui Buratinol ja te peate ninaotsaga joonistama mitmesuguseid esemeid, nagu näiteks kohvikann, paadisild, meekärg, suured numbrid, oma nimi jne. Harjutuse efekt on mitmetahuline: kui teadvus püüab endale ette kujutada mingit figuuri, mida tuleb hakata joonistama, liiguvad koos vastavate lihastega mööda antud trajektoori ka silmad, ehkki nad on suletud. Nende ebatavaliste figuuride joonistamisel rakendame tööle need silmalihased, mis tavalise töö juures ja lugemisel on vähe koormatud. Teisest küljest on see suurepärane võimalus muuta liikuvaks ja graatsiliseks pea asend, mille suhtes naised pole sugugi ükskõiksed. Selle aga saavutame alles siis, kui oleme nende harjutustega muutnud liikuvaks ja painduvaks kaelalülide liitekohad, eriti esimese ja teise kaelalüli. Enne uinumist, kui pea veel mõtteid täis ja silmade eest möödudavad nagu kaleidoskoobis inimeste näod ja muud teid segavad seigad, on parim moodus lõõgastumiseks, kui sulete silmad ja üritate unustada nende olemasolu, viies tähelepanu teistelt meeleorganitelt tulevatele aistingutele (kuulmine, kompamine, maitsmine, haistmine). Püüdke keskendunult mõelda meeldivale melodiale, sellele, kui külm on talvel või kui kuum on saunalaval; meenutage haput sidrunit, mahlast arbuusi, mädamuna ja lille lõhna. Õige varsti hakkavad laud lõtvuma, alaneb pinge ja märkamatult tuleb uni.

Tööst nägemishäirete all kannatavate üliõpilastega meenub, et üks nende lemmikharjutusi oli see, mida M. Corbett nimetab «elevandi balansseerimiseks» ja P. Bregg «karu kõikumiseks». Oma olemuselt ja toimelt on need üks ja sama.

⊙ Võtke harkseis, käed vabalt kõrval. Kandke aeglaselt ja rütmiliselt keha raskus jalalt jalale samaaegse kere ja pea pöördega 90° tugi-jala suunas, keha raskusest vabanenud jalg toetub varbale. Lugege valjult ja mõõdukas tempos: üks, kaks — pööre vasakule, kolm, neli — pööre algasendisse, viis, kuus — pööre paremale, seitse, kaheksa — pööre algasendisse. Püüdke lugeda lauldes, see aitab saavutada ühtlast hingamist. Kujutage ette, et te tantsite ja et see meeldib teile väga. Kael, õlad ja kere olgu täiesti passiivsed. Jätkake lugemist selliselt, et umbes iga 2 sekundi kohta tuleks üks takt. Hingake sisse — üks, kaks, ja välja — kolm, neli. Taktiil 80 teie tähelepanu hajub ja te ei fikseeri enam pilku objektidele, vaid see libiseb neist üle. Taktiil 120 kaovad viimased märgatavad jäljed lihaste pingest. Teie lülisamm muutub painduvaks, siseelundid aga taastavad oma loomuliku asendi. Mitte mingil juhul ei tohi seda teha kui võimlemisharjutust. Paljud naised näevad selles harjutuses võimalust talje ümbermöödu vähendamiseks ja hakkavad kiirustama, taipamata, et sellega seoses ei haarata tahtele mittealluvaid lihaseid, lülisid, südamerütmi, hingamisteid, seedetrakti, vereringet

ja peamist — nägemist, mille dekontraktsioon sellistes tingimustes on välistatud.

Kui tekib kerge peapööritus, tuleb katkestada möödalibisevate objektide vaatamine. 50 balansseerimist on küllaldane neile, kes kannatavad katkendliku une all. Veel 50 enne magamaheitmist kindlustab sügava une.

☉ Sulgege silmad ja kujutage endale ette, et kummardute peegelsileda loigu, tiigi või suure veeanuma kohale. Te hoiate käes eri suurusega kivikesi, mida suuruse järjekorras, alates kõige suuremast, viskate vette. Ootate, kuni kaob pinnavirvendus ning veepinnale ilmub jälle teie ja ümbritseva looduse peegeldus. Mida väiksem kivi, seda väiksem on ka kivi tekitatud lainetus.

☉ Meenutage kinnisilmi, milline on kaldaäärne merepõhi, kui laine laine järel kaldale jookseb, kuidas valgus põhjas olevatelt kivikestelt erimoodi peegeldub.

☉ Sulgege silmad ja kujutlege, et teie ees laual on apteegikaalud. Sissehingamisel surub teie pilk ühele kaalukaasile ja sunnib selle alla vajuma, teine seejuures tõuseb. Välja hingates kontsentreerige tähelepanu teisele kaalukaasile ja vajutage see alla. Nii vaheldumisi 3—4 korda. Kui teie pilk haarab mõlema kaalukaasi liikumise üheaegselt, on see märk harjutuse õnnestumisest.

☉ Pange silmad kinni ja kujutage ette, et hoiate enda ees pingule tõmmatud nõõri, mille keskel on ketas (või kuulike või niidirull). Kui tõstate parema käe üles, libiseb ketas vasakule. Nüüd laske mõttes nõõr lõdvemale — see vajub keskel alla ja ketas liigub keskele. Selles asendis hakake ketast tiirutama — kord ta läheneb, kord kaugeneb. Muutke nõõri pinget ja ketta tiirlemisamplituudi. Selle harjutuse õnnestumisest annab tunnistust silmade instinktiivne kokkupigistamine ketta lähenemisel.

☉ Märkige 2—5 m kaugusele seinale mõtteliselt kaks punkti vertikaalselt 50 cm vahemaaga. Viige pilk nii aeglaselt kui vähegi võimalik ühelt punktilt teisele. Varsti tunnete, et laud lõõgastuvad aegamööda ja muutuvad raskemaks. Pilku tõsta on üha raskem.

☉ Heaks puhkuseks silmadele on ka nende katmine pihkudega. Seejuures peaks istuma nii, et selg oleks sirge ja küünarnukid toetuksid lauale. Selleks tuleb panna küünarnukkide alla padjad, raamatud vms. Pihud hoida suletud silmade ees pisut kumeralt, nii et nad silmadele ei vajutaks, vaid neid hästi valguse eest varjaksid. Istuda niiviisi paar-kolm minutit.

Seda silmade lõõgastumise harjutust soovitatakse silmade väsimusekorral, torgete puhul laugudes, valu puhul laubal, pimestava valguse mõju leevendamiseks.

Professor E. Avetissov on välja töötanud harjutuste kompleksi, mida soovitab kasutada tööpäeva jooksul. Tuginedes V. Batesi, M. Corbetti ja R. Longa paljude aastate kogemustele, soovitab professor Avetissov järgmisi võtteid.

⊙ Istudes toolil, pigistada silmad tugevasti kinni 3—5 sekundiks, siis avada silmad ja hoida vabalt 3—5 sekundit. Korrata 6—8 korda. Harjutus tugevdab silmalaugude lihaseid, parandab verevarustust ja lõõgastab silmalihaseid.

⊙ Istudes pilgutada silmi kiiresti palju kordi järjest. Harjutus soodustab vereringet silmalihastes.

⊙ Seistes sirutada parem käsi silmadest 25—30 cm kaugusele, täpselt nägemisteljele, fikseerida pilk 3—5 sekundiks sõrmeotsale, siis langeda käsi. Sooritada harjutust 10—12 korda, vaheldumisi mõlema käega. See harjutus vähendab väsimust, kergendab tööd, kus on vaja silmitseda lähedal asuvaid esemeid.

⊙ Seistes sirutada ette parem käsi, jällegi silmade keskjoonele, pingsalt jälgides sõrmeotsa, lähendada käsi silmadele, kuni sõrm muutub «kahekordseks». Siis eemaldada käsi uuesti silmadest esialgsele kaugusele, langetada ja korrata harjutust teise käega. Nii 6—8 korda. Harjutus hõlbustab samuti tööd pisidetallidega.

⊙ Seistes jälgida 25—30 cm kaugusele silmade keskjoonele asetatud parema käe sõrme, liigutades kätt aeglaselt paremale, kuni suudate pead pöörmata silmadega jälgida parema käe liikumist. Siis tuua käsi aeglaselt tagasi. Sama vasaku käega vasakule liikudes. Niiviisi 10—12 korda. Harjutus tugevdab lihaseid, mis juhivad silma liikumist horisontaaltasapinnas, ja parandab nende koordineerimist.

⊙ Istudes vajutada läbi suletud laugude kergelt sõrmedega silmamunadele 1—2 sekundit. Teha seda 3—4 korda. See harjutus soodustab silmasisese vedeliku tsirkulatsiooni.

Edu ja visadust oma silmade sära säilitamisel!

ASTRID NEEME

Kasutatud kirjandus:

1. Н. Динейка. Движение, дыхание, психофизическая тренировка. М.: Ф и С, 1986. Стр. 64.
2. Ed. Bauman, A. Brint. The Holistic Health. Berkeley Holistic Health Center. Press California. P. 149.
3. Э. С. Аветисов, Гимнастика для глаз. «Здоровье» 1984, № 12. Стр. 14.

Raamatukogud ning lugemis- ja kirjutamisraskustega lapsed

Maailmakuulus rootsi lastekirjanik Astrid Lindgren kirjutab oma luuletuses «Lugemine» (reaaluses tõlkes):

Oo, võimsad haldjad, andke minu lapsele
vaderikingituseks mitte ainult ilu, tervist
ja rikkust ning kõike, mida te
kinkima olete harjunud, — andke
minu lapsele lugemisnälg, seda palun ma
leegitseva südamega. Ma sooviksin nii väga,
et minu laps hoiaks käes
võtit imedemaale,
kus võib tunda saada kummalisimat
kõikidest rõõmudest...

Meie kaasaja ühiskonnas peab igaüks vähemalt põhikooli 6. klassi tasemel rääkida, lugeda ja kirjutada oskama. Kui seda niigi palju ei osata, tärkavad kergesti hirm ja agressiivsus, lööb kõikuma eneseusaldus.

ABC ON NIISAMA TÄHTIS KUI VITAMIINID A, B, C, D

80ndatel aastatel alustasid Rootsi rahvaraamatukogud koostööd lastetervishoiu riikliku süsteemiga. Raamatukogusid tutvustavaid prospekte hakati jagama juba naistenõuandlates. Tulevastele emadele räägitakse sellest, kui tähtis on lapse arengule võimalikult varajane ja sage kokkupuude raamatuga. Mõnes kommuunis ka kingitakse lastele raamatuid.

Luuletused, pildid, muinasjutud ja ettelugemine — kõik see aitab oluliselt lapsel koolimineku ajaks omandada arenenud keele, teadvuse ja rikkaliku sõnavara. Sellele kindlale alusele võib laps lugema õppides toetuda, ja lapsevanematel on siin suur vastutus! Meie oma läänis räägime juba ammu, et ABC on niisama tähtis kui vitamiinid A, B, C ja D.

LUGEMAÕPPIMINE JA LUGEMISRASKUSED PÕHIKOOLI ALGASTMES

Kui lapselt enne kooli küsida, mida koolis üldse tehakse, on pea-aegu alati vastuseks: «Koolis õpitakse lugema.» Tähtis on, et laps saaks õppida lugema talle kohase kiirusega. Oluline on ka, et õpetaja kasutaks vastavalt iga lapse õppimisviisile erisuguseid õppemeetodeid ja -materjale, hoolitsedes selle eest, et laps loetut ka mõistaks.

Kodu peaks lugemaõpetamisel koolile abiks olema, näiteks võiksid nad töötada üheskoos põhimõttel «veerand tundi päevas». See tähendab, et laps loeb kodus koos täiskasvanuga raamatut, mille õpetaja on lapse võimeid arvestades välja valinud. Täiskasvanu, enamasti ema või isa, kirjeldab lühidalt märkmikus (mis kooli ja kodu vahet rändab), kuidas lugemine edeneb. Õpetaja kontrollib koolis «koduülesande» täitmist ning kirjutab omapoolse kommentaari koos soovitusena, kui pikk peaks olema järgmine lugemispala. Selline koostöö kestab enamasti 4—6 nädalat. Lausa fantastiline on näha-kuulda, missuguseid edusamme võivad kõik lapsed teha, kui vanemad asja vastu huvi tunnevad ja toeks on. Ja kõige rohkem paraneb vaeglugejatest õpilaste lugemisoskus.

Enamik lapsi õpib lugema põhikooli 2. klassis. Tavalises 20—25 õpilasest koosnevas kooliklassis pole aga sugugi haruldane, et 7—8 last pole siiski suutnud teise kooliaasta lõpuks enam-vähem soravalt lugema õppida. Mida sel juhul teha? Kõige tähtsam on vist murda läbi «nõia-ringist» («mul läheb lugemine kehvasti, järelikult olen saamatu ka muudes asjades...») või, mis veelgi parem, hoida üldse ära niisuguse kompleksi tekkimine. Siin aitab kaasa vanemate ja õpetaja heatahtlik suhtumine. Lapsele tuleb sisendada, et kui ta veel küllalt hästi lugeda ei oska, peab ta lihtsalt rohkem lugema, see arendab tema lugemisvõimet ja tõstab eneseusaldust.

LUGEMIS- JA KIRJUTAMISRASKUSED KESKASTMES

Nendel 3—5 lapsel klassis, kes keskastmesse jõudnuna ikka veel korralikult lugeda ei oska, on suuri raskusi teadmiste omandamisega, sest keskastme õpikute tekstid on palju raskemad, abstraktsemad ja kontsentreeritumad kui algastme omad. Kuidas niisuguseid lapsi lugema õpetada? Täpselt samuti nagu nooremate puhul on siin tähtis vanemate püüd last aidata, ettelugemine kodus ja ka koolis. Aga hilislugejad võivad naudinguga kuulata ka heliraamatuid ja kogeda samu lugemiselamusi mis teisedki. Samal ajal peaksid nad ka ise lugemist harjutama.

Hilis- või vaeglugejad (piir nende vahel on ebamäärane) võivad raamatukogust laenata komplekte «Raamat + helilint». On olemas mitmesuguseid eri nimetusega komplekte. «Heliraamatutes lugemise harjutamiseks» on raamatud kahe või kolme eri kiirusega kassetile loetud. Kasutamispõhimõte on sama mis kirjastuste väljaantud komplektidel «Raamat + helilint» ja «Raamat + kasset», mida igaüks võib laenata. Tekstiraamat ja kasset on ühes pakendis ja neid laenutatakse ühe ühikuna. Komplekti kasutatakse järgmiselt. Õpilane kuulab esialgse ettekujutuse saamiseks algul üht või mitut normaalkiirusega salvestatud peatükki. Seejärel kuulab ta aeglasemalt loetut ja jälgib samal ajal kirjutatut, omandades raamatuteksti nii silmade kui kõrvadega. Vajaduse kor-

ral võib ta kuulata veelgi aeglasemalt loetud teksti, et terve raamatuga toime tulla.

Stockholmi lähedal Solnas on seda meetodit edasi arendatud. Siin võib õpilane ise ühe või mitu raamatulehekülge kassetile lugeda. Esmalt kuulab salvestust õpetaja üksi, siis koos õpilasega. Üheskoos arutatakse läbi, kus õpilane valesti luges või millest ta aru ei saanud. Seejärel loeb õpilane teksti uuesti lindile. Õpetaja märkused mõlema lindistuse kohta ja õpilase eneseanalüüs võimaldavad kindlaks teha edasimineku ulatuse (mis on tihti silmanähtavalt suur), ja nii jätkub see läbi terve raamatu. See on aga raske töö, ja et laps sellega toime tuleks, peab raamatukogu välja otsima tõeliselt hea ja põneva raamatu, mis kaasa haarab.

Vaeglugejad võivad kasutada ka nn «Spetsiaalsalvestusi». Need on heliraamatud, mida loetakse eriti aeglaselt ja selgelt, tihtipeale eri isikute esituses, koos muusika ja sõnaseletustega. Ka siin antakse enamasti komplektis kaasa trükitud raamat. Minu raamatukogus Uppsalas oleme tegelnud aastaid projektiga, mida nimetatakse «Heliraamatuks paljudele». Kasutame seal kõiki neid variante ning oleme teinud ka komplekte «LL-raamatutest» ja kassettidest. «LL-raamat» on kergesti loetav lihtsa keele ja süžeega raamat, mõeldud neile, kes pole harjunud lugema või kellel on näiteks vaimse hilisarengu tõttu lugemisraskusi.

LUGEMIS- JA KIRJUTAMISRASKUSED ÜLEMASTMES JA GÜMNAASIUMIS

Lugemis- ja kirjutamisraskustel ning vaeglugemisel on palju põhjusi. Kui laps rahuldavalt lugeda ei oska, hakatakse hädakella lööma (meil Rootsis juhtub see enamasti 5. klassis). Õpilast uuritakse ja testitakse ioniaatriakliinikus ning koostatakse koos kooli, õpilase ja lapsevanematega programme eelkõige lugemis-, kirjutamis- ning arvutamisoskuse arendamiseks. Kõigist neist meetmetest hoolimata jääb igasse klassi 1—2 õpilast, kellel ülemastmes on lugemisega suuri raskusi. Sellisel juhul on tõhusat abi andnud nn lugemislaagrid. Üks Uppsala kooliringkondi korraldab nüüd juba kuuendat aastat 14päevaseid laagreid 7.—8. klassi vaeglugejatele. Nende laagrite kogemused näitavad ilmekalt, kuidas intensiivne treening tõstab eneseusaldust.

Aga isegi kui pärast põhikooli ja gümnaasiumi lugemine või kirjutamine päris selge pole, ei maksa püssi pöösasse visata. Täiskasvanute kogukondlik haridusvõrk ja mitmed rahvaülikoolid annavad vaeglugejatele ja -kirjutajatele eriõpetust (ka individuaalset). Rootsis on umbes 300 000—500 000 sellist täiskasvanut. Isegi raskematel juhtudel võivad vaeglugejad oma lugemisoskust täiendada. Peale raamatukogust laenatud heliraamatute (kui nad vaid söandavad raamatukogusse minna) pakub neile abi Lugemis- ja Kirjutamisraskuste Ühing, mis tegutseb juba kümnendat aastat.

KÕIK LAPSED VAJAVAD RAAMATUID

Jah, kõik lapsed vajavad raamatuid. Need lapsed, kellel on mitmesugustel põhjustel lugemisega raskusi, vajavad eriti häid, põnevaid ja lõbusaid raamatuid, mis ergutaksid fantaasiat ning aitaksid keelt rikastada ja vaba aega sisukamalt veeta.

Senini rääkisin vaid tervetest lastest. Nägemis-, kuulmis- ja vaimsete puuetega lastel ning noortel on veelgi raskem. Kõiki gruppe silmas pidades seisab rahva- ja kooliraamatukogude ning raamatukoguhoidjate ees väga tähtis ülesanne: leida iga lapse jaoks õige ja hea raamat õigel ajal. Ja vanematele tuleks algusest peale, lapse kogu kasvuaja vältel selgitada, et raamatukogu on koht, kust peale tavaliste raamatute leiab mitmekesist materjali ka spetsiaalselt keele- ja lugemisoskuse stimuleerimiseks ning arendamiseks. See on tänapäeval eluliselt tähtis!

BRIGITTA AHLÉN

Ettekanne I rahvusvahelisel lasteraamatukogupäeval
Tallinnas 1990. a septembris (avaldatud lühendatult)

Milline peab olema raamatuhoidla õhk

MIS SOODUSTAB HALLITUSE TEKET

Raamatukogudes ja arhiivides on teravaks probleemiks raamatute ja dokumentide mitmesugused biokahjustused. Valdava osa nendest põhjustavad hallitusseened. Hallitusseente ehk mikrosete mütseel koosneb harilikult hulgateumalistest rakkudest ning on tugevasti hargnenud. Hallitusseened paljunevad peamiselt spooridega, mis paiknevad õhumütseelil ning kanduvad hõlpsasti edasi õhu kaudu. Soodsatel tingimustel võib igast spoorist areneda uus seen. Mikrosete kasvatamine toimub väga paljudel orgaanilistel substraatidel. Looduses on neil oluline osa süsinikuringes, sest nad mineraliseerivad suhteliselt raskesti lagunevaid polümeere, sealhulgas ka tselluloosi. Olulisemateks mikrosete arengut ja kasvu mõjutavateks ökoloogilisteks teguriteks on temperatuur, niiskus, keskkonna pH ja kasvusubstraadi keemiline koostis.

Suurem osa mikrosete kasvatamine toimub hästi temperatuurivahemikus 18–30°C. Lisaks sobivale temperatuurile vajavad mikrosete kasvatamiseks ka niiskust. Seentele optimaalseks peetakse suhtelist niiskusesisaldust 60–90%. Vähenenud niiskus pidurdab spooride moodustumist ja ka idanemist

ning aeglustab ka mütseeli kasvu. Peab aga arvestama seda, et valminud spoorid taluvad kuivust väga hästi ning soodsates tingimustes (raamatute niiskumine) idanevad, andes mütseeli ning kahjustades paberit ja nahka. Hoidlates sõltub suhteline õhuniiskus eeskätt temperatuurist (talvel 40—50%, suvel aga 55—65%).

MIKROSEENTE RÜHMAD

Esimese biodestruktorite rühma moodustavad paberit kahjustavad seened. Hallitanud paber muutub rabedaks ja võib laguneda. Tekivad seenelise päritoluga pigmendilaigud, mida on paberit kahjustamata võimaliku eemaldada. Paberil kasvavad mikroseened tänu aktiivsetele tsellulaasidele, mida nad produtseerivad ja mille abil hüdrolüüsivad paberi põhikomponenti — tselluloosi.

Teise rühma moodustavad nahka ja pärgamenti lagundavad liigid. Selle rühma mikrosete iseloomulikuks jooneks on proteolüütiliste ensüümide süntees, millela naha ja pärgamendi lagundamine on võimaliku.

Kolmanda, liigiliselt koosseisult kõige väiksema mikrosete rühma moodustavad seened, mis lagundavad trükivärvi, köiteriit ja liimi.

Kuna peamised raamatute ja käsikirjade kahjustajad hoidlates on mikroseened, mille spoorid levivad õhu kaudu, on väga oluline kontrollida hoidlate õhu hallitusespooride sisaldust. Hallitusespooride arv raamatuhooldlate 1 m³ õhus on tavaliselt 40—550. Saastunud ruumides võib see arv olla kuni 10 korda suurem. Hallitusespoorid satuvad õhku hallitanud säilikutelt ja hoidla seintelt, kuid kanduvad ruumi ka välis- tolmuga.

Õhu mikrobioloogiline kontroll on oluline ka sanitaarhügieenilisest aspektist. Nii näiteks võib seenespooride hulk üle 500/m³ põhjustada töötajatel allergiahäätusid ning isegi mükoose.

RAAMATUHOIDLATE ÕHUS LEIDUVATE MIKROORGANISMIDE HULGA MÄÄRAMINE

Tavaliselt sadestatakse mikroorganismid steriilse tardsöötme pinnale Petri tassil ning inkubeeritakse seejärel mikroobirühmale sobival temperatuuril, nii et igast söötmele sadenenud rakust, spoorist ja mütseelitükikesest areneks koloonia. Kolooniad on palja silmaga nähtavad ning neid on võimalik söötmeplaadil kokku lugeda. Eeldades, et ühest rakust moodustub üks koloonia, ning teades õhu kogust, millest mikroorganismid söötmele sadestati, saab välja arvutada mikroobide koguse 1 m³ õhus.

Eri mikroobirühmade arvukuse määramiseks kasutatakse erisuguseid söötmeid. Mikroorganismide üldarvu määramiseks õhust kasutatakse tra-

ditioniliselt kala- või lihapeptonagarit. Söötme võib valmistada NSVLs toodetavast kuivkontsentratsioonist (сухой питательный агар) vastavalt pakendil toodud õpetusele. Kalapeptonagaril on mikroobide kasvata- mise aeg 2—3 päeva, kasvatamise temperatuur 30°C.

Hallituseente spooride hulga määramiseks õhust võib kasutada Czapek-Doxi mineraalagarit, millele lisatakse sahharoosi (3%) ning bak- terite kasvu pärssimiseks streptomütsiini, nii et selle lõplik kontsentrat- sioon söötmes oleks 50 mg/l. Streptomütsiin lahustatakse steriilse destil- leeritud veega ning lisatakse söötmele steriilselt vahetult enne söötme valamist Petri tassidesse. Czapek-Doxi söötme kuivkontsentratsiooni puudu- misel saab söötme ise algkomponentidest valmistada. Czapeki mineraal- sööde sisaldab järgmisi komponente (g/l): destilleeritud vesi — 1 l; NaNO_3 — 3; KH_2PO_4 — 1; $\text{MgSO}_4 \times 7\text{H}_2\text{O}$ — 0,5; KCl — 0,5; $\text{FeSO}_4 \times 7\text{H}_2\text{O}$ — 0,01; agar — 20. Söödet autoklaavitakse 0,5 atü juures 30 minutit.

Kui soovitakse määrata õhus leiduvate tsellulolüütiliste mikrooseente spooride hulka, võiks mineraalsele Czapeki tard söötmele lisada süsiniku- allikana kas homogenisaatoris peenestatud filterpaberit või karboksü- metüültselluloosi 40 g/l.

Proteolüütiliste mikrooseente spooride hulka õhus võib määrata Cza- peki mineraalsöötme baasil valmistatud piimaagaril. Selle valmistamiseks läheb vaja tsentrifuugitud (vajalik rasva eemaldamiseks) piima (4000 pööret/min; 20 min) ning topeltkontsentratsiooniga Czapeki mineraal- söödet, millele lisatakse 4% agarit. Komponendid autoklaavitakse eraldi 0,5 atü juures 30 minutit ning valatakse steriilselt kuumalt kokku vahe- korras 1:1. Vahetult enne Petri tassidesse valamist lisatakse söötmele streptomütsiin. Proteolüütiliste hallituseente kolooniate ümber tekib piimaagaril läbipaistev oreool, mis on tingitud piimavalgu hüdrolyüsist seente eksoproteaaside toimel.

Seeni inkubeeritakse 30°C juures 3—7 päeva.

Lihtsaim moodus mikroobide sadestamiseks õhust Petri tassi söötme- plaadile on Kochi lihtsadestusmeetod. Steriilse söötmega täidetud Petri tassid avatakse 5 minutiks kohas, kus soovitakse määrata mikroobide hulka õhus. Tassid suletakse määratud aja möödudes, külve inkubeeri- takse termostaadis sobival temperatuuril 3—7 päeva ning kolooniad söötmeplaadil loendatakse, märkides iga loendatud koloonia Petri tassi põhjal täpikesega.

Arvutused näitavad, et 100 cm² suurusele söötmeplaadile sadeneb 5 minuti jooksul ligikaudu niisama palju mikroobe, kui neid on 10 liitris seisvas õhus. Mikroobide arvu leidmiseks 1 m³ õhus on vaja teada koloo- niate arvu söötmeplaadil ja söötmeplaadi pindala. Näiteks:

$$\begin{aligned} 78,5 \text{ cm}^2 \text{ söötmeplaadil on } & 50 \text{ kolooniat} \\ 100,0 \text{ cm}^2 \text{ söötmeplaadil on } & x \text{ kolooniat} \\ x = 5000 : 78,5 = & 64 \end{aligned}$$

10 liitris õhus on seega 64 mikroobirakku ja 1000 liitris (1 m^3) on 6400 mikroobirakku. Söötmeplaadi pindala arvutatakse välja, mõõtes Petri tassi põhja diameetri joonlauaga.

Teine mugav meetod mikroobide hulga määramiseks õhust on õhu sadestamine Petri tassile Krotovi aparaadiga. Krotovi aparaati pöörlevale alusele asetatakse Petri tassi põhi steriilse söötmega ning aparaat suletakse klambritega. Aparaaadi sisselülimisel hakkab Petri tass koos alusega pöörlema ning läbi kaanes oleva pilu filtreeritakse läbi aparaadi õhku. Õhu läbivoolukiirust ($1/\text{min}$) näitab aparaadi küljel olev skaala. Mikroobid sadenevad läbi aparaadi filtreeritavast õhust agarplaadile. Soovitud filtreerimisaja möödudes lülitatakse aparaat välja, Petri tass suletakse ning külve inkubeeritakse termostaadis. Filtreeritava õhu kogus sõltub õhu saastatusest ning võiks olla 30—90 l.

Selle meetodika kasutamisel ei tohi söödet Petri tassi valada liiga palju (mitte üle 20 ml), sest see takistab tassi pöörlemist aparaadis. Ka ei tohi autoklaavitud Petri tassid, millesse sööde valatakse, olla märjad, sest muidu jääb Petri tassi agarplaadi alla veekile ning tassi pöörlemisel võib agarplaat puruneda. Kui külve on inkubeeritud ettenähtud temperatuuril kindel arv päevi, siis kolooniad söötmeplaatidel loendatakse. Teades filtreeritud õhu kogust ja kolooniate arvu Petri tassi kohta, saab arvutada mikroobirakkude hulka 1 m^3 õhus. Eeldatakse jällegi, et ühest söötmele sadenenud rakust moodustub üks koloonia. Näiteks kui läbi Krotovi aparaadi filtreeriti 30 l õhku ning ühel söötmeplaadil kasvas keskmiselt 90 kolooniat, siis 1 liitris õhus oli $90:30=3$ mikroobirakku, 1 m^3 s aga $3 \times 1000=3000$ mikroobirakku.

Kui soovitakse üheaegselt kasutada mõlemat meetodit, tuleb teha esialgu kindlates proovipunktides õhukülvid mõlemal viisil ning tulemuste võrdlemisel leida koefitsiendid, mida hiljem saab kasutada praktilises töös. Et määrata hoidlates õhu saastumist bakterite ja hallituse-spooridega, peab ühes proovipunktis õhku sadestama vähemalt kolmele eri tassile, et hiljem, pärast kolooniate loendamist, oleks võimalik välja arvutada keskmine hulk.

URMAS KOKASSAAR, TIINA ALAMÄE
Tartu Ülikool

Kasutatud kirjandus:

- J. Inch, A. J. Trinci. *Gen. Microbiol.*, 1987. Vol. 133. P. 247—252.
R. Kowalik. *Restaurator*. 1980. Vol. 4. P. 99—114.
A. Pometto, L. Crawford. *Appl. Environ. Microbiol.*, 1986. Vol. 52. P. 246—250.
З. А. Загуляева. Старение бумаги. М., 1965. Стр. 75—81.
Е. В. Мартиросова, И. В. Злочевская. *Микол. и фитопатол.*, 1986. Т. 20. Стр. 210—215.
В. И. Немыря, В. В. Володавец. Охрана окружающей среды от выбросов предприятий микробиологической промышленности. М., 1979. Стр. 34—52.
А. Н. Сергеева. Сб. Выделение, идентификация и хранение микромицетов и других микроорганизмов. Вильнюс, 1990. Стр. 152—154.

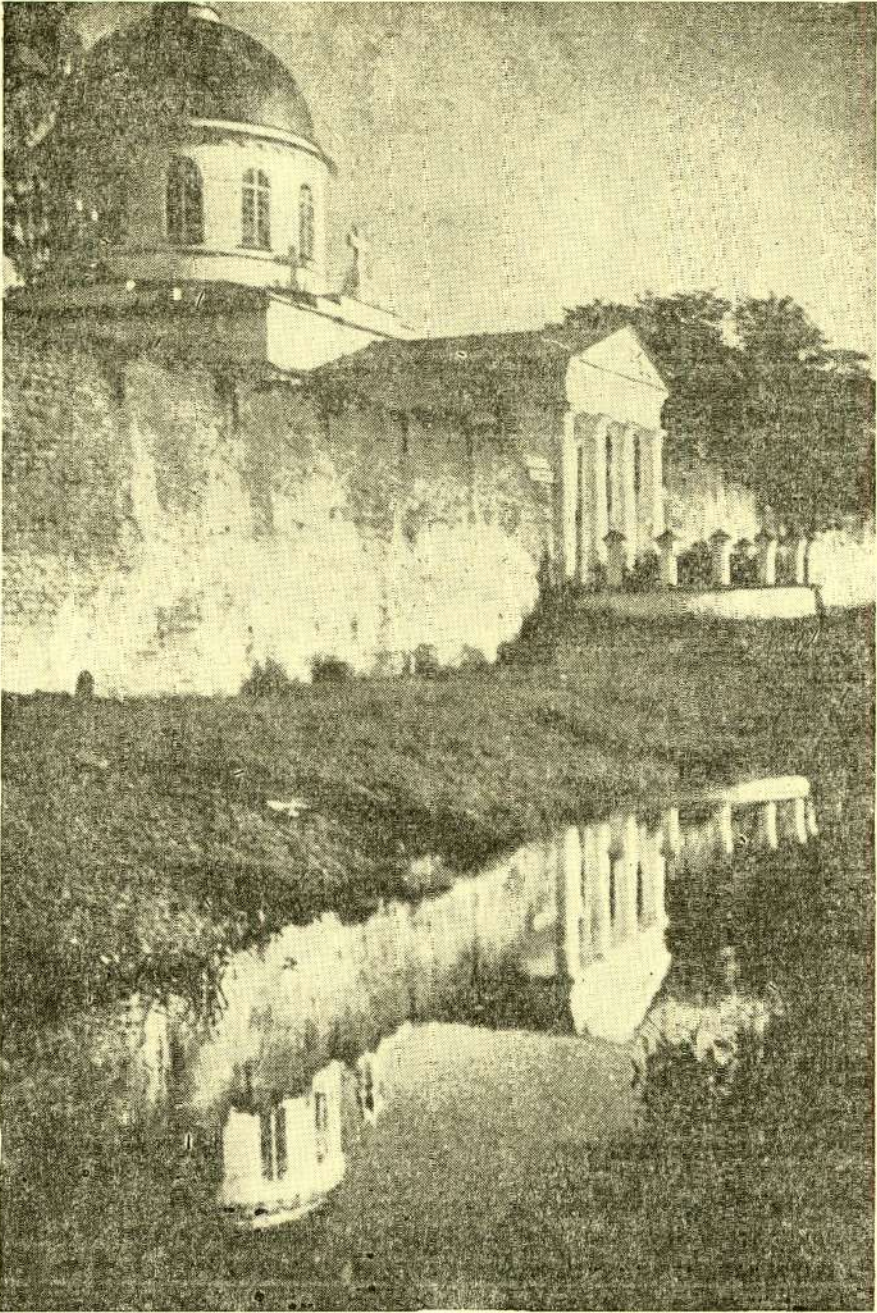
Petseri kloostri raamatukogu on ennistatud

20. detsembril 1990 toimus Tartu Ülikooli Raamatukogus pidulik tseremoonia, millega tähistati vana Petseri kloostri raamatukogu tagastamist tema endisele omanikule. Arhimandriit Pavel ja professor Kärner kirjutasid alla dokumendile, mis on aluseks raamatukogu üleandmisele. Raamatukogu oli olnud Tartu Ülikooli valduses pool sajandit. 1940. aastal konfiskeeris valitsus kloostri 90 käsikirja ja 2300 trükist, millest 177 on välja antud enne aastat 1800, ja andis Tartu Ülikooli Raamatukogule. Käsikirjade kogus on eriti rikkalikult vene õigeusu tekste 15. ja 16. sajandist, 16., 17. ja 18. sajandi trükistest ja ka mitmest käsikirjast on leitud käsitsi kirjutatud lisamaterjali, mis võimaldab suures osas jälgida kloostri raamatukogu arengut alates 16. sajandi lõpust. Vanade trükiste hulgas on ka Ostrogi piibel, mille on trükkinud esimene vene trükkal Ivan Fjodorov 1581. aastal.

Petseri klooster rajati 1473. aastal. See on ainuke klooster Lääne-Venemaal, mis on säilinud läbi revolutsioonide ja sõdade. 1920. aastast kuulus Petseri Eesti Vabariigile, kuid 1945. aastal liideti Venemaaga. 1973. aastal, kloostri 500. aastapäeval, tagastas Saksamaa üle 500 vaimulikku laadi kunstiteose, mis olid viidud Saksamaale II maailmasõja ajal. Seoses muutustega Baltimaades otsustas klooster taotleda tagasi ka oma raamatukogu. Sellega olid nõus nii Tartu Ülikool kui ka Eesti Kultuuriministeerium.

Tartu Ülikooli Raamatukogu töötaja Tatjana Satšovskaja koostab erikataloogi kloostri raamatukogu uurimuste tulemustest, samuti annab ta üldpildi raamatukogu arenguloost. Sellest tööst tehakse ettekanne rahvusvahelisel konverentsil 1992. aasta aprilli viimasel nädalal Riias, mille korraldab Rahvusvaheline Raamatukoguühingute Liit (IFLA).

PAUL KAEGBEIN
Kölni Ülikool, SLV

Fetseri kloostri Püha Mihhaili kirik

Eesti rahvaraamatukogud 1990. aastal

	Raamatu- kogude arv	Arvestus- üksusi 1.1.1991	Lugejaid (osakondades teenindatud)	Laenutusi	Raamatu- kogu- töötajaid
Maakondade keskraamatukogud	15	1 254 822	50 982	1 110 502	251
Linnade keskraamatukogud	6	1 966 787	76 298	1 741 203	254
Linnaraamatukogud	65	1 976 557	71 500	1 852 663	171
Külaraamatukogud	464	4 290 908	108 259	2 058 024	489
Lasteraamatukogud	14	274 315	13 693	262 276	35
Kultuuriministeeriumi rahvaraamatu- kogud kokku	564	9 763 389	320 732	7 024 668	1200
Kolhoosiraamatukogud	3	47 472	1 576	14 414	5
Ametühinguraamatukogud	43	1 244 986	60 158	1 120 646	102
Muude ametkondade ja organisat- sioonide raamatukogud	17	82 668	3 760	49 832	12
Rahvaraamatukogud kokku	627	11 138 515	386 226	8 209 560	1319

TEATEID

Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu aastakoosolek «Raamatukogud ja muutuv ühiskond» toimub 10. ja 11. mail Tartu Ülikooli Raamatukogu konverentsisaalis.

* * *

Balti riikide rahvusraamatukogude järjekordne kokkutulek — (LiLaEst) — on 3.—7. juunil Leedus. Arutletakse rahvusraamatukogude rolli üle muutunud ühiskondlikes tingimustes.

* * *

IFLA 57. konverents toimub seekord Moskvast 18.—24. augustil. Põhi-
teemaks «Raamatukogud ja kultuur». IFLA eelseminar — lugemise uuri-
mise ümarlaud «Lugemise areng paljurahvuselistes maades» leiab aset
Tallinnas 14.—16. augustil.

TERMINOLOOGIAKOMISJONIS kinnitati 9. jaanuaril 1991 terminid

hoidma — raate e dokumente lugejateeninduseks vajalikus paigutuses, seisundis ja tingimuses pidama (*хранить*);

säilitama — alatiseks, jäävalt alles hoidma; alles jäämist, püsimist, säili-
mist tagama (*сохранить*);

heliraat (-raadi) e **helidokument** — infokandja, millele jäädvustatud info
on kuulatav (heliplaat, helilint vm);

heliraamat — lindistatud v plaadistatud raamat teksti kuulamiseks;

heliajakiri — lindistatud v plaadistatud ajakiri teksti kuulamiseks.

HELGI VIHMA

РЕЗЮМЕ

⊙ В ноябре 1990 года был принят Закон Эстонской Республики о Национальной (парламентской) библиотеке Эстонии. Национальная библиотека Эстонии является центральной научной библиотекой Эстонии и одновременно парламентской библиотекой. Национальная библиотека Эстонии сохраняет в своей деятельности партийный нейтралитет. Национальная библиотека Эстонии выполняет следующие задачи: 1) комплектование, вечное хранение и обеспечение доступности изданных на эстонском языке и в Эстонии книг и иных документов (Estica), а также документов, которые касаются Эстонии или которые содержат информацию об Эстонии (Estonica); 2) комплектование и обеспечение доступности при содействии соответствующих научных и государственных учреждений документов, необходимых для развития государственности, экономики и культуры Эстонии; 3) опосредствование мировой культуры; 4) составление и опубликование национальной библиографии и статистики печатной продукции; 5) прием и хранение редко используемой литературы из других библиотек Эстонии, имеющей научную, техническую и иную культурную ценность; 6) научно-исследовательская деятельность по библиотечному делу, библиографии, книговедению и информатике, а также в смежных областях.

Задачами Национальной библиотеки Эстонии как парламентской библиотеки являются: 1) комплектование правовых, исторических и политологических, а также других документов по общественным наукам и нормативных актов, создание баз данных для удовлетворения государственных потребностей в информации; 2) составление правовой библиографии Эстонии; 3) ведение парламентского архива; 4) удовлетворение спроса депутатов, государственных служащих и других лиц, связанных с выполнением государственных заданий (в том числе за пределами Эстонии) на информацию, для чего используются информационные ресурсы библиотек и других инфоучреждений Эстонии и других стран.

«При выработке закона учитывалось библиотечное законодательство многих государств, в том числе и бывшей Эстонской Республики», комментирует закон директор Национальной библиотеки Эстонии **Иви Ээнмаа**.

Особое внимание предполагается уделить аналитической проработке информации. Партнеров по международному обмену у Национальной библиотеки 400 в 40 государствах. В их числе крупнейшие национальные и парламентские библиотеки, университеты, научные учреждения. Выполняя задачи хранилища изданий ЮНЕСКО в Прибалтике, библиотека получает более 100 экземпляров изданий ЮНЕСКО в год. «Опираясь на опыт развитых стран, можно утверждать, что реформирование библиотек и информационных учреждений является предпосылкой экономической реформы», говорит И. Ээнмаа. «В библиотечном деле это означает подчинение народных библиотек местным и Национальной библиотеки верховным властям».

⊙ Новое здание Национальной библиотеки Эстонии позволяет ей быть и общезападным культурным центром. Шагом к выполнению этой задачи была проведенная Национальной библиотекой, Институтом языка и литературы и Обществом родного языка с 6 по 8 декабря 1990 г. конференция «Реформа языка и книга», посвященная 110-летию со дня рождения выдающегося представителя эстонского языкознания **Йоганнеса Аавика**. В конференции участвовало 400 человек, выступавшие были из разных стран, а темы касались истории и нынешних проблем национальной культуры финно-угорских народов.

⊙ **Тийу Пихлакас** из Центральной уездной библиотеки **Ййгева** провела анкету среди работников сельских библиотек, чтобы выявить их заботы и предложения во времена, когда в Эстонии вновь создаются волости. Для библиотек это большая перемена жизни, так как в будущем их благополучие будет зависеть от приверженности к культуре волостных управлений. Анкетный опрос показывает, что особой веры в при-

верженность к культуре волостных управлений нет, так как хозяйственные заботы велики, а денег у волости мало. Надежда здесь на закон о народных библиотеках, который сейчас готовится. Больше половины отвечавших не были довольны материальным положением. Помещения малы, холодны, не отремонтированы, отсутствует приличный инвентарь. Многие библиотеки не имеют даже телефона или радиоприемника, не говоря о пишущей машинке или магнитофоне. Библиотекарь вынужден делать много лишней работы — пилить дрова, топить печи и убирать. Свою миссию они видят в сохранении и развитии культурных традиций родного края. Библиотека должна быть центром духовной жизни села, местом, где собираются кружки и общества. Очень важным считается краеведение.

⊙ На эту же тему пишет **Кюлли Отс** из Пылва. В Пылва восстановлены первые волости. Но так как в распоряжении волости остаются только 4—5% заработанных денег, боятся и там, что бедность вынудит волостное управление экономить на культуре. Волости следует стать экономически независимой от уезда.

⊙ 8 февраля в зале Национальной библиотеки отмечали 80-летие Grand Old Man-а эстонского книговедения и архивного дела **Вольдемара Миллера**. Выступавшие говорили о широкомасштабной деятельности юбиляра в архивном деле Эстонии, в отделе Балтики Национальной библиотеки, в развитии исследований Балтики, краеведческих исследований, книговедения и истории книги. В. Миллер сам говорил о необходимости точно координировать сотрудничество библиотек, архивов и музеев. О своей работе Вольдемар Миллер сказал: «Самым важным является то, что мне удалось после войны полностью сохранить исторический архив Эстонии. Против этого были очень многие и за это пришлось долго бороться. Вторым по значению я считаю сохранение библиотеки Эстонского литературного общества. Она стала отделом Балтики. В-третьих, мне удалось из краеведения сформировать опору сохранения эстонского народа».

⊙ Общество библиотекарей Эстонии выдало свою первую годовую премию человеку, за год больше всех способствовавшему развитию библиотечного дела — директору Детской библиотеки Эстонии **Анне Ранде**. Учитывалась деятельность в развитии библиотечного дела, прежде всего проведение первых международных дней работников детских библиотек в сентябре 1990 г. в Таллинне.

⊙ Книги и рукописи в хранилищах часто поражаются плесневыми грибами, которые разлагают основной компонент бумаги целлюлозу, а также кожу и клей. Плесневые грибы размножаются, в основном, конидиями (спорами), которые легко разносятся воздухом. Определение численности спор в воздухе хранилищ позволяет косвенно оценивать состояние книг и рукописей и предвидеть опасность его ухудшения. Предлагается ряд методических подходов для изучения осемененности воздуха хранилищ бактериями и плесневыми спорами.

⊙ Восстановлена библиотека Печорского монастыря, которая в течение полувека была во владении Тартуского университета. Печорский монастырь основан в 1473 году. Это единственный сохранившийся в революциях и войнах монастырь в Западной России, пишет **Пауль Кагбейн**. В 1940 году правительство конфисковало у монастыря 90 рукописей и 2300 печатных изданий, из которых 177 изданы до 1800 года, и передало их библиотеке Тартуского университета. В собрании рукописей очень много русских православных текстов XV и XVI веков. В связи с переменами в Прибалтийских странах монастырь решил ходатайствовать о возвращении ему библиотеки. С этим согласились Тартуский университет и Министерство культуры Эстонии. Сотрудник библиотеки Тартуского университета Т. Сачовская сделает доклад об итогах исследования монастырской библиотеки на Международной конференции, проводимой ИФЛА в последнюю неделю апреля 1992 года в Риге.

SUMMARY

⊙ In November, 1990, the Estonian Republic's Law of the National Library of Estonia was passed. The National Library of Estonia is the central publicly used scientific library of Estonia, at the same time it is the Parliament Library. Its stacks and databases are under state's protection and accessible for the wide public. Limits for usage are only set in order to protect state secrets and interests of the citizens that are guaranteed by law, whereby the lists of publications kept in the Special Department are open. The National Library of Estonia retains in its work independence from political parties. The tasks of the National Library of Estonia are: 1) acquiring, eternal preserving and making available books and other documents published in Estonia and in the Estonian language (*Estica*) as well as documents dealing with Estonia or including information about Estonia (*Estonica*); 2) acquiring and making available documents necessary for the development of Estonian statehood, economy and culture with the help of corresponding scientific and state institutions; 3) mediating world culture; 4) compiling and publishing national bibliography and publishing statistics; 5) acquiring from other libraries and preserving rarely used literature of scientific, technical and cultural value; 6) scientific research work in order to develop librarianship, bibliography, book science and information science as well as their neighbouring spheres.

The tasks of the National Library of Estonia as a Parliament Library are: 1) acquiring juridical, historical, political and other documents and acts of social sciences as well as establishing databases in order to meet the state's information needs; 2) compiling Estonian juridical bibliography; 3) keeping the parliament archive; 4) giving the necessary information to deputies, government officials and other persons engaged in solving state problems (also outside Estonia), using the information resources of libraries and information institutions both in Estonia and in other countries.

Says **Ivi Eenmaa**, general director of the National Library of Estonia: «In working out the Law we took into account the code of laws of librarianship of many countries.» Special attention will be paid on the analytical processing of information. At present the National Library has 400 foreign exchange partners in 40 countries. They include the world's biggest national and parliament libraries, universities, scientific institutions. Being a depository of UNESCO publications in the Baltic states the library annually gets over 100 copies of UNESCO publications. Says I. Eenmaa: «Relying on the experiences of advanced countries we can claim that the reformation of libraries and information institutions is the prerequisite of reformation in social life and economy. In librarianship it means the subordination of public libraries to local authorities and the subordination of the National Library to the Supreme Council.»

⊙ The new building of the National Library enables it to become an all-Estonian cultural centre. A step towards this was the conference «Language Reform and Book», organized by the National Library, the Institute of Language and Literature and the Estonian Mother Tongue Society in 6.—8. December, being dedicated to the 110th birth anniversary of **Johannes Aavik**, the Grand Old Man of Estonian linguistics. The number of participants amounted to 400, performers came from many countries of the world and the topics dealt with the history of culture, of fenno-ugric nations as well as the current problems of national culture.

⊙ **Tiiu Pihlakas** from the Central Library of the county of Jõgeva has compiled a questionnaire for the workers of county libraries in order to find out their problems and proposals during the time when parishes are again being formed in Estonia. It means a great change in the life of libraries, because in the future they are going to depend on the parish administration's attitude towards culture. The results of the questionnaire show that those questioned do generally not believe in that as economic problems are serious and parishes lack money. The Law of Public Libraries, being under prepara-

tion at the present moment, is hoped to protect public libraries. More than a half of those questioned are not satisfied with the economic situation in libraries. They lack space, the rooms are cold and unrepaired, proper equipment is badly needed. Lots of libraries do not even have a telephone or a radio let alone a typing machine or a tape recorder. Librarians must do a lot of additional work: to saw, to fire ovens and to clean the rooms. Those people see their mission in preserving and developing the cultural traditions of their native place. A library should be a centre of the village's cultural life, the meeting place for circles and societies. Researches on native places are considered to be very important.

⊙ **Külli Ots** from Põlva county writes on the same topic. The first parishes have been restored there. As a parish can retain only 4—5 per cent of the money it has earned, the people of Põlva also fear that poverty causes economy at the cost of culture. Parishes should become economically independent from counties.

⊙ On 8 February in the reading room of the National Library of Estonia a meeting was held with reports presented at it in order to celebrate the 80th birthday of **Voldemar Miller**, the Grand Old Man of Estonian book science and archival matters. The performers spoke about the jubilarian's extensive work in Estonian archival matters, in the National Library's Department of *Baltica*, in promoting *Baltica* researches, in developing researches on native places, book science and book history. V. Miller himself spoke about the necessity to co-ordinate accurately the co-operation of libraries, archives and museums. About his lifework V. Miller said the following: «The most important thing is the fact that I could preserve the whole Estonian History Archive after the war. Lots of people were against it and I had to fight for it for a long time. The second in importance is the preserving of the library of Estonian Literature Society. This became the Department of *Baltica*. Third — I have been able to develop researches on native places into the pillar of Estonian people's survival».

⊙ The Estonian Librarians' Association gave its first annual premium to **Anne Rande**, director of the Estonian Children's Library, as she was considered to be the person who has given the biggest contribution to the development of librarianship during last year. The Association took into account her work in developing children's librarianship, especially the organizing of the First International Days of Children's Libraries in Tallinn in September.

⊙ The library of the Petseri Monastery has been restored. The library had been in the possession of Tartu University for 50 years. The Petseri Monastery was founded in 1473. «It is the only monastery in West-Russia that has preserved through revolutions and wars,» writes **Paul Kaegbein**, professor of the University of Köln. In 1940 the government confiscated from the Monastery 90 manuscripts and 2300 publications, 177 from among them given out before 1800, and gave them to the Library of Tartu University. The collection of manuscripts has a wide range of Russian orthodox texts from the 15th and 16th century. With changes in the Baltic countries the Monastery decided to apply for its library. Both Tartu University and the Estonian Ministry of Culture agreed with that. T. Satchovskaya, worker of Tartu University Library, will make a report on the results of researches on the Monastery's library. The report will be presented in Riga in late April, 1992, at a conference organized by IFLA.

⊙ In depositories books and manuscripts often suffer from mold damage. Continuous control of mold konidia numbers in the air of depositories can anticipate extensive mold damage of manuscripts. Some practical recommendations for microbiological examination of air contamination in depositories are presented.

SISUKORD

Eesti Vabariigi seadus Eesti Rahvusraamatukogu (parlamendiraamatukogu) kohta		5
Rahvusraamatukogu seaduse vastuvõtmine on esimene samm infoühiskonna poole	Ivi Eenmaa	7
Keel on kui teerist, millele võib läheneda eri teid pidi	Kai Maran	13
Kodupaiga kultuuritraditsioonide hoidja ja arendaja .	Tiiu Pihlakas	23
Esimesed taastatud vallad Põlvamaal	Külli Ots	27
Luaa ühised teeviidad	Annun Jylhä-Pyykönen	30
Voldemar Miller 80		36
ERÜ esimene aastapreemia Anne Randlele		46
Friedrich Puksoo aasta 1990—1991	Maare Kümnik	47
Friedrich Puksoo oli minu õpetaja ja kolleeg	Helene Johani	50
MÄLESTUSI		
Ajast enne raamatukoguhoidjaks saamist	Hans Jürman	54
Kuidas hoida silmi	Astrid Neeme	58
Raamatukogud ning lugemis- ja kirjutamisraskustega lapsed	Brigitta Ahlen	62
Milline peab olema raamatuhoidla õhk	Urmas Kokassaar, Tiina Alamäe	65
Petseri kloostri raamatukogu on ennistatud	Paul Kaegbein	69
Teateid		71
Резюме		72
Summary		74

ОГЛАВЛЕНИЕ

Закон Эстонской Республики о Национальной (парламентской) библиотеке Эстонии		5
Принятие закона о Национальной библиотеке — первый шаг к информационному обществу	Иви Ээнмаа	7
Язык словно перекресток, к которому ведут разные пути	Кай Маран	13
Хранитель культурных традиций родного края	Тийу Пихлакас	23
Первые восстановленные волости в Пылваском уезде	Кюлли Отс	27
Найти общие ориентиры	Анну Юлха-Пююконен	30
Вольдемару Миллеру 80		36
Первая годовая премия ОБЭ Анне Ранде		46
Год Фридриха Пуксоо — 1990—1991	Мааре Кюмник	47
Фридрих Пуксоо был моим учителем и коллегой	Хелене Иохани	50
ВОСПОМИНАНИЯ		
До становления библиотекарем	Ханс Юрман	54
Как беречь глаза	Астрид Неэме	58
Библиотеки и дети с торможениями в чтении и письме	Бригитта Ахлен	62
Каким должен быть воздух в книгохранилище	Урмас Кокассаар, Тийна Аламяе	65
Возвращена библиотека Печорского монастыря	Пауль Кагбейн	69
Сообщения		71
Резюме		72
Summary		74

TABLE OF CONTENTS

The Law of the National Library of Estonia		5
Passing the Law of the National Library Is the First Step Towards Information Society	Ivi Eenmaa	7
Language Is Like a Crossroads That Can Be Approached from Different Directions	Kai Maran	13
Preserving and Developing One's Native Place's Cultural Traditions	Tiiu Pihlakas	23
First Restored Parishes in Põlva County	Küllli Ots	27
To Create Common Guideposts	Annu Jylhä-Pyykönen	30
Voldemar Miller 80		36
First Annual Premium of the ELA to Anne Rande		46
The Year of Friedrich Puksoo 1990—1991	Maare Kümnik	47
Friedrich Puksoo Was My Teacher and My Colleague	Helene Johani	50
REMINISCENCES		
The Time Before Becoming a Librarian	Hans Jürman	54
How to Protect One's Eyes	Astrid Neeme	58
Libraries and Children With Difficulties in Reading and Writing	Brigitta Ahlen	62
What Should Libraries' Air Be Like	Urmas Kokassaar, Tiina Alamäe	65
Library of Petseri Monastery Has Been Restored	Paul Kaegbein	69
Information		71
Резюме		72
Summary		74

Trükkida antud 1. 04. 1991. Paber 70×108/16. Trükipoognaid 5. Arvestuspoognaid 9,07.
Tellimuse nr. 263. Trükiarv 1400.

Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing. Tallinn, Kiriku plats 1.

Eesti Rahvusraamatukogu. Tallinn, Kiriku plats 1.

Eesti Vabariigi Riigikantselei Trükikoda, Tallinn, Lossi plats 1a.

Hind 1.20

Kunstnik ELLE TIKERPÄE

Hind 1.20